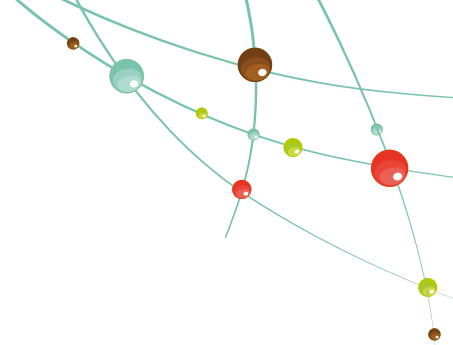

MASARYKOVA UNIVERZITA
CENTRUM OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ

Rada Evropy

Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillardová
a Maria Helena Salemová

Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům

Rámc pro rozvoj kompetencí

Rada Evropy má 47 členských států a pokrývá prakticky celý evropský kontinent. Snaží se rozvíjet společné demokratické a právní principy zakotvené v Evropské úmluvě o lidských právech a v dalších důležitých textech o ochraně jednotlivců. Již od roku 1949, kdy byla založena za dozvuků druhé světové války, Rada Evropy symbolizuje usmíření.

Oddělení vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům Rady Evropy (Division for Citizenship and Human Rights Education) nabízí materiály k podpoře a rozvoji občanského vzdělávání v členských zemích. Patří mezi ně publikace o demokratickém řízení škol, realizaci občanského vzdělávání jako průřezového tématu nebo vztazích škol a univerzit s komunitami. Šest metodických příruček pro učitele Centrum občanského vzdělávání překládá a nabízí na svých stránkách, jednotlivé lekce adaptuje pro portál www.vychovakobcanstvi.cz. Další publikace a činnost Rady Evropy ke vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům jsou dostupné na <http://www.coe.int/edc>.

Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům:

rámec pro rozvoj kompetencí

Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillardová a Maria Helena Salemová

Masarykova univerzita
Brno 2012

Názory uvedené v tomto dokumentu jsou čistě názory autorů a nemusí se nutně shodovat s oficiálními stanovisky Rady Evropy.

Překlad z anglického originálu *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences.*

Tento překlad je vydáván se svolením Council of Europe Publishing a plně za něj zodpovídá vydavatel. Překlad vznikl v rámci projektu *Výchova k občanství* (reg. číslo OP VK: CZ.1.07/1.2.00/14.0084), realizovaného Centrem občanského vzdělávání s finanční podporou Evropského sociálního fondu a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

**Spoluautoři: Virgílio Meira Soares, Vedrana Spajic-Vrkašová,
Sulev Valdmaa a Ulrike Wolff-Jontofsohnová**

Redakční úpravy: Sarah Keating-Chetwyndová

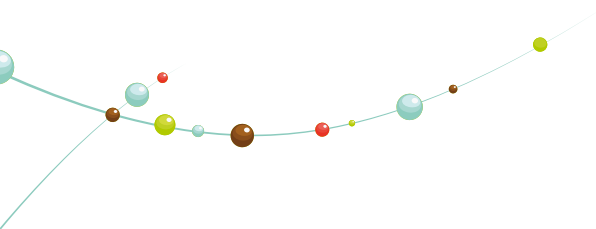
MASARYKOVA UNIVERZITA
CENTRUM OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ

Centrum občanského vzdělávání
Masarykova univerzita
Komenského nám. 220/2
662 43 Brno
Tel.: +420 549 493 178
E-mail: info@obcanskevzdelavani.cz
Web: www.obcanskevzdelavani.cz

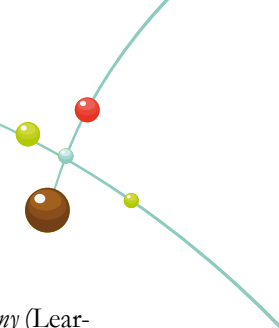
© Rada Evropy, prosinec 2010
Český překlad © Masarykova univerzita, duben 2012
ISBN 978-80-210-5947-4

Obsah

Stručné shrnutí	5
Poděkování	7
1. Předmluva	9
2. Úvod	13
3. Přehled kompetencí a celkové představení dokumentu	17
4. Skupina A: Znalost a porozumění VDO/VLP	21
5. Skupina B: Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole	33
6. Skupina C: Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP prostřednictvím partnerství a angažovaností v komunitě	47
7. Skupina D: Implementace a hodnocení participativních přístupů VDO/VLP	59
8. Materiály pro další zúčastněné strany	69
9. Závěr	75
10. Přílohy	77
11. Odkazy a zdroje	81

Stručné shrnutí

V kontextu současného vývoje (VDO/VLP) programu Rady Evropy *Výchova a život v demokracii pro všechny* (Learning and living democracy for all 2006–2009) představuje tato publikace další krok k dosažení jeho hlavního cíle, kterým je posílení „kapacit pro vzdělávání pedagogických pracovníků uvnitř členských států i jimi napříč v oblasti výuky a spolupráce v občanské společnosti, především s komunitami a nevládními organizacemi“.*

Role učitelů při šíření demokratických hodnot prostřednictvím aktivního a participativního vzdělávání je všeobecně uznávána. V současné době vzniku nových společenských trendů, růstu vzájemné závislosti a změn na globální i komunitní úrovni závisí úspěch výchovy k demokratickému občanství (VDO) a výchovy k lidským právům (VLP) hlavně na učitelích.

Tato publikace se věnuje základním kompetencím, které určují kvalifikaci pedagogů nezbytnou pro zavádění VDO/VLP ve třídách, ve škole i v rámci širší komunity. Je zaměřena na učitele v každé fázi vzdělávání, tedy nejen na odborníky VDO/VLP, ale také na pedagogy ostatních předmětů a na školitele, kteří působí na vysokých školách nebo v dalších institucích určených ke vzdělávání před zahájením i během učitelské praxe.

Publikace představuje patnáct kompetencí rozdělených do čtyř skupin, které korespondují s otázkami a problémy, s nimiž se učitelé a jejich školitelé mohou setkat v průběhu implementace VDO/VLP:

- znalost a porozumění VDO/VLP,
- učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole (plánování, vedení třídy, učení a hodnocení),
- učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP prostřednictvím spolupráce a angažovanosti v rámci komunity (akční VDO/VLP),
- implementace a hodnocení participativních přístupů VDO/VLP.

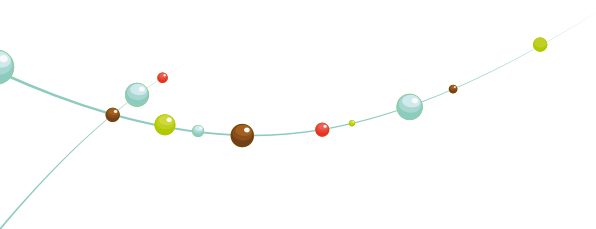
Každé skupině kompetencí je věnována samostatná kapitola, ve které jsou jednotlivé kompetence podrobně popsány a předvedeny na příkladech z praxe. U každé kompetence mají čtenáři k dispozici vývojové tabulky, které napomohou učitelům a školitelům určit úroveň odpovídající jejich profesní praxi a zjistit tak, na co se mají zaměřit. Rovněž ostatní zainteresované osoby (osoby s rozhodovací pravomocí, ředitelé škol, pracovníci institucí vyššího vzdělávání) zde naleznou zdroje týkající se praxe VDO/VLP a její implementace.

Tato příručka soustřeďuje širokou škálu materiálů, které v rámci programu VDO/VLP Rady Evropy vznikly za posledních deset let, a současně rozšiřuje řadu dalších tří důležitých publikací Rady Evropy s tematikou VDO/VLP, kterými jsou:

- *Příručka vzdělávání učitelů pro výchovu k demokratickému občanství a výchovu k lidským právům* (Huddleston, 2005), která představuje doporučení vládám a školským úřadům ohledně potřeby systematických a koordinovaných přístupů při vzdělávání učitelů v oblasti VDO/VLP.
- *Demokratické řízení škol* (Backman a Trafford, 2007), které se zabývá otázkou *řízení* a celoškolskou problematikou související s VDO/VLP.
- *Příručka zajištění úrovně výchovy k demokratickému občanství ve školách* (Bírzea a kol., 2005), což je referenční dokument/příručka, která na VDO/VLP aplikuje základní principy a procesy zajištění kvality.

Věříme, že díky zkušenostem z praktického testování aktivit a podnětů uvedených v této publikaci budou učitelé schopni řešit (často obtížné a sporné) otázky VDO/VLP a vytvářet učební prostředí, které napomůže vzdělávat mladé lidi dnes tak, aby se z nich v budoucnu stali zodpovědní, aktivní a angažovaní občané.

* RADA EVROPY. *Programme of Activities Learning and living democracy for all (2006–2009)*. DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14. března 2006, str. 3.

Poděkování

Tato příručka je výsledkem ročního úsilí plného brainstormingu, konzultací a příprav. Proto je nezbytné poděkovat všem, kdo přispěli k vytvoření celé publikace, a vyzdvihnout roli, kterou při tom seřáli.

Původní přípravná skupina se poprvé setkala v červnu 2007 ve složení Peter Brett, Virgílio Meira Soares, Maria Helena Salemová, Vedrana Spajic-Vrkašová a Sulev Valdmaa.

Zpočátku nebylo přesně určeno, kdo bude hlavním autorem. Po prvním kole konzultací jmenovala skupina Petera Bretta, aby se při práci na publikaci ujal vůdčí role. Byl zodpovědný za přípravu níže uvedených oddílů a v průběhu celého projektu působil jako hlavní editor.

Virgílio Meira Soares zajistil návaznost na program vyššího vzdělávání Rady Evropy a vypracoval návrhy oddílů pojednávajících o vyšším vzdělávání.

Maria Helena Salemová zpracovala kompetence č. 5, 9, 13 a 14 a je také zodpovědná za některé oddíly publikace a za teoretické podklady k výzkumu VDO či k vzdělávání a podpoře pedagogických pracovníků. Do celého procesu se aktivně zapojovala po celý rok.

Vedrana Spajic-Vrkašová přispěla k celkové koncepci této příručky.

Sulev Valdmaa se podílel na vypracování kompetencí č. 1 a 8 a spojil se s učebním programem Pestalozzi Rady Evropy, určeným pro školitele a další multiplikátory v oblasti vzdělávání.

V září 2008 se k odborné skupině přidala Ulrike Wolff-Jontofsohnová a přispěla k oddílům zaměřeným na vyšší vzdělávání a na školení učitelů před zahájením učitelské praxe.

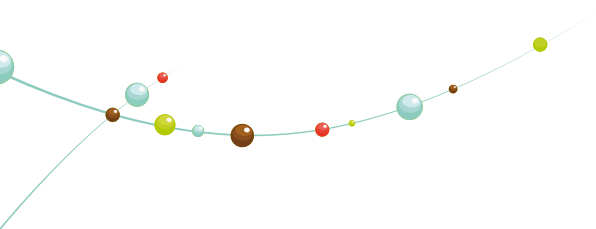
Pascale Mompoin-Gaillardová (po konzultacích se skupinou VDO v rámci programu Pestalozzi v březnu 2008) výrazně přepracovala návrh publikace, a to jak po stránce struktury, tak i dalšího obsahu.

Ólöf Ólafsdóttirová, vedoucí Oddělení pro školní a mimoškolní činnosti Rady Evropy, se postarala o pevné teoretické základy příručky v oblasti lidských práv, včetně rovnoprávnosti mužů a žen. Josef Huber podpořil vývoj příručky prostřednictvím programu Pestalozzi. Heather Courantová a Sharon Loweyová poskytly vynikající administrativní podporu.

A nakonec bych chtěla poděkovat koordinátorům VDO, South-East Europe VDO Network a Ad hoc Advisory Group on Education for Democratic Citizenship (ED-VDOHR) – především její předsedkyni Reinhild Otteové, která nám poskytla cenné rady a podporu.

Ráda bych poděkovala všem autorům a spolupracovníkům. Bylo mi potěšením podílet se na tomto projektu nejen proto, že věřím v užitečnost jeho výsledků, ale také proto, že proces samotný byl skvělou příležitostí spolupracovat s oddanými, zkušenými a nápaditými pedagogy.

*Sarah Keating-Chetwyndová
vedoucí projektového týmu a editorka
prosinec 2008, Štrasburk*

1. Předmluva

Je všeobecně známou skutečností, že role učitelů při propagaci výchovy k demokracii formou aktivních a participativních přístupů je naprosto zásadní. Úspěch výchovy k demokratickému občanství (VDO) a výchovy k lidským právům (VLP) tedy závisí především na učitelském povolání.

I to je bezpochyby důvodem, proč ministři školství 47 členských států Rady Evropy v Závěrečné deklaraci Stálé konference evropských ministrů školství (Standing Conference of European Ministers of Education Istanbul, květen 2007) uvádí občanskou kompetenci jako jednu z pěti kompetencí, které podporují demokratickou kulturu a sociální soudržnost (dalšími jsou mezikulturní kompetence, jazykové kompetence, sociální odpovědnost, solidarita a multiperspektivita). Tato publikace stojí na pevných politických základech a je odpovědí na uvedenou ministerskou deklaraci.

Další posun dané problematiky vpřed znamená Doporučení č. 1849 (Recommendation 1849, 2008) na podporu kultury, demokracie a lidských práv prostřednictvím vzdělávání pedagogických pracovníků,¹ které 3. října 2008 přijalo Parlamentní shromáždění Rady Evropy.

Parlamentní shromáždění mimo jiné doporučilo:

Výboru ministrů vyvíjet tlak na vlády a příslušné úřady členských států, aby maximálně využívaly zkušenosti a erudici Rady Evropy, a především:

... aby do učebních osnov pro vzdělávání pedagogických pracovníků (nehledě na jejich specializaci) zavedly kompetence na podporu kultury, demokracie a lidských práv.

V daném politickém rámci je nutno chápat tento nový přístup v širším kontextu práce Rady Evropy, která se zaměřuje na šíření VDO/VLP na mezivládní úrovni (probíhající od roku 1997), a jako reakci na klíčové cíle a plány současné fáze projektu Rady Evropy VDO/VLP *Výchova a život v demokracii pro všechny* (2006–09), který se zaměřuje:

„na posílení kapacit pro vzdělávání pedagogických pracovníků uvnitř členských států i jimi napříč v oblasti výuky a spolupráce v občanské společnosti, především s komunitami a nevládními organizacemi.“²

V zemích Evropy mnohdy panuje propastný rozdíl mezi oficiální politikou či rétorikou VDO/VLP a praxí na půdách škol.³ Dle průzkumu Eurydice pouze několik evropských zemí zahrnuje VDO do úvodního vzdělávání pedagogických pracovníků, i navzdory tomu, že se ve školních osnovách výchova k občanství již rozšířila.⁴

Jedním z obtížných úkolů, který se objevil poměrně nedávno, je schopnost „[propracovat] efektivnější a ucelenější školení pedagogických pracovníků před zahájením i v průběhu výkonu učitelského povolání“:

Obecně vzato je vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti VDO/VLP v západní Evropě značně omezené a sporadické. Z větší části se zpravidla odbude pouze v obecné rovině již při úvodním školení a další vzdělávání během výkonu pedagogické praxe je dobrovolné. Tento postup neodpovídá významné roli učitelů při rozvoji účinné praxe VDO/VLP. Vystávají tak závažné otázky ohledně schopnosti pedagogů podporovat aktivnější participativní přístupy, které jsou v mnoha zemích spojeny s reformou občanského vzdělávání.⁵

1. Dokument schválený Shromážděním 3. října 2008 (36. zasedání).

2. RADA EVROPY. *Programme of Activities Learning and living democracy for all (2006–2009)*. DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14. března 2006, str. 3.

3. NAVAL, C., M. PRINT a C. IRIATE. Civic education in Spain: a critical review of policy. *Journal of Social Science Education* [online]. 2003, č. 2. OSLER, A. a H. STARKEY. *Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995–2005*. Academic Review, BERA, 2005, kapitola č. 10. Viz „Odkazy a zdroje“ v kapitole 11.

4. EURYDICE. *Citizenship education at school in Europe*. Brusel, 2005.

5. BÎRZEA, C. et al. *All European study on education for democratic citizenship policies*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2004.

Tato publikace je bohatým zdrojem materiálů vypracovaných v rámci programu VDO/VLP Rady Evropy a zároveň se řadí k dalším aktivitám a dokumentům Rady Evropy:

- Výchova pedagogických pracovníků zaujímá významné místo v rámci činností Rady Evropy v oblasti vzdělávání, včetně návrhu a přípravy Evropského roku občanství (2005). K Evropskému roku občanství vydala Rada Evropy *Příručku vzdělávání učitelů pro výchovu k demokratickému občanství a výchovu k lidským právům*,⁶ která vládám a úřadům členských států doporučuje systematizaci a koordinaci přístupů ke vzdělávání učitelů v oblasti VDO/VLP. Dokument popisuje osvědčené postupy pro školení pedagogických pracovníků před zahájením učitelské praxe a vybízí k další práci na vývoji a zmapování vzorových kompetencí výchovy k demokratickému občanství a lidským právům během vzdělávání pedagogických pracovníků. Projekt, na jehož základě vznikla naše publikace, je reakcí na tuto výzvu:

„jsou to právě oni (učitelé), kdo studentům představuje a vysvětluje nové pojmy a hodnoty, napomáhá jim rozvíjet nové dovednosti a kompetence a vytváří podmínky k jejich využívání v běžném životě doma, ve škole i na úrovni místní komunity.“⁷

- Práci autorské skupiny této publikace lze chápat jako doplněk publikace *Demokratické vedení škol*,⁸ která se zabývala otázkou řízení a celoškolskou problematikou související s VDO/VLP. Naše práce na téma kompetencí má za úkol reagovat na potřeby jednotlivých pedagogických pracovníků na úrovni učebny.

V současnosti je pozornost věnována především akademickým úspěchům studentů, avšak nesmíme opomíjet další důležitou úlohu vzdělávání, kterou je podpora hodnot a sociálních dovedností jako předpokladu poklidného soužití v současné globalizované společnosti.⁹

- „Rámcová studie o efektivní praxi v demokratickém řízení evropských škol“¹⁰ přinesla poznatky, že příležitost k participaci studentů na řízení školy je lepší tam, kde je těsně spjata s výukou v rámci formálních školních osnov:

Pro plné využití učebního potenciálu participativních aktivit mají studenti dostat příležitost kriticky přemýšlet o tom, co si z daných aktivit odnášejí. Současně musí být schopni v širších souvislostech vnímat, jak otázky demokratického řízení ve škole reflektují otázky demokratického řízení ve světě obecně. To znamená rozvíjet ve třídě nejen prostředí nakloněné kritickému myšlení, ale také příležitost zamyslet se v učebně nad demokratickou praxí ve škole samotné a nad jazykem a pojmy používanými k diskusím na toto téma.

- *Příručka zajištění úrovně výchovy k demokratickému občanství ve školách*¹¹ je manuál, který na VDO/VLP aplikuje principy a procesy zajištění kvality:

k dosažení úspěchu by školy měly uplatňovat stejné zásady jako učební osnovy VDO.

6. HUDDLESTON, T., ed. *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

7. Tamtéž, str. 15.

8. BACKMAN, E. a B. TRAFFORD. *Democratic governance of schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2007.

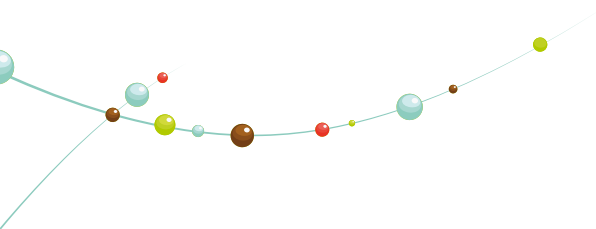
9. Tamtéž, str. 43.

10. HUDDLESTON, T. *From student voice to shared responsibility: effective practice in democratic school governance in European schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing / Network of European Foundations, 2007.

11. BÎRZEA, C. et al. *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

Tato příručka také těží z řady konzultací: Při definování jednotlivých učitelských kompetencí sehrál v březnu 2008 hlavní roli program Pestalozzi (určený ke školení propagátorů a lektorů v oblasti výuky pedagogů). Následně byla publikace na základě konzultací se skupinou školitelů programu Pestalozzi (kteří zastupují 14 evropských zemí) revidována a během jara a léta 2008 se začala pokusně testovat v rozličných národních vzdělávacích kontextech.

Cennými radami přispěli koordinátoři VDO, kteří se setkali v dubnu 2008 ve Vídni, stejně jako Baltská skupina (Baltic/Black Sea Network) nebo regionální síť jihovýchodní Evropy na svém setkání v červnu 2008 v Záhřebu.

2. Úvod

2.1. Záměr publikace a cílová skupina

Hlavním záměrem příručky je určit nejdůležitější kompetence VDO/VLP, předvést je na konkrétních příkladech a reagovat na potřeby jednotlivých učitelů na úrovni třídy.

Školitelé pedagogů z Chorvatska, Estonska, Anglie, Francie, Německa a Portugalska vytvořili tým s cílem stanovit a charakterizovat hlavní kompetence VDO/VLP. Následně doplnili příklady, jak se dají tyto kompetence přizpůsobit různým prostředím (pokud možno ve všech 47 členských státech Rady Evropy) či jednotlivým školitelům a učitelům, zatímco ve třídách řeší či rozvíjejí otázky, dovednosti, hodnoty a projekty VDO/VLP nebo aktivního občanství.

Tato příručka je věnována učitelům a školitelům, kteří se zabývají vzděláváním pedagogických pracovníků před zahájením i v průběhu jejich učitelské praxe. Kompetence nejsou určeny pouze odborníkům na VDO/VLP. Jsou platné pro všechny učitele jak na základním, tak i na vyšším stupni vzdělávání.

Zde nastíněné kompetence nejsou závazné, mají učitelům a školitelům pomoci, nikoliv je děsit. Není třeba se jich bát (nebo je používat jako úřední bič). Byly vytvořeny na pomoc učitelům, jejich cílem je podpořit či zlepšit výuku a učební metody VDO/VLP, a nikoliv je soudit. Uvedené myšlenky i poučky lze zcela nebo částečně využít jako výukový materiál při školení učitelů. Obsah příručky je v praxi nutno přizpůsobit různým národním kontextům. Je pochopitelné, že jednotlivé národy začleňují VDO/VLP do svých vzdělávacích systémů různě.

2.2. Definice

VDO/VLP lze definovat různě

Obecně vzato, účinná výchova k demokratickému občanství přispívá k rozvoji hodnotově orientovaných vědomostí, činnostních dovedností a na změnu orientovaných kompetencí, které posilují samostatnost mládeže (zmocňují) a upevňují sociální spravedlnost.

Rada Evropy zdůrazňuje význam VDO/VLP při podpoře a přípravě člověka na jeho život a působení v demokratické společnosti. Vyzdvihuje přitom hlavní cíl VDO/VLP, které podněcují studenty, aby se stali aktivními, informovanými a zodpovědnými občany. Takového občana je možné popsat následovně:

- jako občan si je vědom svých práv a povinností,
- zajímá se o společenskou a politickou situaci,
- má zájem o blaho ostatních,
- vyjadřuje svůj názor a argumentuje,
- je schopen ovlivňovat svět kolem sebe,
- je aktivní v komunitě, kde žije,
- jako občan je zodpovědný za své jednání.¹²

12. BIRZEA, C. et al., 2005, op. cit., str. 25.

Učitelům musí být jasné, jak a proč rozvíjet principy VDO/VLP v různých národních kontextech:

VDO/VLP spojuje celá řada provázaných témat, pojmů a oblastí: ochrana demokratické společnosti a s ní souvisejících práv; povědomí participace ve společnosti; kultivace a budování schopností mládeže k aktivní a informované participaci; zájem o zapojení nebo integraci do společnosti; zájem o současnou společnost; podpora partnerství; propagace mezinárodní perspektivy aj.

Mezi hlavní pojmy VDO/VLP patří demokracie, práva, zodpovědnost, tolerance, respekt, rovnoprávnost, různost a komunita. Tyto pojmy mohou být v různých situacích sporné a problematické, stejně jako VDO/VLP samotné.

VDO/VLP rovněž zahrnují oblast vědomostí, porozumění, dovedností, postojů a hodnot. Tyto oblasti jsou propojeny díky učebním a vzdělávacím přístupům, jejichž primárním cílem je ovlivnění či změna postojů a chování mládeže pro jejich uplanění v dospělosti.¹³

Existuje mnoho definic pojmu „kompetence“

V souvislosti s projektem se vynořily dřívější úvahy o roli a povaze učitelských kompetencí. V rámci Lisabonské strategie vypracovala Evropská komise *Společné evropské principy kompetencí a kvalifikace učitelů*.¹⁴ Od pedagogů se přitom požaduje stále více nových kompetencí, které nejsou výhradně individuální nebo definitivní a neměnné. Díky vzniku nových sociálních a komunitních potřeb ve školských zařízeních se objevily i nové kompetence (například řešení konfliktů, kulturní vnímavost, mezikulturní citlivost či komunikace, globální a paralelní perspektivy nebo poradenství).

Pojmy „kompetence“ a „kompetentnost“ (které pocházejí z oblasti managementu) se často zaměňují. Nelze zde uvést vyčerpávající definici „kompetence“. Pojem samotný má obrovské množství různých významů a je možné ho popsat jako „schopnost“, „nadání“, „způsobilost“, „účinnost“ nebo „dovednost“. Kompetence je možné přisuzovat jednotlivci, skupině nebo instituci, „pokud mají nebo získali předpoklady k dosažení konkrétních vývojových cílů a splňují tak zásadní požadavky svého okolí“.¹⁵

OECD definuje kompetenci následovně:

„Je to víc než jen znalost a dovednost. Je to schopnost reagovat na složité požadavky v konkrétní situaci díky využití a mobilizaci psychosociálních zdrojů (včetně dovedností a postojů).“¹⁶

V roce 2006 se konalo E-fórum UNESCO O přístupech podle kompetencí (E-Forum on Approaches by Competencies). Cílem tohoto setkání bylo vytvořit plurální, otevřený a tvořivý prostor pro sdílení zkušeností se změnou kurikula a jeho rozvojem na základě přístupu dle kompetencí. Probíhalo tři týdny a opíralo se o dokument, který rozvíjí koncepci „situačních kompetencí“:

„Dneškem počínaje je nutné namísto vytváření seznamů nebo archivů kompetencí stojících mimo veškeré souvislosti zaměřit se především na popis kompetentních kroků osoby v konkrétní situaci s ohledem na rozvoj situačního přístupu ke kompetencím.“¹⁷

13. KERR, D. Citizenship: local, national and international. In: GEARON, L., ed. *Learning to teach citizenship in the secondary school*. Londýn: Routledge, 2003.

14. Evropská Komise, Generální ředitelství pro učení a kulturu. *Common European principles for teacher competences and qualifications*. Prezentováno na Evropské zkušební konferenci o společných evropských principech pro kompetence a kvalifikaci učitelů, Brusel, 20.–21. června 2005.

15. WEINERT, Franz E. *Concepts of competence*. Mnichov: Max Planck Institute for Psychological Research, 1999.

16. OECD. *The definition and selection of key competencies (DeSeCo)*. 2005. Dostupné z: www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf

17. ORE (Observatoire des Reformes en Education). *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*. Montreal: ORE, 2006.

Pojem *hlavní kompetence* zde představuje mnohostranný přístup obnášející široké spektrum schopností, které společně/synergicky působí k dosažení hlavního cíle výuky VDO/VLP.

Obecně lze kompetenci charakterizovat jako přístup, který zahrnuje:

- znalosti (vědět co),
- postoje a chování (být si vědom toho, jak jedním v určité situaci a proč),
- mentalitu (být otevřený ke změně, motivace),
- procedurální dovednosti (vědět, jak co dělat),
- kognitivní dovednosti (zpracování informací, kritické myšlení a kritická analýza),
- dovednosti založené na zkušenostech (vědět, jak reagovat a jak se přizpůsobit na základě předchozích zjištění, sociální dovednosti).

2.3. Jaké jsou výhody VDO/VLP?

- VDO/VLP poskytují mládeži i dospělým šanci zabývat se současnými problémy, které je zajímají.
- VDO/VLP zahrnují celou řadu aktivních forem učení a nabízí mladým i dospělým příležitost diskutovat o kontroverzních otázkách.
- Výuka VDO/VLP je radostný proces, který v učebně i mimo ni překypuje nápady, názory a nadšením.
- Co je vůbec důležitějšího než lidé, kteří spolu žijí na místní, národní a globální úrovni v míru a při vzájemné spolupráci? VDO/VLP jsou formou „investice do budoucnosti“ vzdělání (mladí lidé aktivně přemýšlí o tom, jak udělat ze světa lepší místo k životu).
- VDO/VLP poskytují mládeži (i učitelům a dospělým obecně) skutečnou a „opravdovou“ příležitost něco ovlivnit a zasadit se o změnu.
- VDO/VLP tkví v myšlence společenské angažovanosti. Mládež i učitelé se mohou zapojit do dialogu s partnery mimo školská zařízení.
- VDO/VLP vytváří prostor v rámci školních osnov a umožňují tak mladým lidem dozvídat se více o záležitostech práv, lidských práv, politických nebo ekologických problémech, které by se jinak do výuky nemusely vůbec dostat.
- VDO/VLP nabízí příležitost k zaujetí jednoznačného postoje vůči negativním společenským jevům (například rasismu, mediálním stereotypům a mylným představám o globální migraci).
- VDO/VLP umožní každému učiteli (bez ohledu na předmět) spojit vyučování s aktuálními tématy – to dělá výuku důležitou a relevantní.
- VDO/VLP mohou učitele podpořit v okamžiku, kdy vlivem různých tlaků propadají pocitu bezmoci vůči nařízením shora.

2.4. Odpověď na výzvy implementace VDO/VLP

Vývojový tým tohoto projektu nepropadá iluzím. Zavádět VDO/VLP jako novou součást učebních osnov je velice obtížné. Ve většině evropských zemí je snaha uplatnit je v rámci jiných předmětů, například dějepisu nebo společenských věd.

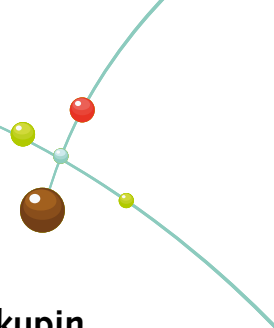
Tato příručka nevynáší žádné dogmatické soudy ohledně odlišných modelů učebních osnov VDO/VLP. Přesto je nezbytné zmínit, že průřezové přístupy často vypadají lépe na papíře než ve skutečnosti ve třídě, kde může být výchova k občanství skrytá, roztržštěná nebo čistě iluzorní.¹⁸ Výsledky často zaostávají za očekáváním, a proto se od těchto pokusů postupně upouští ve prospěch poněkud soustředěnějšího přístupu.

Je jím například oddělená občanská výchova s přesně definovaným kurikulem, opravdovější multidisciplinarita, projektové učení, projekty aktivního občanství, otevřené dny/týdny zaměřené na konkrétní témata VDO/VLP nebo také kombinace těchto přístupů.

Učitelé jsou odborníky na určitý předmět (například dějepis, zeměpis a přírodopis), ale nejen to. Každý učitel má být schopen posoudit podstatu svého předmětu, přistupovat k němu kriticky, být v kontaktu s dalšími oblastmi a sférami (jako například s občanstvím), zkoumat jejich společenskou užitečnost, relevanci a vztah k současné kultuře, podpoře tolerance, otázkám rovnoprávnosti či různosti coby kolektivnímu přínosu a respektovat a podporovat lidská práva.

18. Viz BOLIVAR, A. Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad [Limits and problems of the cross-curricular approach]. *Revista de Educación*. 1995, č. 309, str. 23–65.

3. Přehled kompetencí a celkové představení dokumentu

3.1. Stručné vysvětlení, proč a jak jsou kompetence rozděleny do čtyř skupin

Na základě konzultací s různými zúčastněnými stranami (například se skupinou školitelů programu VDO/VLP Pestalozzi Rady Evropy, která zastupuje 14 různých zemí, koordinátory VDO/VLP a odborníky) jsme určili celkem 15 kompetencí, jejichž osvojení a užívání má učitele posílit k sebejisté a efektivní výuce VDO/VLP.

Podle otázek a problémů, s nimiž se budou učitelé a školitelé při praktické výuce VDO/VLP setkávat, je těchto 15 kompetencí rozčleněno do čtyř skupin A, B, C, D. Ještě předtím, než podrobněji rozebereme jednotlivé kompetence, představíme si všechny čtyři skupiny a souhrnně se na ně podíváme.

Název skupiny	Související otázky
Znalost a porozumění VDO/VLP	Co můžeme dělat?
Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole: plánování, vedení třídy, učení a hodnocení	Jak to můžeme dělat?
Učební a vzdělávací aktivity, které VDO/VLP rozvíjejí prostřednictvím partnerství a angažovanosti v komunitě: VDO/VLP v akci	S kým můžeme spolupracovat?
Implementace a vyhodnocení participativních přístupů VDO/VLP	Jak to můžeme dělat lépe?

Tabulka 1: Čtyři skupiny a jejich barevné značení

Tyto skupiny byly sestaveny s ohledem na praktické využití. Odpovídají otázkám, které si učitelé a školitelé budou klást při implementaci VDO/VLP ve své profesi:

Skupina A: „Jak se připravit na implementaci VDO/VLP?“
Skupina B: „Jak implementovat VDO/VLP ve škole?“
Skupina C: „S kým lze rozvíjet aktivní občanství mládeže?“
Skupina D: „Jak zlepšit to, co děláme/profesionální rozvoj?“

Tabulka 2: Specifikace skupin a související otázky

3.2. Jak najít to, co hledáte. Struktura dokumentu a barevné značení

Každé skupině bylo přiděleno barevné značení, které slouží jako vizuální pomůcka ke snadnějšímu čtení a rychlejšímu vyhledávání. V celém dokumentu se používá stejné barevné značení (viz tabulka č. 1 a č. 2).

Autoři usilovali o maximální praktičnost příručky a její funkčnost jak pro učitele samotné, tak i pro školitele pedagogických pracovníků v rozličných vzdělávacích prostředích. Každá skupina i jednotlivé kompetence mají shodný, nicméně flexibilní formát:

- u každé skupiny (kapitoly 4 až 7) je uveden stručný nástin teoretických základů s odkazy na výzkumy, důkazy a výchozími podklady pro naše doporučení,
- u každé kompetence (kapitoly 4.2 až 4.5, 5.2 až 5.6, 6.2 až 6.4 a 7.2 až 7.4) najde čtenář
 - stručnou definici kompetence,
 - příklady, díky nimž mohou učitelé a školitelé doložit získání rozličných kompetencí v průběhu své praxe,
 - vývojovou tabulku, která učitelům a školitelům pomůže určit míru jejich znalostí a osvojení dané kompetence, a tedy i jejich další nasměrování.

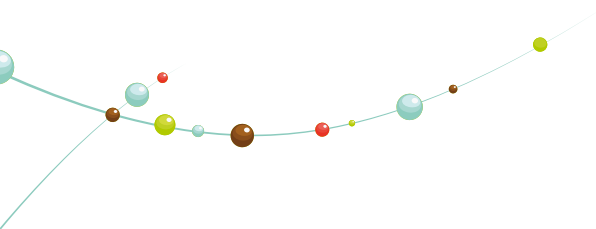
Kromě tohoto modelu kompetencí jsou v přílohách zahrnuty další zdroje:

- materiály pro další zapojené aktéry: zatímco je tato příručka zaměřena na učitele a jejich školitele, je nutno připustit, že implementace VDO/VLP vyžaduje aktivní zapojení celé řady aktérů, například osob s rozhodovací pravomocí, ředitelů škol a činitelů v systému vyššího školství. Čtenář zde také nalezne několik doporučení, jak mohou tito aktéři využít navržený model kompetencí a jak se stát zkušenými zprostředkovateli VDO/VLP. Vývojové tabulky (podobné tabulkám v kapitolách zaměřených na kompetence) pomohou těmto aktérům určit jejich aktuální situaci v souvislosti s plněním kompetencí, a tedy i kam mají směřovat jejich další kroky.
- nástroje pro (sebe)hodnocení: aby mohli učitelé a jejich školitelé systematicky sledovat pokrok při rozvoji znalostí, porozumění a plánování VDO/VLP u sebe i u svých studentů, navrhujeme použít sebehodnocení.

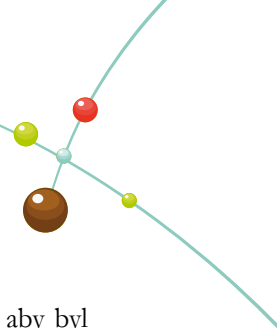
3.3. Přehled 15 kompetencí

Skupina A Znalost a porozumění VDO/VLP	Skupina B Plánování, vedení třídy, výuky a hodnocení	Skupina C VDO/VLP v akci – partnerství a angažovanost v komunitě	Skupina D Implementace a vyhodnocení participativních přístupů
Kompetence č. 1 Cíle a smysl VDO/VLP, hodnotové zaměření znalosti, činnostní dovednosti a kompetence orientované na změnu.	Kompetence č. 5 Plánování strategií k začlenění znalostí, dovedností, mentality, postojů a hodnot VDO/VLP, v nichž hrají hlavní roli aktivní učení a angažovanost studenta.	Kompetence č. 10 Učební prostředí umožňující studentům kriticky přemýšlet o aktuálních politických, etických, společenských a kulturních otázkách nebo událostech, přičemž je využíváno informací z různých zdrojů včetně médií, statistik a ICT.	Kompetence č. 13 Hodnocení míry možnosti studentů zasahovat do věcí, které se jich týkají, a vytváření příležitosti k jejich účasti na rozhodovacím procesu.
Kompetence č. 2 Hlavní mezinárodní rámce a principy související s VDO/VLP a hlavní koncepce VDO/VLP.	Kompetence č. 6 Začlenění principů a postupů VDO/VLP do specializovaných předmětů (průřezové VDO/VLP) k rozšíření znalostí, dovedností a participace a k podpoře mladých občanů v demokratickém zřízení.	Kompetence č. 11 Spolupráce s vhodnými partnery (např. rodinami, občanskými organizacemi, zástupci komunit a politiky) při plánování a implementaci příležitostí, kdy se mohou studenti angažovat v otázkách demokratického občanství ve své komunitě.	Kompetence č. 14 Formování pozitivních hodnot, postojů a mentality VDO/VLP, které se od mládeže očekávají, a demokratická forma výuky, kdy jsou studenti zapojeni do plánování a osvojení učebních aktivit.
Kompetence č. 3 Kurikulum VDO/VLP, které obsahuje politické a právní, společenské a kulturní, hospodářské, evropské i globální dimenze.	Kompetence č. 7 Zavedení jasných pravidel a vytvoření prostředí plného důvěry, otevřenosti a vzájemné úcty. Vedení třídy a chování žáků respektující principy VDO/VLP za účelem zajištění pozitivního školního klimatu.	Kompetence č. 12 Strategie k zpochybnění všech forem předsudků či diskriminace a podpora boje proti rasismu.	Kompetence č. 15 Možnost a ochota zkoumat, sledovat a hodnotit vyučovací metody a učební pokroky studentů a následné využití tohoto hodnocení k budoucímu plánování a profesnímu rozvoji.
Kompetence č. 4 Kontext implementace VDO/VLP: průřezové přístupy, celoškolní kultura a angažovanost v komunitě.	Kompetence č. 8 Škála výukových přístupů a metod (včetně kvalitativního dotazování celé třídy) k rozvoji diskusních dovedností studentů, především u diskusí na citlivá a kontroverzní témata.		
	Kompetence č. 9 Využití celé škály hodnotících přístupů (včetně sebehodnocení a hodnocení spolužáky) za účelem stanovení či uznání pokroku a úspěchů studentů v rámci VDO/VLP.		

Tabulka 3: Přehled kompetencí k obohacení VDO/VLP

4. Skupina A: Znalost a porozumění VDO/VLP

Tato skupina kompetencí souvisí s významem VDO/VLP a buduje základní znalosti učitelů tak, aby byl zajištěn správný směr výuky studentů. Souvisí s otázkou „Co můžeme dělat?“ pro implementaci VDO/VLP ve třídě, ve škole a v širší komunitě. Učitelé budou potřebovat odpovědi na některé z následujících otázek:

- Co tvoří základní vědomosti a principy VDO/VLP?
- Jaké jsou hlavní pojmy VDO/VLP?
- Jaké dovednosti, hodnoty, postoje a schopnosti mají učitelé prosazovat při plánování lekcí a praxe VDO/VLP?
- Jak jednotlivé složky kurikula VDO/VLP rozdělit na zvládnutelné prvky, aby co nejlépe odpovídaly situaci ve škole?

4.1. Stručné představení a teoretické základy

Každý učitel si má osvojit a prokázat znalost níže uvedených kompetencí a porozumění jim:

Kompetence č. 1: Cíle a smysl VDO/VLP

Pochopení zásadního přínosu VDO/VLP zaměřeného na šíření hodnotově orientovaných vědomostí, činnostních dovedností a na změnu orientovaných kompetencí, které posilují samostatnost a vliv mládeže, podporují sociální spravedlnost a demokratickou svobodu.

Kompetence č. 2: Hlavní mezinárodní rámce a principy související s VDO/VLP

Znalost rámců vypracovaných OSN, Radou Evropy a Evropskou unií na základě mezinárodního dialogu, týkajících se principů a hlavních pojmů VDO/VLP. Jejich převedení do národních, místních i školních politik a profesní role učitelů ve třídě i mimo ni.

Kompetence č. 3: Obsah kurikula a studijních programů VDO/VLP

Znalost čtyř vzájemně provázaných oblastí: politické a právní dimenze, sociální a kulturní dimenze, hospodářské dimenze, evropské a globální dimenze. Učitelé mají být schopni rozvíjet občanské znalosti, dovednosti, postoje, hodnoty a schopnosti aktivní participace svých studentů a vzájemně tyto aspekty učení propojovat.

Kompetence č. 4: Různé kontexty implementace VDO/VLP

Chápat VDO/VLP jako svébytný školní předmět, jako součást průřezového přístupu k výuce, jako základní složku celoškolské kultury a jako stěžejní prvek angažovanosti a vazeb v komunitě.

Tabulka 4: Skupina A – Znalost a porozumění VDO/VLP

Teoretické základy

Odborníci na vzdělávání se nedávno začali globálně zajímat o dosažení vyšší úrovně občanských znalostí a angažovanosti. Národní organizace pro hodnocení vzdělávacích pokroků (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA) zjistila, že „studenti ve většině zemí jsou obeznámeni se základními demokratickými hodnotami a institucemi – avšak úroveň jejich znalostí je ... mnohdy povrchní.“¹⁹

19. TORNEY-PURTA, J. et al. *Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2001.

Ian Davies obhajuje holistický pohled na osvojení předmětu VDO/VLP nejen jako skupiny faktů, ale jako důkladného poznání koncepčních rámců včetně jejich propojování i dovedností potřebných k odкрыtí jejich skutečného významu.²⁰ Zkoumá povahu znalostí a porozumění VDO/VLP v průběhu školení pedagogických pracovníků prostřednictvím myšlenek teoretiků jako Shulman²¹ a McNamara²². Ti zdůrazňovali nutnost prezentovat předmět tak, aby byl srozumitelný především dětem a mládeži (například prostřednictvím analogií, přirovnání, příkladů a výkladů), tedy formou jakéhosi „aplikovaného“ osvojení předmětu.

Je navýsost důležité pochopit hlavní obsah, pojmy, hodnoty a organizační principy VDO/VLP. Učitelé, kteří toho o předmětu vědí víc, povedou výuku zajímavěji, odvážněji a efektivněji. Budou schopni lépe navrhovat a uspořádat jednotlivé hodiny, vytvářet či vybírat učební metody a aktivity, které vhodným způsobem rozvinou porozumění a dovednosti studentů. Pokud mají učitelé pouze omezené znalosti pojmu a principů VDO/VLP, může to vést k neochotě seznámit studenty se složitějšími stránkami demokratického občanství, k čistě didaktické výuce bránící participaci studentů a jejich otázkám, čímž se učitel připraví o možnost čerpat ze zkušeností mladých.

Cíle a smysl VDO/VLP mohou být dost radikální. Mají totiž „měnit politickou kulturu“.²³ Mladí lidé by měli pochopit, co je to demokratické občanství. Potřebují získat jistou úroveň gramotnosti, aby rozuměli politickým mechanismům a byli schopni činit zsvěcená rozhodnutí na různých úrovních občanství. Proto musí učitelé při práci s mládeží podporovat celou škálu občanských „gramotností“.²⁴ Rozlišujeme čtyři druhy „gramotností“: politickou a právní, sociální a kulturní, ekonomickou, evropskou a globální:

- Politická a právní gramotnost se vztahuje k právům a povinnostem vůči politickému systému a právním normám. Porozumění politické/právní doméně předpokládá chápání mezinárodních rámců VDO/VLP, které jsou založeny na odvěké myšlence rovnoprávnosti a důstojnosti všech bez ohledu na rozdíly pohlaví, rasy, barvy pleti, etnika, národnosti, náboženského vyznání nebo společenského či ekonomického zázemí.²⁵ Učitelé se mají seznámit s lidskými právy, mechanismy jejich ochrany a také si osvojit dovednosti nutné k jejich každodennímu prosazování. Studenti mají být schopni přemýšlet o svých hodnotách, vytvářet si vlastní názor, chránit a podporovat lidská práva. Možná to pedagogům bude připadat jako „těžká“ a „suchopárná“ látka, ale znalosti, které je potřeba „aplikovat“ ve třídě, nemusí být natolik rozsáhlé. Například u velmi malých dětí je běžné, že se výuka zaměří na to, co chtějí, co potřebují nebo na jejich práva a povinnosti.
- Sociální a kulturní gramotnosti se myslí vztahy mezi jednotlivci ve společnosti. Patří sem společné hodnoty, sdílený světonázor a vytváření podmínek pro vzájemné soužití. Učitelé mají chápat základní pojmy jako sociální diverzita, dynamičnost kultury či identity apod. Mají přemýšlet o společenských hodnotách a rozvíjet mezikulturní kompetence, postoje a dovednosti, které podporují sociální inkluzi nebo bojují proti diskriminaci a rasismu.

20. DAVIES, I. What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors. *Citized.info* [online]. 2003. Dostupné z: www.citized.info

21. SCHULMAN, L. Those who understand: knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*. 1986, č. 15, str. 4–14.

22. McNAMARA, D. Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators. *Journal of Education for Teaching*. 1991, roč. 17, č. 2, str. 113–128.

23. CRICK, B. *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londýn: QCA, 1998.

24. REECE, P. a D. BLACKALL. *Making news: literacy for citizenship* [online]. 2008. Dostupné z: <http://makingnewstoday.uow.edu.au>
Odkazy citované v HABERMAS, J. *The theory of communicative action*, vol. 1. Cambridge: Polity Press, 1984.

HABERMAS, J. *The theory of communicative action*, vol. 2. Cambridge: Polity Press, 1984.

LUKE, A., S. MUSPRATT a P. FREEBODY, eds. *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*. Cresskill: Hampton Press, 1997.

25. Mezi základní texty patří: Všeobecná deklarace lidských práv OSN (1948) a následná Úmluva o právech dítěte (1989), Charta základních práv Evropské unie, nastiňující obecná, nezcižitelná a nedělitelná lidská práva a svobody, která jsou právně závazná ve všech členských státech, a Evropská úmluva o lidských právech (1950).

- Ekonomickou gramotností se rozumí vztah mezi jednotlivci/skupinami a hospodářskou situací ve společnosti (pracovní a spotřební trh, sociální ochrana, minimální mzda, kupní síla apod.). Učitelé mají znát a chápat, jak funguje ekonomika, včetně úlohy podniků, firem a finančních služeb, práv a povinností spotřebitelů, vztahů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci či dopadů etického chování spotřebitelů. Mají studenty seznámit s principy lidských práv, kupříkladu s právem na práci a právem na životní minimum.
- Evropská a globální gramotnost neboli „globální občanství“ se zdá jednoznačná. Řeší chápání a podporu vzájemné závislosti na globální úrovni, otázku udržitelnosti a starost o budoucí generace. Učitelé si mají uvědomovat jednotu i různost evropských společností. Mají chápat svět jako globální komunitu a mít na paměti příslušné politické, hospodářské, ekologické a společenské důsledky. Mají studentům pomoci pochopit myšlenku vzájemné závislosti s využitím situací, které jsou mládeži i dětem přístupné.

Ve většině členských států Rady Evropy se VDO/VLP chápe jako organizační princip, který podporuje cíle školních osnov na úrovni základního a středního vzdělávání. Je to všeobecný vzdělávací záměr, který lze v rámci školních osnov a širších školních struktur uskutečňovat mnoha různými způsoby. Jenže začlenění VDO/VLP do školních osnov se může napříč různými vzdělávacími systémy výrazně lišit (což záleží například na tradici a koncepci občanské výchovy, stupni vzdělávání apod.). Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2002) 12 k výuce demokratického občanství jasně stanovuje, že při implementaci VDO/VLP do školních osnov se mají zapojit všechny úrovně a směry vzdělávacího systému, přičemž VDO/VLP lze pojednat jako samostatný školní předmět, integrovat do dalších předmětů nebo pojmout jako průřezové téma. Doporučení zdůrazňuje nutnost multidisciplinárních přístupů, které napomáhají osvojení znalostí, postojů a dovedností potřebných k soužití v pluralitní a demokratické společnosti.

V závislosti na věku studentů, stavu vzdělávání a organizaci kurikula v dané zemi lze výchovu k občanství pojednat:

- jako samostatný předmět, který je buď povinný, nebo volitelný,
- jako součást kurikula integrovanou do jednoho nebo více různých předmětů (často je to dějepis, společenské vědy, mravní a náboženská výchova, etika, filozofie, zeměpis a jazyky),
- konečně i jako průřezové téma nebo princip učebních osnov tak, aby hlediska VDO/VLP přímo nebo nepřímo prolínala všechny předměty kurikula a působila na všech úrovních vzdělávání ve školách i mimo ně.

Poslední z přístupů je ošidný v tom, že má být všeobjímající, prolínat celými osnovami a ve výsledku se nemusí projevit vůbec. Často se stává, že pokud mají určitou oblast na starost všichni, nakonec za ni nezodpovídá nikdo.

Je nutné poznamenat, že tyto odlišné přístupy ke kurikulu se nevyklučují a mohou se dokonce vzájemně doplňovat.

4.2. Kompetence č. 1

Kompetence č. 1: Cíle a smysl VDO/VLP

Pochopení zásadního přínosu VDO/VLP zaměřeného na šíření hodnotově orientovaných vědomostí, činnostních dovedností a na změnu orientovaných kompetencí, které posilují nezávislost mládeže, podporují sociální spravedlnost a demokratickou svobodu.

4.2.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

→ znají definice znalostí a vědomostí VDO/VLP. V mnoha zemích a u mnoha předmětů se během školení po učitelích požaduje, aby zkoumali povahu, filozofii a smysl vzdělávání. V případě učitelů na druhém stupni se to žádá i u konkrétních oborů, na které se zaměřili. Takové cvičení je v kontextu VDO/VLP obzvláště důležité, protože ve střednědobém časovém horizontu se s tímto předmětem na školách, kde vyučují, nebo na pedagogických fakultách setkává pouze hrstka učitelů.

→ jsou schopni zprostředkovat nadšení, rozsah a základní charakteristiky kvalitní a aktivní VDO/VLP.

Předpokladem jsou vzdělávací programy pro učitele, které zohlední:

→ proč jsou VDO/VLP v současné společnosti tak důležité;

→ jakou roli v tom hrají školy a učitelé;

→ povahu jiných definic VDO/VLP, které ovlivňují rozsah a směr výukových a vzdělávacích přístupů;

→ jaké jsou příležitosti a výzvy VDO/VLP (čím se odlišují?);

→ jaké znalosti, dovednosti, hodnoty, sklony, postoje a jazykové schopnosti chtějí VDO/VLP šířit;

→ jaká je hlavní organizační koncepce VDO/VLP;

→ co v souvislosti s VDO/VLP přináší výzkumy – na národní, evropské nebo globální úrovni.

4.2.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 1: Cíle a smysl VDO/VLP	
<p>Krok 1 (zaměření) Nemáte zkušenost s VDO/VLP, nechápete její význam, cíle nebo smysl. Přibliž nerozumíte rozvalu občan-ských „gramotností“ ani tomu, jak by je školy mohly rozvíjet.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> seznamte se s podstatou VDO/VLP, jejich cíli a smyslem; vyjasněte si různé „gramotnosti“, které tvoří VDO/VLP; zamyslete se nad svým profesním zaměřením a zkuste najít spýčné body VDO/VLP s vlastní profesní praxí; rozhodněte, které „gramotnosti“ je možné rozvíjet pomocí vašeho předmětu a souvisejícího kurikula; hledejte informace o osvědčených postupech kolegů na místní, národní nebo evropské úrovni při implementaci VDO/VLP do výuky; začněte uvažovat o tom, jak do výuky začlenit hodnotově orientované znalosti, činnosti dovednosti a na změnu orientované kompetence VDO/VLP.
<p>Krok 2 (rozvoj) Máte základy VDO/VLP a teoreticky víte, jak je podporovat v rámci vzdělávacího systému a státních meto- dik, avšak do své výuky zařazujete VDO/VLP jen sporadicky.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> projděte si kurikulum a najdete vhodná témata, do kterých můžete začlenit VDO/VLP v rámci své výuky; stanovte si několik krátkodobých a střednědobých cílů pro rozvoj rozsahu a role, které VDO/VLP zaujmají ve vašich osnovách a/ nebo předmětu; ve studijních sylabech vyčleňte odpovídající jednotky, kde můžete podporovat hodnotově orientované znalosti, rozvíjet činnosti dovednosti a kam zahrnout na změnu orientované kompetence; rozhodněte, jaké učební a vzdělávací postupy využít k podpoře znalostí, dovedností a kom- petencí VDO/VLP; naplánujte si a odučte několik hodin VDO/VLP.
<p>Krok 3 (ustálení) Už jste si připravili několik hodin VDO/VLP a budujete vlastní sebejistotu v oblasti znalostí a principů VDO/VLP. Nizméně si stále nejste jisti při řešení složitějších otázek či pojmů a při využívání ríckantnějších a „otevřenějších“ učebních metod. Máte pochyby o efektivitě a účínku své výuky.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> buďte ke studentům otevření ohledně svých cílů a záměrů při zavádění VDO/VLP do výuky; pokaždé si určete občanskou „gramotnost“, kterou chcete rozvíjet; naplánujte si zpětnou vazbu v souvislosti s efektivitou výuky (např. předem vyjasněte kritéria úspěchu pro daný úkol); po každé hodině rozeberte a zhodnotte učební výsledky studentů, je-li třeba, proveďte pří- slušné změny; ověřte si začlenění různých „gramotností“ VDO/VLP do výuky.
<p>Krok 4 (pokrok) Už máte dostatečné teoretické znalosti a praktické dovednosti k výuce VDO/VLP v daném předmětu. Chá- pete, jak si studenti skrze naši výuku rozvíjí jednotlivé „gramotnosti“ VDO/VLP. Jste schopni posoudit jejich úspěchy dosažené v občanských.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> podělte se o své osvědčené postupy s kolegy, kteří vyučují další předměty; hledejte v komunitě partnery, kteří vám pomohou rozvíjet vaše cíle, a se studenty se přípra- vujte na implementaci projektů VDO/VLP; podporujte VDO/VLP jako celoškolní přístup a jako součást školního klimatu.

4.3. Kompetence č. 2

Kompetence č. 2: Hlavní mezinárodní rámce a principy související s VDO/VLP

Znalost základních rámců vypracovaných OSN, Radou Evropy a Evropskou unií na základě mezinárodního dialogu, které se týkají principů a hlavních pojmů VDO/VLP. Jejich převedení do národních, místních i školních politik a profesní role učitelů ve třídě i mimo ni.

4.3.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP, jsou schopni kriticky uvažovat o některých z následujících problémů a otázek:

- Jaké základní hodnoty a myšlenky stojí v pozadí mezinárodních a evropských dialogů?
- Jak funguje mezinárodní a evropský systém na podporu a propagaci VDO/VLP? Jaké jsou mezinárodní a evropské závazky vůči dodržování všeobecných principů lidských práv? Jaký je rozdíl mezi právně závaznými a morálně nebo politicky závaznými dokumenty?
- Jakou konkrétní úlohu při plnění mezinárodních a evropských závazků hrají mezinárodní a evropské organizace, národní vlády, místní samosprávy, instituce a organizace?
- Jaké jsou hlavní mezinárodní a evropské hodnoty, politiky, principy a programy související s VDO/VLP, včetně těch vyvinutých OSN, Radou Evropy, Evropskou unií a OSCE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě)? Jak vznikly? V čem se shodují a liší ohledně klíčových pojmů a metodik? Jak na sebe různé koncepce navazují?
- Jak souvisí mezinárodní či evropské politiky s principy VDO/VLP, nakolik se prolínají se změnami ve výuce na národní, místní a institucionální úrovni, včetně vývoje vzdělávání pedagogických pracovníků?
- Jakou roli při podpoře mezinárodně sdílených cílů a hodnot VDO/VLP hrají na národní a místní úrovni osoby s rozhodovací pravomocí, instituce pro vzdělávání pedagogických pracovníků, výzkumné instituty, vzdělávací instituce, občanské organizace či jednotlivci? Proč hrají občané hlavní roli při propagaci mezinárodních a evropských hodnot a zásad?
- Jak mohou učitelé přispět k propagaci mezinárodních principů a politik VDO/VLP ve škole a ve třídě?
- Jaké jsou výhody a nevýhody propagace mezinárodních principů a metodik VDO/VLP? Jak je možné těchto vznesených ideálů dosáhnout prostřednictvím mezinárodní a evropské spolupráce?

4.3.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 2: Hlavní mezinárodní rámce a principy související s VDO/VLP	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Neznáte mezinárodní kontext principů, politik a praxe VDO/VLP. Vlastně vám všechny připadají příliš abstraktní, nudné a suchopárné. Nepoznáte se v konkrétních rolích mezinárodních a evropských organizací. Principy OSN a evropské konvence se zdají příliš vzdálené od vaší každodenní učitelské praxe.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • přečtete si nějaký stravitelný výťah hlavních dokumentů z této oblasti – Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN; Úmluvu o právech dítěte a Evropskou úmluvu o lidských právech. Mnohé z nich se vzájemně překrývají. Určete 10 nejdůležitějších principů, které se vás coby pedagoga týkají; • vzdělávejte se, a je-li to možné, zúčastněte se školení k této problematice.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Víte o existenci mezinárodních politik a principů souvisejících s VDO/VLP a teoreticky chápete, jak je podporovat na národní a školní úrovni, nicméně VDO/VLP do výuky zahrnujete jen zřídka.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zjistíte, jak osoby s rozhodovací pravomocí na národní a místní úrovni převedly mezinárodně sdílené cíle a hodnoty VDO/VLP do praxe ve vaší konkrétní situaci. Kde je to v kurikulu a v učebnicích patrné? • vymyslíte několik aktivit úměrných věku studentů, které můžete ve třídě použít k prozkoumání otázek kolem práv a povinností. Rada Evropy a UNICEF vypracovaly na toto téma skvělé výukové zdroje pro mnohé členské státy Rady Evropy; • seženu si filmy a/nebo úryvky z filmů, které odrážejí politiku a principy VDO/VLP.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Získáváte sebedvěru v oblasti znalostí a principů VDO/VLP. Vaše výuka zahrnuje globální hlediska a je mezinárodněji orientována. Chápete problematiku lidských práv. Nicméně si nejste zcela jisti, pokud jde o evropskou dimenzi, a vaše výuka se stále do velké míry odebírá pouze ve třídě.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hledejte externí partnery a spojence – například u mezinárodních rozvojových neziskových organizací nebo organizací jako Amnesty International a UNICEF, které vám pomohou studenty lépe zapojit do otázek souvisejících s lidskými právy; • zvažte navázání spolupráce s jinou školou – můžete prozkoumat formy této spolupráce a v zemích EU zjistit možnost financování prostřednictvím projektu Comenius; • uvažujte o zapojení jednoho ročníku (nebo rovnou celé školy) do Mezinárodního dne Evropy (probíhá v pravidelných intervalech). Mládeži pomůže rozšířit chápání rozličných evropských kultur a problémů formou celé řady praktických aktivit (některé třídy mohou např. zkoumat různé země, připravit prezentace a vytvořit výstavní plochy v rámci evropského bazaru).
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Prostřednictvím výuky ve třídě a zahrnutí mezinárodní dimenze začínáte v mladých lidech rozvíjet smysl pro globální občanství. Znalost mezinárodních politik souvisejících s VDO/VLP napomohla tomu, že vaše škola je skutečně pokroková.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapojte se do mezinárodních iniciativ, které umožňují mladým lidem pracovat na společných projektech; • v komunitě najděte partnery, kteří vám pomohou rozvíjet vaše cíle; • do těchto iniciativ zapojte všechny zaměstnance školy včetně jejího ředitele; • snažte se i nadále ve školních osnovách prosazovat vyšší míru návaznosti a pokroku, pokud jde o evropský a globální přesah. Přemýšlejte o tom, jak daná témata postupně aktualizovat, aby byla rok od roku náročnější.

4.4. Kompetence č. 3

Kompetence č. 3: Obsah kurikula a studijních programů VDO/VLP

Znalost čtyř vzájemně provázaných oblastí: politické a právní dimenze, sociální a kulturní dimenze, ekonomické dimenze, evropské a globální dimenze. Učitelé mají být schopni rozvíjet občanské znalosti, dovednosti, postoje, hodnoty a schopnosti aktivní participace svých studentů a vzájemně propojovat tyto aspekty učení.

4.4.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- vědí, jak znalost a pochopení VDO/VLP ovlivňují jejich vlastní výuku. Znamená to například, že rozumí pojmům a dovednostem VDO/VLP a jsou schopni odhalit nejčastější chyby a mylné představy studentů,
- ve výuce dokážou dobře strukturovat informace, včetně představení obsahu a cílů, naznačení přechodů a shrnutí hlavních bodů. Jsou schopni jasně prezentovat obsah hlavních myšlenek VDO/VLP s použitím vhodné terminologie specifické pro daný předmět a efektivně využít techniku dotazování, které odpovídá tomu, kam se výuka ubírá,
- dokážou rozpoznat úroveň uvažování studentů a to, jak budou pokračovat s rozšiřováním znalostí, dovedností a participace v rámci VDO/VLP. Podporují učení studentů prostřednictvím jasně stanovených cílů. Uvažují o vývoji na základě stávajících poznatků potřebných pro další učení či dosahování výsledků v rámci VDO/VLP. Musí určit různé aspekty výuky, například:
 - znalosti a hlavní pojmy: koncepty demokracie a občanství; občanská práva a povinnosti (včetně Listiny základních práv Evropské unie); lidská práva; politická gramotnost; právní normy; sociální a kulturní diverzita a identita; udržitelný rozvoj; vzájemná globální závislost; hospodářské síly působící na místní, národní a mezinárodní úrovni; etické chování spotřebitelů a procesy participace, solidarity a sociální soudržnosti;
 - dovednosti: kritické uvažování; dotazování; řešení problémů; týmová práce; plánování a rozhodování; využívání informačních technologií k výzkumu a komunikaci; chápání problémů z pohledu ostatních; racionální odůvodnění názorů a rozhodnutí; argumentace a debata; asertivita; řešení konfliktů; písemná a ústní formulace myšlenek; (sebe)kritika a sebereflexe;
 - postoje a mentalita: respektování společenských či kulturních rozdílů a dědictví; chápání vzájemné provázanosti občanských práv a povinností; spolupráce a partnerství s ostatními; objektivita; závazek k pravdě; tolerance; empatie; respektování kulturní rozmanitosti; vystupování proti rasismu a sociální nespravedlnosti; schopnost řešit neshody mírovým způsobem; odhodlání k dobrovolnictví ve prospěch komunity;
 - hodnoty: lidská práva (úcta k lidské důstojnosti, závazek k podpoře práv ostatních); respektování demokratických hodnot a postupů – včetně právních norem, politického pluralismu, demokratických svobod a ideje rovnoprávnosti; ochota myslet v mezích udržitelnosti; závazek k míru/nenásilí, slušnosti a poctivosti; oceňování angažovanosti a aktivního občanství.
- aktivní participace: informované a zodpovědné jednání na mnoha úrovních, hlasování, zastupování, lobbování, řízení kampaní a hájení zájmů ostatních.

4.4.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 3: Obsah kurikula a studijních programů VDO/VLP	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Vaše chápání VDO/VLP je omezené co do obsahu, rozsahu i ambicí. Učební osnovy jsou neplánované a rozčlívěné. Nevíte, jak VDO/VLP navázat na další předměty kurikula. Doposud jste o demokratických hodnotách ve výuce příliš nepřemýšleli.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • najdete možnosti, jak zažít kvalitní výuku VDO/VLP, abyste je pak lépe začlenili do své výuky. Díky pochopení osvědčených postupů, kontaktu s nadšenými školiteli, externími odborníky nebo navštěvám dalších škol získáte představu, co je více VDO/VLP; • určete jednu oblast, kde si nejste při osvojování VDO/VLP jistí, ale kde máte příležitost vypracovat nový učební plán. Konzultujte tento plán s ostatními učiteli. Domluvte se, že půjdete navštívit hodinu zkušenějšího kolegy, který vede výuku na obdobné téma. Odučte jednu hodinu a pak zhodnoťte její úspěch; • na začátku plánování nezapomeněte, že dovednosti a procesy rozvoje VDO/VLP jsou stejně důležité jako jejich znalost. V učebním plánu výslovně upřednostňujte učební procesy.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Začali jste ve třídě/ v rámci předmětu vynášovat některé prvky VDO/VLP. Máte tendenci spoléhat se spíš na publikované zdroje nebo učebnice než na vývoj vlastních učebních materiálů. Stále máte docela velké vědomostní mezery. Například náhate, jak řešit politické otázky a pojmy. Absolvovali jste nějaká školení, ale zatím teprve začínáte přecházet z teorie do praxe.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • začnete sbírat informace z médií – novinové výstřižky či výňatky ze zpráv, které uvádějí příklady klíčových problémů, otázek a konceptů VDO/VLP. Předmět si tak lépe osvojíte a studenti ocení aktuálnost vybraného materiálu; • kriticky přehodnoťte používané učebnice. Co funguje a/nebo co studenti zajímá? Jsou k dispozici další vhodné online zdroje, ze kterých by se dalo čerpat (vypracované nevládními organizacemi, charitami nebo oborovými sdruženími)? Zeptejte se sami sebe, jak udělat učební aktivity VDO/VLP pro studenty poutavější, smysluplnější a relevantnější; • zvolte si jeden z klíčových pojmů VDO/VLP – např. demokracii, rovnoprávnost, svobodu nebo spravedlnost – a naplánujte učební hodinu nebo řadu hodin, jež umožní studentům prohloubit jejich chápání těchto myšlenek. Aplikujte daný pojem na téma, které studenti zaujme. Stejně jako vy mohou i studenti považovat politické struktury nebo instituce za „nudné“ – zjistěte, zda mají stejný názor také na politické otázky.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>V rámci svého předmětu se polybýváte v jistotou. Stále méně témat je vám nepřístupných. Svou roli učitele vnímáte tak, že máte studentům zprostředkovat nejen znalosti a dovednosti VDO/VLP, ale i jejich hodnoty. Program VDO/VLP se rozvíjí v celé škole, a to i v ostatních předmětech.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • důkladně promyslete, jak ještě vylepšit dovednosti studentů v rámci VDO/VLP formou plánovaných aktivit navazujících na kurikulum, například zvyšováním kvality, přesnosti a hloubky výzkumných dovedností studentů, přehledným plánováním týmové práce a společného učení nebo snahou pomoci studentům důmyslněji a přesvědčivěji zdůvodňovat jejich názory; • použijte více ICT při propagaci VDO/VLP, nejen při řešeních, ale také v zájmu efektivnější komunikace a prezentace informací; • přemýšlejte, jak aplikovat své znalosti o učebních aktivitách na kurikulum VDO/VLP.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Chápete, že má cenu zapojit studenty do zesíleného rozhodování obléhání výuky. O VDO/VLP se pravidelně diskutuje na poradách učitelů jednotlivých předmětů i během celoškolních porad. Prohlubujete své dovednosti při rozvoji kompetencí studentů v různých otázkách VDO/VLP.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • už víte, že hlavní určující vlastností VDO/VLP je jejich schopnost zapojit studenty do řešení skutečných problémů a zasazovat se o jistou formu „akce zaměřené na změnu“ (viz kompetence č. 11). Zkuste coby pedagogové udělat víc pro to, abyste podnítili přínosné a poutavé zapojení do komunity. Jak mohou partneři z komunity obohatit zkušenosti studentů s VDO/VLP ve třídě? • i nadále se soustřeďte na dotazování, abyste u studentů odhalili sklony k VDO/VLP. Požádejte kolegy, ať sledují vaši výuku. Bude to příležitost k podpoře ze strany vašich spolupracovníků a k podnícení vašeho profesního rozvoje; • sledujte své postupy s ostatními vzdělávacími institucemi. Uvažujte o navázání spolupráce s další školou buď na národní, nebo mezinárodní úrovni.

4.5. Kompetence č. 4

Kompetence č. 4: Různé kontexty implementace VDO/VLP

Chápat VDO/VLP jako svébytný školní předmět, jako součást průřezového přístupu k výuce, jako základní složku celoškolské kultury a jako stěžejní prvek angažovanosti a vazeb na komunitu.

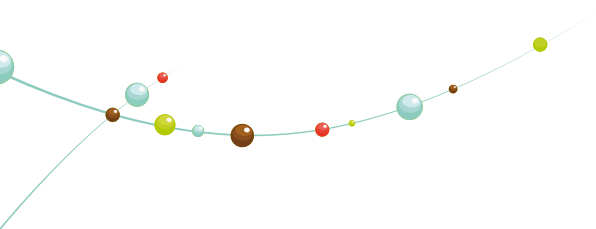
4.5.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

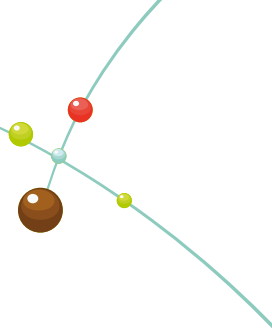
- chápou a dokážou uvést praktické příklady toho, co by se dalo charakterizovat jako „tři K“ VDO/VLP: aktivní VDO/VLP v rámci celoškolské kultury, VDO/VLP vyučované ve třídě jako součást kurikula a VDO/VLP zahrnující funkční partnerství v komunitě mimo třídu a mimo školská zařízení,
- jsou profesně způsobilí ke zvládnutí výzev, které přinášejí komplexní učební situace, jsou schopni se rozhodovat během využívání a přizpůsobování rozličných výukových a vzdělávacích přístupů. Tato profesní kompetence je zacílena na předávání zkušeností mladým lidem ve třídách (i mimo ně), které převádí principy VDO/VLP do specifických učebních aktivit přizpůsobených věku, vyspělosti, schopnostem a potřebám různých studentů,
- vybírají, přizpůsobují a praktikují vhodné metody VDO/VLP,
- chápou (a dokážou rozvíjet) aktivní participaci a angažovanost ve školách i v širší komunitě,
- jejich profesní schopnosti se rovněž týkají:
 - znalosti příležitostí vhodných k angažovanosti,
 - způsobilosti plánovat a řídit aktivní participaci na úrovni školy, stejně jako v širší komunitě a v globálním prostředí.

4.5.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 4: Různé kontexty implementace VDO/VLP	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Nadoceníte různé kontexty implementace VDO/VLP. Obecně se omezuje na otázky týkající se vlastních výuky ve třídě. V tomto ohledu chápete, že VDO/VLP existuje a že zasahuje i do látky, kterou jste vyučovali v minulosti.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • snažte se vnímat celkový obraz. Zeptejte se sami sebe, jaké zkušenosti mají studenti ve vaší škole s VDO/VLP. Vytvořte schéma vzájemně se protínajících kruhů znázorňujících vaši třídu, které ukáže, jakou mají studenti zkušenost s VDO/VLP v různých kontextech. Celoškolní kultura může zahrnovat hlasování, členství v klubech nebo učební aktivity se spolužáky. Jaké jsou jejich současné zkušenosti z vyučování? Jak kurikulum navazuje na problémy a záležitosti komunity?
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Pomalou začínáte docíťovat, že VDO/VLP je efektivnější, pokud řeší otázky a záležitosti i mimo učebnu. Chápete výhody začlenění komunitní dimenze do vyučování.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • určete tři postupy, jak vyučování propojit s látkou VDO/VLP. Nyní si projděte seznam „na změnu orientovaných kroků“ na straně 53. Kdo může ve vztahu ke zvolenému problému/ sféře VDO/VLP představovat vhodného spojence z řad komunity?
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Nikdy dřív jste neřešili otázku, co s vámi mají společného celoškolní politiky a etika související s VDO/VLP. V nímate to spíš jako zodpovědnost zkušenějších učitelů a činitelů na vedoucích pozicích. Některé si tím dál víc uvědomujete proměnou školních struktur, které studentům stále více umožňují vyjadřovat se k otázkám, jež je ovlivňují.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seznamte se se školními strukturami, které studentům umožňují vyjádřit názor na záležitosti, které se jich dotýkají. Do jaké míry jsou názory a náměty studentů ve vaší třídě tlumočeny na vyšší místa? Položte si otázku, zda můžete sami udělat něco k podpoře silnější demokratické kultury ve škole; • neustále se snažte silněji a logičtěji provázat celoškolní akce a zkušenosti studentů z vyučování.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Rozvíjíte nyní VDO/VLP tým, že se snažíte provázat školní politiky a postupy, příležitosti ve třídě a výuce i partnerství v komunitě. Osobně se zapojujete do všech tří dimenzí VDO/VLP: aktivní VDO/VLP v rámci celoškolní kultury, VDO/VLP vyučované ve třídě jako součást kurikula a VDO/VLP angažované, působící ve vzájemném partnerství s komunitou mimo třídu a školu.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • navrhněte, aby vaše škola zavedla opatření, která podpoří pravidelnou zpětnou vazbu ze strany klíčových aktérů – studentů, vašich kolegů a rodičů – na téma výuky VDO/VLP; • zvažte, jak prostřednictvím ICT vylepšit dovednosti studentů, sdílení osvědčených postupů či komunikaci s externími partnery; • zjistiťe, jak rozšířit školní chápání komunity tak, aby zahrnulo i evropské a globální komunity, s nimiž byste mohli navázat spolupráci.

5. Skupina B: Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole

Tato skupina kompetencí se týká zavádění přístupů VDO/VLP ve třídě a ve škole. Reaguje na otázku „Jak můžeme ve škole implementovat VDO/VLP?“ Učitelé budou potřebovat odpovědi na některé z následujících otázek:

- Jak plánovat učební aktivity, abych podnítl/a aktivní roli studentů během učení?
- S jakými učiteli spolupracovat, aby došlo k začlenění VDO/VLP i do ostatních předmětů?
- Jaké hodnoty utvářejí prostředí třídy a jak fungujeme coby komunita studentů?
- Jak získat jistotu a klid, když dojde na kontroverzní témata?
- Jaké osvědčené postupy související s hodnocením studentů mohou ve své praxi použít?

5.1. Stručné představení a teoretické základy

Každý učitel si má osvojit níže uvedené kompetence a prokázat jejich znalost a porozumění jim:

Kompetence č. 5: Plánování přístupů, metod a příležitostí k učení

Plánování přístupů, metod a příležitostí k učení za účelem začlenění znalostí, dovedností, sklonů, postojů a hodnot VDO/VLP, ve kterých hrají hlavní roli aktivní učení a angažovanost studenta.

Kompetence č. 6: Začlenění principů a postupů VDO/VLP do vlastní výuky

Začlenění principů a postupů VDO/VLP do odborných předmětů (průřezový přístup VDO/VLP) k rozšíření znalostí, dovedností, participace a k přípravě mladých občanů pro život v pluralitní demokracii.

Kompetence č. 7: Stanovení jasných pravidel k dosažení pozitivního školního klimatu

Zavedení jasných pravidel k vytvoření stabilního prostředí plného důvěry, otevřenosti a vzájemné úcty. Vedení třídy a chování žáků odpovídá principům VDO/VLP a napomáhá tak zajištění smysluplného a efektivního učení.

Kompetence č. 8: Vývoj různých přístupů ke zlepšení diskusních dovedností studentů

Řada výukových přístupů a metodik – včetně kvalitativního dotazování celé třídy – k rozvoji diskusních dovedností studentů, především u citlivých a kontroverzních témat.

Kompetence č. 9: Využití celé škály hodnotících přístupů

Využití řady hodnotících přístupů (včetně sebehodnocení a hodnocení studenta spolužáky) za účelem stanovení a uznání pokroku či dosažených úspěchů studentů ve VDO/VLP.

Tabulka 5: Skupina B – Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole

Teoretické základy

Poznámka: kompetence uvedené v této skupině (především č. 5 a 6) jsou těsně spjaty s kompetencí č. 4, protože plánování aktivit a definice průřezových přístupů vyžaduje znalost kontextů implementace VDO/VLP a je možné jich dosáhnout pouze společným úsilím skupiny učitelů. Nyní si podrobně probereme, co jednotlivé kompetence vyžadují.

Rozvoj plánovacích kompetencí chce čas, podporu, přemýšlení a vzájemnou spolupráci. Proto navazuje na kompetenci č. 4 týkající se kontextů implementace VDO/VLP.

To znamená, že učitel ví, který aplikační model má rozvíjet: zda oborový, mezioborový, celoškolský nebo vícehlediskový přístup.

Plánování učebních aktivit výchovy k demokratickému a aktivnímu občanství je hlavní kompetencí, protože v sobě zahrnuje:

- formulaci a sdílení jasně definovaných učebních cílů,
- určení záběru učebních aktivit, výběr témat a rozvržení vyučovacích hodin,
- stanovení důležitosti tématu pro studenta a volbu rozmanitých, vhodných, přístupných, nicméně stále náročných aktivit,
- určení zdrojů, které nejlépe podpoří aktivní participaci,
- zajištění efektivní zpětné vazby studentů týkající se vyučovacích procesů.

Tato kompetence spočívá v sestavování výukových aktivit přizpůsobených různým učebním stylům, při kterých studenti odhalují významy a aktivně staví na svých předchozích vědomostech a zkušenostech s tématy a otázkami VDO/VLP.²⁶ Nehledě na předmět vyzývá učitel studenty, aby se formou diskuse zapojili do plánování výuky. Tímto způsobem získávají informovaný a otevřený postoj k programu výuky, upřednostňovaným učebním metodám, volbě zdrojů a vhodných hodnoticích prostředků.

Začlenění VDO/VLP do průřezových témat se zaměřuje na rozšíření znalostí VDO/VLP formou výuky v různých předmětech. Jedná se o důležité téma, které vyžaduje pozornost všech učitelů. Celá řada pojmů a oblastí VDO/VLP (například spory v občanské společnosti, ekologická udržitelnost apod.) se dá z různých úhlů začlenit do výuky jednotlivých předmětů. Učitelé musí přehodnotit kurikulum a spolupracovat na nalezení společného východiska. Znamená to předcházet roztržitému a připravit studentům ucelený zážitek z výuky. Integrace do různých předmětů také závisí na sdílených dovednostech. Například pokud je naším cílem v rámci VDO/VLP rozvoj vyjadřovacích schopností studentů, pak se o jeho dosažení mají zasadit všichni učitelé. Kterých předmětů se to bude nebo má týkat, je záležitostí jednotlivých škol a pedagogů.

V praxi je lepší, pokud se VDO/VLP omezí na zvládnutelný počet „nosných předmětů“. „Nosný“ předmět je takový, který se blíží obsahu kurikula VDO/VLP nebo se s ním překrývá. Nejpravděpodobnějšími kandidáty na nosnou funkci jsou předměty humanitní a společenské – to ale nevylučuje aktivní zapojení dalších oborů, jako například matematiky, přírodních věd, výtvarné výchovy a designu. Také sportovní aktivity a naše postoje vůči sportovnímu chování mohou být nosným prvkem pro VDO/VLP.

Vedení třídy a rozvoj základních pravidel k vytvoření příznivého prostředí je rozhodujícím faktorem VDO/VLP. Demokratické instituce a společnosti od svých členů vyžadují víc než jen bezmyšlenkovité dodržování předpisů a zákonů. Potřebují občany schopné morálně a kriticky uvažovat o demokratických praktických a institucích. Občany schopné jednat spravedlivě a vykládat si předpisy a zákony v návaznosti na svou životní situaci. Bill Rogers zdůrazňuje, že zásady a metody chování (na úrovni školy i třídy) mají otevřeně poukazovat na hlavní koncepce práv, povinností a slušnosti:

„Přístupovat ke každému oboru z hlediska společných práv, zásad a povinností. To znamená, že disciplína ve třídě nevyplývá z relativní moci a autority učitele (která je spíš získaná než vynucená), ale ze sdílených práv všech jejích členů... Důležitou vlastností disciplíny je skutečnost, že učitelé se snaží, aby studenti převzali odpovědnost za své chování... způsobem, který zdůrazňuje spíše volbu studenta, a nikoliv hrozby učitele.“²⁷

26. DUERR, K., V. SPAJIC-VRKAŠ a I. FERREIRA MARTINS. *Strategies for learning democratic citizenship*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2000.

27. ROGERS, B. *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*. Plymouth: Northcote House Publishers, 1994, str. 14–15.

Aby se učitelé ve výuce nemuseli vyhýbat kontroverzním otázkám, měla by být kompetence „výuky kontroverzních témat“ ve středu jejich zájmu, aby tak získali sebedůvěru a jistotu. VDO/VLP od mladých lidí vyžaduje, aby sdíleli myšlenky a názory na problémy skutečného života, které ovlivňují je samotné i jejich komunitu (např. na kriminalitu, nespravedlnost, práva dětí, životní prostředí apod.). Takové problémy mohou být kontroverzní, ožehavé, případně obojí. Pedagogové VDO/VLP se tedy musí naučit, jak podnítit mladé lidi k asertivnímu vyjadřování vlastních názorů při současném respektování názorů odlišných. Mají také vědět, kdy jsou (jako učitelé) oprávněni vyjádřit vlastní názor na kontroverzní záležitosti.

Při promyšleném a citlivém řešení kontroverzních témat mohou učitelé využít následující kontrolní seznam otázek:

- Jaké jsou hlavní charakteristiky a důsledky tohoto problému?
- Do jaké míry jsme přesvědčeni o přesnosti daných informací?
- Které skupiny jsou do problému zapojeny?
- Jaké jsou zájmy a hodnoty těchto skupin?
- Jak, kde a kdo může tyto otázky řešit?
- Jaké další možnosti jsou k dispozici?
- Jak lidi přesvědčit, aby jednali nebo změnili své názory?
- Jak můžeme ovlivnit výsledek, jak výsledek ovlivní nás?

Hodnocení poznatků studentů vyžaduje nasazení celé řady přístupů k hodnocení výuky z hlediska VDO/VLP. Oblast školního hodnocení se v současnosti intenzivně projednává. V posledních letech diskutuje pedagogická veřejnost o výhodách sumativního nebo formativního hodnocení.²⁸ Vhodné jsou participativní přístupy, například sebehodnocení studentů a vzájemné hodnocení spolužáků za účelem stanovení a uznání pokroku či úspěchů dosažených v oblasti znalostí, dovedností a angažovanosti VDO/VLP. Neexistuje jedna konkrétní šablona k sestavení a zavedení takového hodnocení. Avšak jakkoliv jsou jednotlivé přístupy zkombinované, je nutné do nich zabudovat efektivní koordinaci a hodnocení pokroku studentů, a tím i kvality výuky. Učení studentů tak bude těžit z propracované zpětné vazby.

V mnoha evropských zemích existují oprávněné obavy z toho, že příliš strnulý přístup k hodnocení VDO/VLP umrtví ducha aktivních a angažovaných projektů, do kterých se mladí lidé zapojují. Toto riziko se zvyšuje v případě použití sumativních přístupů a strategií hodnocení učení. Na druhou stranu se mohou strategie hodnocení podporující učení potenciálně dostat do popředí práce VDO/VLP, ačkoliv evropské země i školy tento přístup přijaly pouze omezeně. Studie z roku 2003 definuje „hodnocení podporující učení“ jako: „Proces hledání a interpretace různých důkazů, které studenti i jejich učitelé využívají k určení toho, v jaké fázi vzdělávání se žák nachází, kam by se měl posunout a jak se tam dostat.“²⁹ Tento přístup zdůrazňuje sdílení učebních cílů a kritérií úspěchu s mládeží a vyzdvihuje důležitost zapojení studentů do procesu sebehodnocení a vzájemného hodnocení spolužáků.

28. BLACK, P. et al. *Assessment for learning: putting it into practice*. New York: Open University Press, 2003.

29. Tamtéž.

5.2. Kompetence č. 5

Kompetence č. 5: Plánování přístupů, metod a příležitostí k učení

Plánování učebních přístupů, metod a příležitostí k začlenění znalostí, dovedností, mentality, postojů a hodnot VDO/VLP, ve kterých je prioritou aktivní učení a angažovanost studenta.

5.2.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- jsou schopni vybírat a plánovat vhodné učební aktivity, které lze dále rozvíjet v různých kontextech výuky VDO/VLP (například v kontextu daného školního předmětu nebo v průřezovém kontextu vyberou konkrétní témata, která jasně upřednostňují znalosti a procesy VDO/VLP). Třeba program OSN *Rozvojové cíle tisíciletí* by se mohl stát tématem celoškolního přístupu nebo nosným tématem aktivit organizovaných mimo hlavní výuku. V rámci fyziky je možné vykládat o jaderné energii s využitím složek VDO/VLP,
- vědí, jak naplánovat a rozvrhnout vyučovací hodiny k dosažení pokroku ve střednědobém a dlouhodobém horizontu s ohledem na školní kurikulum a cíle průřezového přístupu. Chápu hlediska ostatních předmětů a plánují aktivity strukturovaně a logicky,
- znají kognitivní styly učení a chápu důležitost výuky, která reaguje na různé způsoby učení (například vícesmyslové přístupy, jež se orientují na vizuálně, kinesteticky, sluchově a verbálně zaměřené studenty, kooperativní/kompetitivní učení, tematicky zaměřená komunikace, závislé/nezávislé učení, přemýšlivé/impulzivní přístupy, nezávislost na oboru/oborová vnímavost, tolerance nejednoznačnosti apod.),
- berou v potaz dosavadní znalosti studentů, způsob jejich uvažování a vnímání. Vědí, jak strategicky plánovat a ověřovat znalosti získané během předchozího studia. Umí stanovit učební cíle a jasně strukturovat vyučovací hodiny tak, aby studenti chápali, co se od nich chce, a mohli aktivně a vzájemně spolupracovat,
- dbají na správnou posloupnost prvků v hodině, například úvod; klíčové otázky; příležitosti k zapojení celé třídy; skupin; dvojic nebo k práci na individuálních úkolech; přenos; zdroje. Využívají celou škálu různých typů aktivit (verbálně, vizuálně a pohybově orientovaná řešení problémů; zkoumání; kooperativní přístupy; využití ICT a další prostředky; skupinové hodnocení učení a příležitosti k praktickým aktivitám),
- chápu současné problémy, které se týkají mládeže v komunitách. Jsou schopni pomoci mladým lidem rozvíjet vlastní komunitní ekologické projekty, například úklid místního parku nebo vedení kampaně za bezpečnost na silnicích. Učitel plánuje výuku na základě těchto projektů a pomáhá mladým lidem při jejich organizaci,
- umějí naplánovat různé aktivity. Například vedení deníků, aby měli studenti přehled o svých zážitcích a pocitech spojených s otázkami občanství,
- vědí, že plánování aktivit VDO/VLP je skvělým výchozím bodem pro výuku, ale že má být také flexibilní. Reflexe učitelů vlastní výuky je bezpodmínečně nutná v zájmu přizpůsobení strategií a aktivit, uspokojení různých potřeb a stylů učení studentů a navázání na jejich předchozí zkušenosti v oblasti VDO/VLP.

5.2.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 5: Plánování přístupů, metod a příležitostí k učení	
<p>Krok 1 (zaměření) Máte pocit, že potřebujete více informací a podpory k naplňování učebních aktivit. Potřebujete podrobný návod, týkající se hlavních konceptů témat, dovedností, postojů, mentality a hodnot VDO/VLP, který se dá zahrnout do vyučovacích hodin. Plánování vám zabere spoustu času. Máte pocit, že potřebujete informace o účinnějších učebních strategiích na podporu početnějšího přístupu k angažovanosti v občanské společnosti či komunitě. Jste nejistí a ke změně svých postojů potřebujete pedagogické zdůvodnění. Nemáte odhadnout, jak budou studenti reagovat na nové učební aktivity.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vyhledejte příležitost k rozhovoru se zkušenějšími učiteli; • potřebujete vidět příklady aktivit zkušenějších učitelů v hodinách či v celoškolním kontextu a docenit význam plánování (cílů, témat, přístupů a učebních strategií); • přehodnoťte vlastní očekávání ohledně přínosu plánování pro studenty. Jak toto nové plánování VDO/VLP ovlivnilo vás osobně? • vyslechněte také další nezkoušené učitele a vzájemně prodiskutujte svá očekávání a obavy; • vyberte složku plánování, u níž máte pocit vlastní nedostatečné odbornosti. Například schopnost rozebírat nečasně aktuální společenské a politické problémy společně s jejich plánováním a implementací do vyučovacích hodin. Požádejte kolegu, aby vám vysvětlil, jak si vybírá témata a jak plánuje s ohledem na úroveň a věk studentů.
<p>Krok 2 (rozvoj) Jste si jisti při výběru vyučovat některé složky VDO/VLP. Máte však pochyby o kvalitě učebních výstupů na základě vámi naplánovaných aktivit. Aktivity sice plánujete, ale máte během nich i po nich pocit, že jste nad jejich realizací ztratili kontrolu a že řízení diskuse či zapojení studentů vám činilo obtíže.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vyberte jeden jediný aspekt výukového procesu a rozeberte ho. Třeba to, jak se vám podařilo zvládnout komunikaci se studenty a mezi studenty navzájem. Můžete požádat zkušenější kolegy, aby sledovali, jak komunikujete, a následně si porovnat názory; • přemýšlejte, jak vylepšit komunikaci s ohledem na demokratickou participaci studentů a cíle vyučovací hodiny. Pokládali jste otevřené otázky? Pomáhali jste studentům pochopit význam nových nebo abstraktních pojmů? Které z hodnot VDO/VLP byly hlavní oporou tématu?
<p>Krok 3 (ustálení) Jste si jisti při výběru témat pro VDO/VLP, která jsou relevantní pro docílení životních změn a zlepšení občanských kompetencí vašich studentů. Jste si jisti při plánování komunikačních strategií dle zájmu studentů. Jste si jisti při výběru vhodných učebních přístupů odpovídajících konkrétnímu tématu VDO/VLP. Rádi se s kolegy podělíte o své nápady.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • při plánování aktivit přemýšlejte o skrytých předpokladech a hodnotách. Proč jste zvolili téma X? Proč jste v praxi využili induktivní učení namísto deduktivního? V zájmu studentů nebo kvůli sobě samým? Proč jste zvolili práci na projektu namísto spolupráce studenta se studentem? Jaké předpoklady a jaká měřítka máte v souvislosti s učebními schopnostmi svých studentů? • zhodnoťte své předpoklady očima studentů a optikou situací, které se odehrávají během výuky; • podělte se o své nápady s kolegy a s rodiči.
<p>Krok 4 (pokrok) Jste si vědomi toho, že vyhanit své studenty vědomostmi, dovednostmi a hodnotami pro participaci ve společnosti je vaší povinností učitele. Chápete, že fungujete jako vzor. Máte pocit, že byste měli společně plánovat aktivity v rámci přířezového a celoškolního přístupu. Rozpoznali jste hodnotu aktivní angažovanosti studentů v komunitě s ohledem na globální občanství.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mějte se neustále na pozoru před nedostatkem návaznosti mezi svou odpovědností učitele a tím, co plánujete pro své studenty; • ověřte si, zda připravujete takové aktivity, při nichž se studenti zapojují do vašeho nebo společného plánování; • aktivity společného plánování vnímají každého aktéra a partnera jako cenného účastníka, ale i jako potenciálního příjemce výhod. Spíše než o partnerství se zde jedná o pravou „demokratickou angažovanost“³⁰, do níž se zapojujete během plánování aktivit a rozhodování.

30. BÄCKMAN, E. a B. TRAFFORD, 2007, op. cit., str. 28.

5.3. Kompetence č. 6

Kompetence č. 6: Začlenění principů a postupů VDO/VLP do vlastní výuky

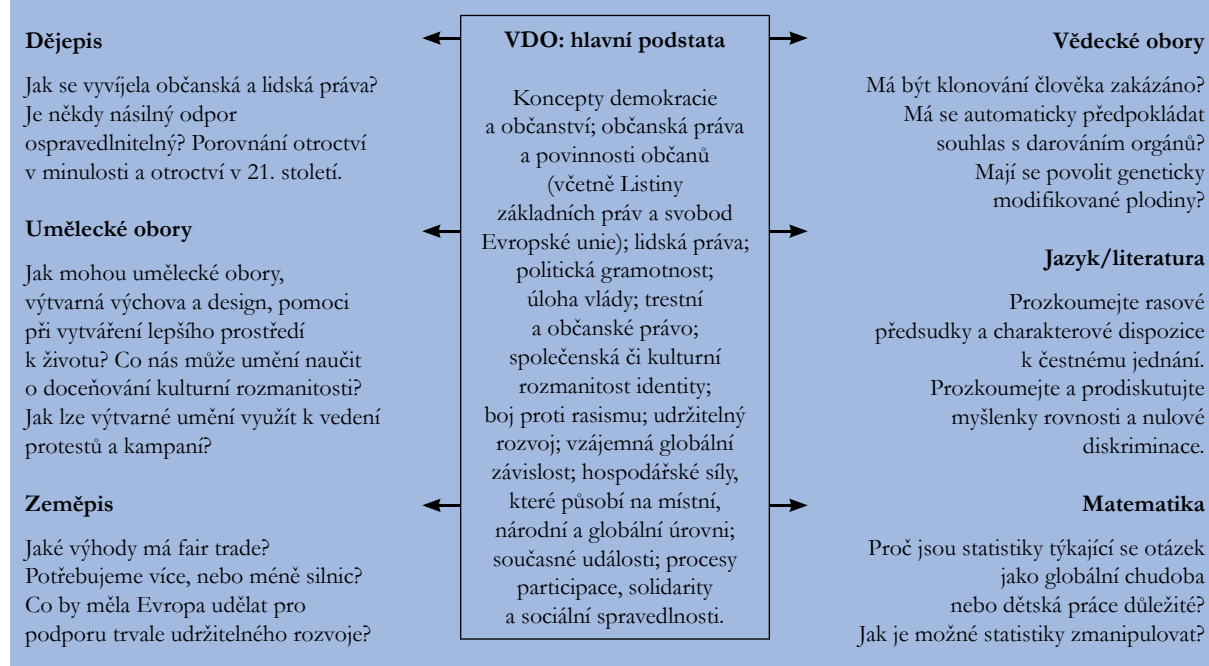
Začlenění principů a postupů VDO/VLP do odborných předmětů (průřezový přístup VDO/VLP) k rozšíření znalostí, dovedností, participace a k přípravě mladých občanů pro život v pluralitní demokracii.

5.3.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- vítají témata, která vyvstávají v souvislost s vyučováním VDO/VLP v dalších předmětech. Učitelé jsou občas nuceni řešit palčivé problémy, jež vypluly na povrch díky výuce VDO/VLP v dějepisu, zeměpisu nebo jiných společenských či humanitních předmětech,
- jsou si vědomi fáze, kde se vazby na VDO/VLP mění z nejasných a povrchních (shoda obsahu předmětu) na určité a rozvinuté,
- usilují o nalezení souladu mezi hlavními učebními cíli vyučovaného předmětu a učebními cíli VDO/VLP (během realizace vyučovací hodiny, která zároveň slouží několika rozdílným účelům, začínají vnímat, co je příznačné pro VDO/VLP).

Poznámka: čtyři či pět kvalitních a (pokud možno) provázaných příspěvků VDO/VLP v osnovách jakéhokoliv školního ročníku bude mnohem účinnější a srozumitelnější než větší množství špatně nebo povrchně pospojovaných příspěvků. Pokusy o aplikaci obsahu VDO/VLP na celé kurikulum vytvoří příliš velké množství vazeb, které je velice obtížné zvládat, není-li k dispozici srozumitelný rámec.

5.3.2 Vývojová tabulka

Kompetence č. 6: Začlenění principů a postupů VDO/VLP do vlastního vyučování	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Nějste si jisti tím, co tyto principy a postupy znamenají. Vlastně můžete VDO/VLP vnímat jako brožuru pro svůj obor. Povolání učitele chápete jako akademické poslání, kdy využíváte svůj předmět podle syllabu, školního kurikula a obecných státních osnov.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seznámte se s pojmy VDO/VLP a zjistěte něco o principech a postupech VDO/VLP; • rozeberte si školní osnovy a zkuste najít společnou půdu, (možné) přesahy a styčné body co se obsahu, dovedností, koncepcí a hodnot týče; • pohovořte si s kolegy, kteří ve škole vyučují občanskou výchovu nebo společenské předměty. Přemýšlejte o výhodách uceleného a provázaného přístupu, který přirozeně a plynule začleňuje složky VDO/VLP do školních osnov.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>V obecné rovině jste obeznámeni s koncepcí VDO/VLP i s jejich principy a postupy. Vnímáte přesahy mezi znalostmi, dovednostmi a hodnotami VDO/VLP a syllabem nebo předmětovým kurikulem.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • naplánujte si, jak do výuky zahrnout principy a postupy VDO/VLP. Určete vhodné tematické oblasti a otázky; • sejděte se s kolegy a vzájemně si pohovořte o výuce VDO/VLP. Sjednoťte své úsilí. V kalendáři si společně naplánujte pravidelné porady za účelem diskuse o otázkách VDO/VLP; • během vyučování dbejte na to, aby si studenti uvědomili mezipředmětovou integraci, a zajistěte, aby bylo učení VDO/VLP explicitní, a nikoliv implicitní.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Kurikulum obsahuje jasnou představu o přístupu k VDO/VLP. Učitelé společně plánují a zahrnují principy a postupy VDO/VLP do vyučovacích hodin. VDO/VLP také tvoří podstatnou součást školního klimatu.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zjistěte, jak v rámci vyučování předmětu rozšířit množství aktivit VDO/VLP odehrávajících se mimo třídu a mimo školu; • prozkoumejte příležitosti k exkurzím a návštěvám (muzeí, výstav, městských úřadů/parlamentu a festivalů); • přizvěte do vyučování návštěvníky zvenku; • udělejte ze svých studentů partnery. Podělte se s nimi o své cíle a dejte jim šanci zapojit se do plánování. Požádejte je o zpětnou vazbu.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>VDO/VLP je pravidelnou, přirozenou a dlouhodobou součástí vaší výuky. Studenti dostávají pravidelné příležitosti řešit (v různých souvislostech) problémy, které vystaly ve třídě.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vyzkoušejte a implementujte širokou škálu učebních a vzdělávacích metod; • pomáhejte méně zkušeným kolegům se zapojením přístupů VDO/VLP do výuky; • stále obohacujte svou učitelskou praxi; • v komunitě vyhledejte partnery, kteří vám pomohou rozvíjet vaše cíle.

5.4. Kompetence č. 7

Kompetence č. 7: Stanovení jasných pravidel k dosažení pozitivního školního klimatu

Zavedení jasných pravidel k vytvoření stabilního prostředí plného důvěry, otevřenosti a vzájemné úcty. Vedení třídy a chování žáků odpovídá principům VDO/VLP a zajišťuje tak smysluplné a efektivní učení.

5.4.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- se snaží obohatit učební potenciál studentů tím, že na jejich chování kladou vysoké nároky,
- předvádějí a prosazují hodnoty, které podporují cíle VDO/VLP, jako například hledání pravdy a respektování názorů ostatních,
- snaží se o dosažení harmonických vztahů s jednotlivými studenty, naslouchají jejich názorům na výuku a přistupují k nim s úctou. Navíc jsou při jednání s nimi důslední, upřímní a spravedliví,
- dokážou ve třídě zavést jasná pravidla i program, odměny a tresty, které zřetelně navazují na širší principy VDO/VLP o právech a povinnostech a na školní řád. Dosahují toho následovně:
 - zavedou několik kladně formulovaných pravidel, která studenti pochopí,
 - pokud možno nabídnou studentům příležitosti tato pravidla přetvářet a přehodnocovat,
 - promyšleně chválí a odměňují dobré chování,
 - hovoří tak, že odsuzují nevhodné chování, ale nikoliv studenty samotné.
- odkazují na „čtyři P“ řízení chování: práva ostatních, potřebu pravidel, důležitost pravidelného programu a přijetí osobní odpovědnosti,
- vyhýbají se komunikaci, která by poškozovala sebeúctu studentů a zhoršovala vzájemné vztahy. Raději chválí a hovoří pozitivně s ohledem na věk studentů a situaci,
- znají řadu osobních a skupinových strategií, které studentům pomůžou lépe zvládat chování,
- chápou rozpory mezi chováním „ulice“ a chováním, které se od studentů očekává ve škole. Pomáhají jim ujasnit si dané rozdíly a diskutovat o souvisejících problémech,
- vytvářením příležitostí k demokracii ve třídě podporují nezávislé rozhodování. Například tajným hlasováním, aby student nebyl ovlivněn tím, jak hlasují jeho spolužáci.

5.4.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 7: Stanovení jasných pravidel k dosažení pozitivního školního klimatu	
<p>Krok 1 (zaměření)</p> <p><i>Vše třídy prosazujete vlastní pravidla navzdory tomu, že některým studentům se to očividně nelíbí a stávají se na odpor. Prostor ke vyjednávání téměř neexistuje. Povinnosti jsou prosazovány na úkor práva. Pravidla jsou pravidla a rozmanitost odlišností či potřeb se toleruje jen minimálně nebo vůbec. Nedostatek základních pravidel, na nichž by se všichni shodli, brání třídě v upřímné a kultivované diskuzi.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • seznámte se s některými vlivy ve škole a třídě, které podněcují nežádoucí chování; • zasazujte se o školní zaměstnanců nebo celé školy externím odborníkem. Zvýší se tím informovanost školní community ohledně daného problému a studenti i zaměstnanci se naučí individuální a skupinové strategie, které jim pomohou lépe řídit jejich chování; • podnikněte něco pro vytvoření pozitivních vztahů se studenty. Naslouchejte jejich názorům na výuku a jednejte s nimi s úctou; • vyzkoušejte pozitivní motivaci. Konkrétně rozdávejte body jako ocenění správného chování. Jakmile bude nasřádkováno 15 bodů, připravte pro třídu odměnu ve formě nějaké hry, aktivity apod.
<p>Krok 2 (rozvoj)</p> <p><i>Stanovujete a vynucujete třídní pravidla. Objevují se pokusy o konzultaci se studenty, ale jejich reakce je většinou sklamaním, snad proto, že takové konzultace nemínají jako upřímné. Studentům chybí čas, aby byly jejich názory vyslyšeny. Během diskusí ve třídě se projevuje neochota naslouchat nebo respektovat názory ostatních.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapojte studenty do určování základních pravidel ve třídě i ve škole. Ptejte se jich, jak řešit rozmanitost ve třídě (rozmanitost stylů učení, potřeb a učebních přístupů chlapců/děvčat) a potřeby třídy (například úrovně jazykových znalostí, neprospívající nebo problémová žáci); • zaměřte se na principy a jazyk VDO/VLP – namísto kázání o pravidlech a trestech používejte výrazy jako zodpovědnost, právo, společné blaho, vzájemný respekt a tolerance; • případné sankce musí být jasné, důsledné a přiměřené. Nekritizujte člověka, ale jeho činy. Například zdůrazněte odpovědnost všech za atmosféru ve škole tím, že promýšlíte dopady chování jednotlivců na ostatní a na celou skupinu.
<p>Krok 3 (ustálení)</p> <p><i>Některá ze školních a třídních pravidel projednáváte se zástupci studentů. Hovoříte pozitivně a vedete studenty ke převzetí odpovědnosti za vlastní chování tím, že zdůrazňujete spíše právo volby studenta než brožby učitele. Funguje zde prostor pro diskuzi a naslouchání.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapojte studenty do vytváření pravidel. Respektujte úlohu školní rady (a ročníkových/třídních rad) při sestavování třídního řádu. Zkuste ukázat, že studentům snáze přijmou realitu a jasná pravidla. Atmosféra ve třídě je pro ně také důležitá; • zadejte starším studentům určité role a sdělte jim, jakou míru odpovědnosti od nich očekáváte. Vytváření dvojic mladších a starších studentů podporuje realizaci hodnot VDO/VLP; • aktivně se zajímejte o názory studentů na témata jako šikana, vandalismus a o to, co by mohla škola udělat k vytvoření lepšího, více podporujícího a bezpečnějšího školního prostředí.
<p>Krok 4 (pokrok)</p> <p><i>Školní třídní řád vzniká na základě konzultací a jednání se školní a studentskou radou. Všechny hlasy jsou vyslyšeny. Při implementaci a docházení řádu chování platného ve třídě začínají studenti role zodpovědných občanů. Mezi členy školní community panuje skutečně multikulturální atmosféra, nikoliv postoj typu „my proti nim“. Třída je místem smysluplného a živoucího učení.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poskytněte studentům a zaměstnancům školy pravidelnou příležitost přepracovat/přezkoumat třídní pravidla; • vytrvejte a nadále studentům důvěřujte, že se chopí rozšiřování svých svobod, tedy i vytváření prostředí, v němž získají tím více práva, čím větší zodpovědnost prokážou; • zvete do třídy návštěvy, aby mohly pozorovat kvalitní debatu v rámci VDO/VLP, vzájemnou interakci a úctu prokazovanou názorům ostatních; • společně s kolegy i nadále rozvíjejte své schopnosti.

5.5. Kompetence č. 8

Kompetence č. 8: Vývoj různých přístupů ke zlepšení diskusních dovedností studentů

Zvládnutí řady učebních strategií a metodik (včetně kvalitativního dotazování celé třídy) k rozvoji dovedností studentů, především při diskusích na citlivá a kontroverzní témata.

5.5.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- vědí, jaké druhy dovedností jsou potřeba v občanských diskusích. Například:
 - sociální a komunikační dovednosti jako schopnost argumentace, jasné prezentování názorů, střídání se, využívání efektivní neverbální komunikace,
 - používání vhodných termínů a pojmů VDO (např. „občan“, „společné blaho“, „obhajoba zájmu“) a vyloučení urážlivých nebo stereotypních výrazů,
 - znalost různých typů diskuse – například soutěžící a průzkumné,
 - znalost diskusních technik, např. schopnost přesvědčit ostatní, vyjednávat o kompromisech nebo konsenzu, znalost a využívání rétoriky,
 - znalost právních rámců, které se týkají omezení svobody projevu studentů v kontextu VDO/VLP,
- znají širokou škálu strategií, které studentům pomohou rozvíjet diskusní dovednosti. Studenty je třeba naučit diskutovat. Mezi hlavní strategie patří:
 - udělat diskusi relevantní – vytvořit vazbu mezi diskusí, zájmy a zkušenostmi studentů,
 - udělat diskusi zábavnou – využívat média, která se poutavě zabývají diskutovaným problémem, například příběh, videoklip, fotografii, umělecké dílo apod.,
 - ozřejmit její účel představením témat a nastíněním otázek. Podněcovat studenty, aby sami přicházeli s otázkami do diskuse, například tím, že jim učitel umožní formulovat vlastní otázky na dané téma a poté rozhodnout v tajném hlasování, o kterých se bude diskutovat,
 - střídat skupinové procesy a metody spolupráce. Využívat sezení v malých skupinách, dvojicích, v kruhu, v podkově nebo v soustředných kruzích (fish bowl),
 - připomínat a dodržovat základní pravidla naslouchání a střídání se v diskusích, do kontroly dodržování těchto pravidel zapojit studenty,
 - nemluvit příliš dlouho – poskytovat studentům prostor k vyjádření,
- znají různé přístupy k vyučování kontroverzních témat a uvědomují si, že věk studentů má vliv na jejich vhodnost. Jsou si vědomi, že ne vždy je možné se striktně držet pravidel. Obecně existují tři přístupy, při jejichž uvážlivém využití a střídání je možné omezit rizika neobjektivní výuky:
 - neutrální – učitel naprosto nevyjadřuje svůj osobní názor,
 - vyvážený – učitel představí řadu názorů, včetně těch, se kterými osobně nesouhlasí,
 - subjektivní – učitel seznámí studenty s vlastními názory,
- neustále se snaží o zachování objektivity výuky. Například zajistí, aby byly vyslyšeny všechny strany sporu, vyváženě ukazují odlišné perspektivy, zpochybňují populární/konvenční názory, nevydávají názory za fakta, nestaví se do role jediného zdroje autority a případně se staví do role ďáblova advokáta,
- vhodnými otázkami podporují vysoce kvalitní uvažování v intencích VDO/VLP. Zde jsou příklady efektivních otázek VDO/VLP: Myslíte si, že je to spravedlivé? Má X právo to udělat? Kdo by o tom měl rozhodovat? Má se to uzákonit? Kdo to zaplatí? Proč k tomu mají právo? Proč říkáte zrovna tohle? Co by bylo nejlepší pro všechny? Na čem se všichni shodneme?

5.5.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 8: Vývoj různých přístupů ke zlepšení diskusních dovedností studentů	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Jste nejistí při řešení kontroverzních témat. Snažíte se jim vyhlíbat. Možná máte pocit, že některá jsou příliš ožehavá. Máte strach z víru, který budou mít na třídu studenti, kteří zastávají silné a konfliktní názory. Znepokojuje vás případná reakce rodičů na výběr témat k diskusi ve třídě.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sledujte zkušenější učitele, kteří organizují diskuse na kontroverzní/citlivá témata; • odučte jednu hodinu podle výše uvedeného seznamu na téma z oblasti, ve které se cítíte jistě a bezpečně; • zhodnoťte efektivitu dané hodiny; • seznamte se se třemi možnými přístupy k výuce kontroverzních témat a strategiami k zajištění objektivní výuky; • přečtěte si texty doporučené v této příručce, abyste pochopili, proč je důležité probírat i kontroverzní témata, a získali sebedůvěru při objasňování těchto důvodů studentům.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Uvědomujete si kontroverzní povahu některých otázek, začínáte je do osnov a vyučujete je při plánování vyučovacích hodin. Při výuce dbáte na zachování objektivity, ale některá témata jsou i nadále nad vaše síly.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • začněte uvažovat o dalších diskusních dovednostech studentů, které je nutné rozvíjet a trénovat; • experimentujte s některými z výše uvedených strategií; • uvažujte o příležitostech k přirozenému začlenění současných a kontroverzních otázek VDO/VLP do výuky vašeho předmětu a přehodnoťte plánování učebních osnov; • zúčastněte se konkrétního školení v této oblasti a využijte kvalitní externí zdroje.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Prošli jste školením k řešení kontroverzních a citlivých otázek. Vědomě vyučujete celou řadu strategií, které pomáhají studentům rozvíjet vlastní diskusní dovednosti.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • obměňujte strukturu diskusí na kontroverzní témata; • vyhledejte příležitosti ke školení celého učitelského sboru na téma kooperativních metod a skupinové dynamiky; • zaměřte se na rozvoj svých dotazovacích dovedností – čerpejte ze souboru otázek VDO/VLP, které podpoří hlubší úvahy o hlavních pojmech VDO/VLP; • přemýšlejte o reakcích na spontánní otázky studentů, které nabízejí příležitost k učení, odpovídejte na ně dalšími otázkami a podněcujte studenty, aby sami přispívali otázkami do diskuse.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Kontroverzní témata jsou v osnovách VDO/VLP ústřední. Podporujete studenty v bližším zkeamání problémů a vyváženém přemýšlení o nich. Chápete stěžejní důležitost kvalitativního dotazování a podporujete přemýšlení o tématech VDO/VLP prostřednictvím dotazů, které studentům pokládáte.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sdílejte osvědčené postupy s dalšími učiteli a obory. Své schopnosti rozvíjejte pomocí interních školení s kolegy, příležitosti jsou poradí učitelského sboru; • aplikujte své učební dovednosti na nové oblasti kurikula, které hodlá vaše škola dále rozvíjet (například podporu komunitní soudržnosti nebo otázku řešení konfliktů); • určete oblasti, které v současné době představují v rámci školní komunity problém. Například rasismus, šikana, sexuální obtěžování, neetické využívání mobilních technologií; • v rámci komunity vyhledejte partnery, kteří vám pomohou rozvíjet vaše cíle.

5.6. Kompetence č. 9

Kompetence č. 9: Využití celé škály hodnotících přístupů

Využití řady hodnotících přístupů (včetně sebehodnocení a hodnocení studenta spolužáky) za účelem stanovení a uznání pokroku či dosažených úspěchů ve VDO/VLP.

5.6.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- chápou, že hodnocení občanství má ve své podstatě sloužit přímo studentům – hodnocení prováděné s nimi, a nikoliv hodnocení jich samých,
- využívají celou škálu strategií ke zhodnocení pokroku studentů s ohledem na různé formy znalostí, dovedností, postojů a participace. Nepříliš zkušení učitelé mohou v průběhu práce se studenty využít následující nabídky:

Faktické a koncepční znalosti

- dotazníky s možností výběru více správných odpovědí,
- párování slov s definicemi,
- shrnutí hlavních myšlenek/informací z úryvků nebo textu,
- vysvětlení pozadí novinového titulku nebo příběhu,
- sepsání argumentů pro kontroverzní otázku či proti ní,
- analýza statistik,
- diskutování problémů souvisejících s návrhem přijetí nového zákona,

Dotazování a komunikace

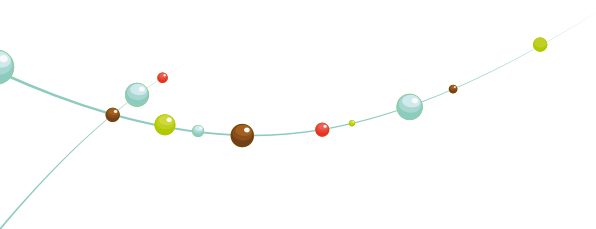
- prokazování komunikačních dovedností formou sepsání přesvědčivého článku,
- vytvoření powerpointové prezentace, která se zasazuje o jistou změnu,
- uspořádání výstavy nebo setkání za účelem zvýšení informovanosti o konkrétním problému ve škole,
- prozkoumání tématu (individuálně nebo v malých skupinkách) s využitím řady zdrojů a shrnutím ve formě ústní nebo písemné prezentace,
- napsání dopisu veřejnému činiteli (například radnímu, policejnímu řediteli nebo redaktorovi místních novin) za účelem přesvědčit jej o naléhavé záležitosti,

Participace a odpovědné jednání

- přispění ke skupinové práci, informovanost o řadě rolí nutných k efektivnímu fungování skupiny a schopnost přemýšlet nad tím, jak skupina funguje jako celek,
 - rozpoznání potřeby akce a rozvoj strategií, které mohou přinést změnu,
 - znalost toho, jak ovlivňovat názory na nějaký problém, ať již jde o názor veřejnosti nebo názor osob s rozhodovací pravomocí na místní nebo národní úrovni,
 - vědět, jak klást otázky na aktuální témata hostujícím „odborníkům“ (například jak se ptát místní policie na problematiku kriminality a její prevence nebo odborníků na životní prostředí, udržitelnost aj.),
 - podporování studentů při rozvoji vlastních kritérií úspěchu u zadaného úkolu (například „Jak se dozvíme, že jste zadaného úkolu dosáhli?“),
- dokáží se inspirovat i jinými předměty než VDO/VLP a využít jejich postupů účinného hodnocení. Postupy převzaté z jiných předmětů pak mohou poskytnout modely k další práci na projektech VDO/VLP.

5.6.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 9: Využití celé škály hodnotících přístupů	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Studentské práce v rámci VDO/VLP hodnotíte zřítka nebo bez jasné stanovených pravidel. Protože VDO postrádá ve škole převně stanovenou definici a/ nebo profil, není možné poskytnout studentům zpětnou vazbu ohledně jejich úspěchů a pokroku. Vyučovacím hodinám, které zahrnují určitý obsah nebo dovednosti VDO/VLP, chybí jasně stanovené učební cíle.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stanovte si cíle plánování v otázkách znalostí, dovedností nebo participace VDO/VLP. • Jasně propracujte cíle vyučovacích hodin; • před zahájením hodiny proberte se studenty učební cíle VDO/VLP. Pomozte jim pochopit kritéria úspěšné práce na otázkách a projektech VDO/VLP; • do vyučovacích hodin zahrňte prostor, v němž mohou studenti přemýšlet o výuce VDO/VLP. Nabádejte je, aby rozebrali dovednosti a procesy VDO/VLP, které jsou součástí učení, například při krátkých společných setkáních po jednotlivých aktivitách a na konci vyučovací hodiny.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Určité hodnocení práce VDO/VLP sice funguje, ale je především sumativní a zaměřuje se na znalosti získávané prostřednictvím cvičení a testů, které mají zajišťit porozumění probírané látce. Některé z naplánovaných hodin mají jasně stanovené cíle VDO/VLP. Mechanismy k hodnocení dlouhodobého pokroku nefungují. Nikdo nehodnotí aktivní občanství a participaci studentů.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozšířte možnosti hodnocení práce studentů v rámci VDO/VLP – tedy nejen eseje, ale i plakátů, prezentací v PowerPointu, společných projektů, rozhovorů s cílem přesvědčit různé skupiny posluchačů apod.; • snažte se souhrnně archivovat studentské práce v rámci VDO/VLP do složek či vytvořte jejich portfolio, abyste následně mohli ocenit úspěchy a plánovat budoucí učení; • na konci lekce, práce či projektu VDO/VLP experimentujte s různými formami sebehodnocení a/nebo vzájemného hodnocení spolužáků. Které složky VDO/VLP podle studentů dopadly dobře, které se naučili? Jak by mohli přistě svou práci vylepšit?
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Funguje velokolní přístup k hodnocení a sledování pokroku stránke VDO/VLP, který využívají všichni učitelé. Zatím jste experimentovali s řadou různých strategií hodnocení, včetně sebehodnocení studenta a jeho hodnocení spolužáky. Studentům ve dostává zpětné vazby v souvislosti s jejich prací a/ nebo projekty VDO/VLP.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • experimentujte s různými druhy sebehodnocení a vzájemného hodnocení spolužáků (výběr z daných stanovisek, řízené hodnocení apod.); • vyvarujte se tradičních hodnotících stupnic, abyste využili přátelštější typy hodnocení (například „semafony“ sebedůvěry, emotikony nebo „dvě hvězdičky a jedno přání“ – dvě konkrétní složky práce studenta, které pochválíte, a jedna, kterou podrobíte konstruktivní kritice coby podnět k budoucímu zlepšení); • podporujte průřezové mapování, aby se zjistilo, jak probíhá výuka VDO/VLP v ostatních školních předmětech. Proberte s kolegy, jak hodnotit učení studentů VDO/VLP. V rámci školy se snažte o společný postup.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Plány vyučovacích hodin mají jasné stanovené učební výstupy VDO/VLP. Studenti se plně zapojují do procesu hodnocení, dosažené úspěchy se užívaní a cení. Jejich práce v rámci VDO/VLP je považována „formativně“, takže studenti mohou v průběhu dalších aktivit nebo projektů stavět na svých znalostech, dovednostech a participaci ve VDO/VLP. Už jste pochopili, že proces hodnocení VDO/VLP má být především v rukou studentů.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozšířte si znalosti zkoumáním různých učebních stylů studentů. Zahrňte některé náměty z tohoto průzkumu do sebehodnocení při VDO/VLP (například využití řeči a slov; schémat a logiky; vizualizace obrazů; kinestetických přístupů k přemýšlení o probírané látce; využití emocí nebo diagramů; začlenění na uvažování a smyslové vnímání); • zapojte studenty do rozvoje metod hodnocení, které jsou přizpůsobeny učebním výstupům; • a proberte s nimi možnosti jejich vylepšení; • s kolegy zorganizujte společné školení zaměřené na inovační způsoby hodnocení.

6. Skupina C: Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP prostřednictvím partnerství a angažovanosti v komunitě

6.1. Stručný nástin a teoretické základy

Zdravá multikulturní společnost se účastní dialogu a demokratické spolupráce, které překračují společenské a kulturní hranice. Školy jako instituce pomáhají přemostit a bořit překážky v komunitách, v nichž mladí lidé žijí „paralelními životy“. Pozitivní a aktivní přístup k boji proti rasismu a k boji za lidská práva je nezbytně důležitou součástí inkluzivního občanství. Školy mají využít místní situaci a stavět na ní. Pokud školy, jako klíčoví činitelé ve vytváření soudržnosti v komunitě, nezakotví učení o různostech do místních souvislostí, riskují spíše podporu tokenismu* než praktické řešení, které nejde pouze po povrchu, ale zkoumá všechny dostupné možnosti. Učitelé mají akce orientované na změnu podávat jako přirozený, a nikoliv mimořádný nebo vzácný rys výuky.

Tato skupina kompetencí zahrnuje výuku VDO/VLP mimo třídu. Odpovídá na otázku „S kým můžeme spolupracovat?“ Akce mladých lidí při VDO/VLP se pravděpodobně minou účinkem, pokud nebude jejich jednání informované. Zde jsou hlavní otázky této skupiny:

- Jaké dovednosti pro práci s informacemi a kritickým myšlením jsou hlavními předpoklady aktivní participace?
- Jaké druhy projektů aktivního občanství jsou nejvhodnější pro mladé lidi, kteří se chtějí zasadit o změnu?
- Jak mohou učitelé spolupracovat s externími partnery, aby to usnadnilo kampaně mladých zaměřené na problémy, které je zajímají?
- Proč a jak navrhovat projekty týkající se takových problémů jako předsudky, diskriminace a boj proti rasismu?

Tyto kompetence těsně souvisí s kompetencí č. 8, která studenty nabádá jednat za dosažení změn. Někdy proto naráží na kontroverzní problémy a jako hlavní vyučovací proces zde funguje dotazování:

- V jaké společnosti žijeme?
- V jaké společnosti a světě chceme žít v budoucnu?
- Co můžu společně s ostatními udělat, aby se věci změnila a abychom zlepšili svět, ve kterém žijeme?

Kompetence č. 10: Učební prostředí podporující využívání mnoha různých zdrojů

Učební prostředí, které umožňuje studentům kriticky rozebírat aktuální politické, etické, sociální a kulturní otázky nebo události s využitím informací z různých zdrojů, včetně médií, statistik a informačních technologií.

Kompetence č. 11: Spolupráce v rámci příslušných komunitních partnerství

Spolupráce s vhodnými partnery (např. občanskými organizacemi, neziskovými organizacemi a zástupci z řad komunity) při plánování a implementaci příležitostí, kdy se studenti mohou angažovat v otázkách demokratického občanství ve své komunitě.

Kompetence č. 12: Strategie ke zpochybnění veškerých projevů diskriminace

Postupy pro kritický rozbor všech forem předsudků a diskriminace a podpora boje proti rasismu.

Tabulka 6: Skupina C – Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP formou partnerství a angažovanosti v komunitě

* Tokenismus: aktivity, které jsou výsledkem jenom předstíraného zvýhodnění ve společnosti znevýhodněné skupiny za účelem vyvolání zdání spravedlnosti.

Teoretické základy

Porozumění VDO/VLP ze strany učitelů má zahrnout širší pohled na výchovu k aktivnímu občanství. V souladu s Deweyho představou³¹ „školy coby demokratického prostoru“ mohou učitelé usilovat o rozvoj občanských postojů a chování svých studentů prostřednictvím práce na školních nebo komunitních projektech. Hlavním účelem této širší koncepce VDO/VLP je podnítit studenty k tomu, aby využili poznatky VDO/VLP a promítli své kognitivní a sociální dovednosti do praxe a aktivní participace. Učitelé VDO/VLP mají být schopni zvládat a prosazovat různé formy společných iniciativ na půdě školy (například studentské rady, společné iniciativy studentů a rodičů, komunitní projekty a učení službou).

Je velmi důležité vytvořit učební prostředí, které podporuje využití rozmanitých zdrojů, vyhledávání, analýzy a využívání informací, protože občané musí být schopni přemýšlet o státní politice a mediální prezentaci současných otázek na základě racionálních důkazů. Celá řada oblastí kurikula obsahuje zpracování informací jako hlavní prvek výuky studentů, včetně sběru dat, kritického myšlení, komparativních přístupů, vícenásobné perspektivy apod. Internet, tisk, knihy, televizní a filmový průmysl, to vše nabízí bohatou studnici materiálů, na jejichž základě mohou studenti rozebírat aktuální politické, etické, společenské a kulturní otázky. Proto si učitelé každého předmětu musí uvědomit, že uskutečňování podobných aktivit se studenty v rámci jejich pracovních plánů, sylabů a učebních procesů rozvíjí důležité dovednosti VDO/VLP. Různé druhy médií, statistik a ICT zdrojů nabízí bohaté příležitosti k nácviku těchto dovedností ve třídě. Pokud si chtějí mladí lidé zdůvodnit své názory nebo usilovat o změnu, účinněji vyhledávat a využívat fakta a příklady, je důležité, aby si při zpracovávání informací byli jistí.

Vzájemná spolupráce v rámci vhodného komunitního partnerství zahrnuje občanské projekty na místní, národní nebo mezinárodní úrovni a plánování budoucí angažovanosti v rámci komunity, kdy mají mladí lidé šanci dosáhnout změny. Úloha VDO/VLP při vzdělávání mládeže překračuje formální hranice třídy. Studenti se navíc učí, jak se stát aktivními občany díky vazbám vytvářeným mezi školou a dalšími komunitními partnery. Proto je důležitou složkou výuky pedagogických pracovníků v oblasti VDO/VLP poskytnutí odborných znalostí týkajících se organizace této dimenze výuky VDO/VLP. Pokud jde o přístupy a postupy, jsou školy občas dost izolované. Představa partnerství při výuce VDO/VLP se liší od tradičního pojetí, a to jak v rovině plánování osnov, tak při jeho realizaci a následném vyhodnocení. Není pochyb o tom, že VDO/VLP je účinnější, překračují-li školy zažitou praxi. U mládeže je třeba rozvinout to, co Henry Giroux³² nazývá „jazykem možností“, aby sama sebe chápala jako nositele změny. Učitelé musí studentům pomoci představit si lepší místní i globální budoucnost a poskytnout jim prostředky (znalosti, dovednosti a sebedůvěru) k jejímu dosažení.

Výukové a učební přístupy, které upřednostňují aktivní a participativní projekty VDO/VLP a za které se mohou mladí lidé opravdu postavit, lze jednoznačně chápat jako investici do budoucího společenského kapitálu.

Aby šlo opravdovou změnu uskutečnit, budou muset školy a studenti spolupracovat či pracovat bok po boku s různými partnery. Vytvořit tak jisté „společenství“ a začlenit do učebního procesu tolik aktérů z řad komunity, kolik jich bude k dosažení změny třeba (například rodiče, rodiny, nevládní a občanské organizace, církve, zájmové skupiny, zástupce komunit, volené zástupce, zaměstnance médií, zástupce místní samosprávy apod.).

31. DEWEY, J. *Democracy and education*, New York: NY Free Press, 1966 (1916). Dostupné z: <http://books.google.com>
Podle Deweyho je základním úkolem školy rozvíjet demokratickou společnost. Tvrdí, že veřejné školy tu nejsou primárně proto, aby sloužily veřejnosti, ale aby „formovaly veřejnost“ se sdílenými hodnotami, porozuměním a dovednostmi, které podporují a živí demokratickou společnost. V tomto smyslu jsou školy a demokratická společnost vzájemně neoddělitelné.

32. GIROUX, H. *Ideology culture and the process of schooling*. Filadelfie: Temple University Press / Londýn: Falmer Press, 1981.

Tento přístup podporují závěry výzkumů:

- rozvoj kompetencí demokratického občanství skrze budování vazeb mezi školou a komunitou přispívá k řešení společenských problémů a podporuje sociální soudržnost právě prostřednictvím kroků, jako je vytváření sociálních sítí a občanských spolků kolem VDO/VLP.³³
- učení službou³⁴ coby aktivita vytvářející vazby mezi školou a komunitou má kladný vliv na rozličné oblasti vývoje studentů, například:
 - osobní a společenskou odpovědnost studentů,
 - rozvoj mezilidských vztahů a schopnost navazovat kontakty s kulturně odlišnými skupinami. Studenti rádi pomáhají ostatním, budují vztahy s mnoha dospělými a dobrovolně pečují o starší a postižené spoluobčany,
 - smysl pro občanskou či společenskou odpovědnost a občanské kompetence. Středoškolští studenti si pěstují důkladnější znalosti společenských a dějinných souvislostí, přemýšlejí o politice a morálce ve společnosti, uvažují, jak provést společenské změny. Chtějí být politicky aktivnější,
 - učení službou má dopad na členy komunity a partnery škol. Začínají mládež chápat jako cenný zdroj pro společnost.
- další výzkumy o vlivu učení službou naznačují, že se jedná o rozumný a přínosný výchovný přístup, který studentům, zatímco pracují pro společnost a naplňují její aktuální potřeby, umožňuje lépe chápat pojmy související s demokratickým občanstvím.³⁵

Pokud jde o rozvoj angažovanosti v komunitě na podporu VDO/VLP, je důležité si uvědomit, že některé školy jsou od začátku ve výhodě. Když se zaměříte na společenský kapitál, je jedním ze zřejmých nebezpečí to, že (stejně jako s jakýmkoliv kapitálem) čím víc ho zpočátku máte, tím větší jsou možnosti jeho dalšího rozvoje.³⁶ Školy nemohou sloužit pouze jediné komunitě, ale více roztržštěným a rozličným komunitám. Učitelé by v této oblasti měli postupovat obezřetně, a často i jen po malých krocích.

Je nutné učit strategie pro boj se všemi druhy diskriminace, aby studenti lépe chápali složitost celého problému. Pochopení rasismu a dalších předsudků, například sexismu, homofobie a náboženské nesnášenlivosti, a zároveň toho, jak tyto předsudky společně přispívají k podkopávání demokracie, je základní složkou každého vzdělávacího programu, který se snaží rozvíjet politickou gramotnost občanů. Studenti musí pochopit, že svoboda slova není absolutní. Rasistické či antisemitské nářky nemají ve škole co dělat a školy mají zákonnou povinnost sledovat a zaznamenávat rasisticky motivované případy a reagovat na ně. Rasismus je oficiálně začleněn v globálních principech OSN a ve vládních politikách na evropské i národní úrovni jako jeden z faktorů, který omezuje občanská práva menšin a podkopává principy demokracie. Článek 13 Úmluvy OSN o právech dítěte (1989) uvádí: „Dítě má právo na svobodu projevu ... pokud její výkon nepoškozuje práva a pověst ostatních.“³⁷ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) uvádí v článku 10, odstavcích 1 a 2, že „Každý má právo na svobodu projevu... Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost a může podléhat formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon... a které jsou... nezbytné v demokratické společnosti.“³⁸

33. RADA EVROPY. *Learning and living democracy. Concept paper*. Ad hoc Committee of Experts for the European Year of Citizenship through Education, CAHCIT. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

34. BILLIG, S. a H. SHELLEY. *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds*. Bloomington: Phi Delta Kappan, Science Education, 2000. Studie sponzorovaná Carnegie Corporation of New York a CIRCLE (Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement).

35. Tamtéž.

36. ZACHARAKIS-JUTZ, J. a J. FLORA. Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development. In: ARMSTRONG, P., N. MILLER a M. ZUKAS, eds. *Crossing borders, breaking boundaries*. Londýn: University of London, 1997.

37. Viz www.unesco.org/education/pdf/CHILD_E.PDF.

38. Viz www.hri.org/docs/ECHR50.html#C.Art10.

Školy a vzdělávání zastávají klíčovou roli v boji proti nesnášenlivosti, náboženskému fundamentalismu i proti předsudkům, jsou důležité pro budování vzájemného porozumění mezi jednotlivci a komunitami, pro podporu znevýhodněných skupin a podporu veřejné a kultivované debaty. Každý skutečně poctivý program VDO/VLP má mladé lidi vybavit znalostmi a dovednostmi k boji proti rasismu jako protidemokratické síle. Má jim umožnit chápat skryté sociální funkce rasismu, antisemitismu a diskriminace ve společnosti i jejich hospodářské a politické rozměry. Takový projekt by měl mládeži umožnit rozvinout celou řadu bezpečných a spolehlivých občanských identit: „Pokud si mladí občané budou jistí svou identitou, mohou zaujmout pevné stanovisko v boji proti stereotypním předsudkům o menšinách, které v současnosti pomáhají podporovat diskriminační praktiky.“³⁹

Závěry výzkumů naznačují, že přístup mnoha pedagogů k výuce kontroverzních témat (třeba diskriminaci a rasismu) je vyhybavý. Například Donnelly⁴⁰ uvádí v poměrně podrobné kritice přístupu k výuce vzájemného porozumění na jedné integrované škole v Severním Irsku: „Většina učitelů vybírá taková témata, která představují a posilují ‚kulturu uhýbání‘, kdy se sporné politické nebo náboženské problémy vůbec neřeší.“ Školy by měly být připraveny reagovat na kontroverzní témata řešená v médiích. Příkladem jsou diskuse o imigraci a integraci přistěhovalců: „Povinností škol je zabývat se tím, jak žít pospolu a jak řešit rozdíly a spory nehledě na to, nakolik obtížné nebo kontroverzní se nám zdají.“⁴¹

Hlavním úkolem VDO/VLP je tedy působit na rozvoj znalostí a dovedností k vytváření kvalitních vazeb uvnitř komunity, sdílených identit a možností, jak bezpečně vyjádřit rozdíly. To znamená výchovu ke kosmopolitnímu občanství.⁴² Mladí lidé musí být při výuce o identitě a rozmanitosti schopni překročit omezené národnostní perspektivy a stavět své uvažování na globálnějším základě lidských práv. Hledisko lidských práv je důležité, protože odhaluje, že i demokratické vlády mohou být při jednání s národnostními menšinami značně despotické. Hodnoty lidských práv, mezinárodní zákony či principy nabízejí úhel pohledu, kterým je možné kriticky zhodnotit skutečnou úroveň rovnoprávnosti ve společnosti.

Stojí za to najít reálné projekty (třeba prostřednictvím školní rady), které mohou podpořit soudržnost komunity a vyústit ve smysluplných aktivitách, například výstavách, kampaních a diskusích, do nichž by se zapojila nejen škola, ale i okolní společnost zajímající se o to, „kdo vlastně jsme“.

39. OSLER, A. The Crick report: difference, equality and racial justice. *Curriculum Journal*. 2000, roč. 11, č. 1.

40. DONNELLY, C. What price harmony? Teacher's methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland. *Educational Research*. 2004, roč. 46, č. 1.

41. AJEGBO, K. *Curriculum review: diversity and citizenship*. Londýn: DfES, 2007.

42. Rozvoj koncepce „kosmopolitního občanství“ viz HELD, D. Democracy and the new international order. In: ACHIBUGI, D. a D. HELD, eds. *Cosmopolitan democracy*. Cambridge: Polity Press, 1995 a OSLER, A. a H. STARKEY. Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and young people's experiences. *Educational Review*. 2003, roč. 55, č. 3, str. 243–254.

6.2. Kompetence č. 10

Kompetence č. 10: Učební prostředí podporující využívání různých zdrojů

Učební prostředí, které studentům umožňuje kriticky přemýšlet o aktuálních politických, etických, společenských a kulturních otázkách nebo událostech s využitím informací z různých zdrojů, včetně médií, statistik a informačních technologií.

6.2.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- ve výuce svého předmětu sbírají data, aby podpořili argumenty na rozvoj projektů VDO/VLP. Například:
 - učitelé dějepisu mohou studenty vyzvat, aby z různých zdrojů vyhledali informace o nedemokratických společnostech minulosti. Shromážděné údaje a závěry mohou sloužit ke srovnání se situací v dnešním světě,
 - učitelé zeměpisu mohou studenty vyzvat, aby sbírali údaje o znečištění nebo plýtvání zdroji, a následně prodiskutovat budoucí vyhlídky globální udržitelnosti, přičemž celou diskusí bude prolínat téma odpovědnosti a etického chování spotřebitelů,
 - učitelé hudební nebo výtvarné výchovy mohou využít vliv kulturního dědictví a umění na podporu uvědomování si vlastní identity,
- umožňují studentům hovořit o tom, jak jednotlivá média přispívají ke vzniku znalostí a dovedností VDO/VLP (například rozbořem reklam a jejich vlivu, rozbořem složení zpráv v jednotlivých zpravodajských relacích, svobody tisku, toho, jak televize ovlivňuje názory a jak média nebo výsledky průzkumů veřejného mínění ovlivňují volby v demokratických společnostech),
- nabízejí studentům příležitosti zkoumat výhody i nevýhody statistik:
 - výhody: statistické důkazy (které by se měly zkoumat stejně pečlivě jako jakýkoliv jiný druh důkazu) jsou jedním ze základů argumentace a diskuse. Statistiku předkládají jasné, nezávislé a neutrální údaje o tom, co se odehrává ve veřejném životě. Jsou využívány místními samosprávami i vládou při vytváření politik. Veřejně prospěšné služby pravidelně zpracovávají statistiku, aby změřily potenciální pokrok v určitých oblastech. Rovněž nátlakové skupiny vytvářejí statistiku na podporu svých argumentů,
 - nevýhody: hodnota statistiky závisí na přesnosti shromažďování a prezentace informací, na způsobu kladení otázek a na spolehlivosti toho, kdo informace vytváří. Statistiku může vykonstruovat bezskrupulózní politický režim nebo „zkreslit“ režim demokratický. Jsou zaujaté a/nebo selektivní, některé jevy se nedají měřit kvantitativně,
- za účelem rozvoje VDO/VLP znalostí a dovedností studentů efektivně využívají informační technologie, protože:
 - umožňují důkladný průzkum a analýzu současných společenských a politických otázek,
 - informace nejsou využívány pasivně. Výzkum má určitý řád. Studenti se získanou informací dále pracují,
 - příležitosti k „dosažení změny“ a přesvědčení ostatních jsou zabudovány do skupinových aktivit a vzájemné spolupráce na projektech,
 - studenti sdělují své názory na základě předchozího kritického a kreativního uvažování.

6.2.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 10: Učební prostředí podporující využívání různých zdrojů	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Zatím jste nepřemýšleli o tom, zda zařadit různá média, statistiky nebo ICT do výuky jako zdroj, metodu nebo téma. Nenapadá vás, jak mohou tyto prostředky obohatit výuku a zapojit do ní obsah a metody VDO/VLP. Zatím nejste ve výuce připraveni používat média, statistiky nebo informační technologie.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • začnete hledáním vhodných zdrojů, médií, statistik a informačních technologií (novin, časopisů, bulletinů, vysílání, webových stránek apod.), které obohatí vaše kurikulum; • ujistíte se, že dobře znáte metody využívání těchto zdrojů v rámci výuky, a je-li třeba, seznámte se s nimi prostřednictvím školení; • poraďte se s kolegy a hledejte nové nápady; • přehodnoťte zdroje, které jste objevili. Nakolik zapadají do vašich osnov? Jak mohou pomoci při rozvoji výzkumných a analytických dovedností studentů ve vztahu k aktuálním otázkám?
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Chápele, jak mohou média, statistiky a ICT obohatit výuku ve třídě. V rámci výuky dokážete určit relevantní obsah a naplánovat aktivity. Váš úsilí je ale sporadické a nevíte, nakolik je výuka efektivní pro rozvoj analytických a výzkumných dovedností studentů.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • při plánování vyučovací hodiny využijte v sylabu média, statistiky a aktivity, které pracují s ICT. Stanovte si za tímto účelem jasné cíle a plány; • zajistíte pro každého studenta či skupinu dostatek pomůcek; • připravte studentům jasné instrukce (pracovní tabulky, úkoly, seznamy úkolů apod.); • odučte a následně vyhodnoťte vyučovací hodinu, kde jako klíčový ukazatel úspěchu poslouží práce studentů; • požádejte studenty, aby se se třídou podělili o to, co se během celého procesu naučili.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Vypracovali jste systém využívání médií, statistik a ICT během výuky a dokážete jimi navázat na VDO/VLP. Často je používáte (ačkoliv někdy neprůběh), abyste rozvíjeli dovednosti studentů. Výzby s VDO/VLP jsou stále příliš náhodné, než aby se jednalo o „důležitou učení“.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poskytněte studentům během vyučování více volnosti při využití médií, statistik a ICT. Pokuste se do výuky začlenit problematiku, která studenty zajímá, abyste tak maximálně podnítili jejich aktivitu a zájem; • spolupracujte s kolegy. Podněcujte učitele různých předmětů k týmové spolupráci za účelem dosažení plánů a cílů VDO/VLP a na podporu celoškolního demokratického přístupu; • vždy využívejte zpětnou vazbu ohledně vlivu vaší výuky (například formou sebehodnocení nebo hodnocení kolegy).
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Využívání médií, statistik a ICT v průběhu vyučování (vytváření jasných vuzeb na problematiku, otázky nebo hodnoty VDO/VLP) se stalo přirozenou a trvalou součástí vaší profesní praxe.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • přetvořte studenty z uživatelů médií a ICT na autory a šířitele informací; • podněcujte je při rozvoji přesvědčovacích a prosazovacích dovedností v souvislosti s problémem, který je zajímavý. Ať rozvíjejí informace a argumentaci na podporu vlastních stanovisek; • o své znalosti a dovednosti se podělte s kolegy.

6.3. Kompetence č. 11

Kompetence č. 11: Spolupráce v rámci vhodných komunitních partnerství

Spolupráce s vhodnými partnery (např. zástupci komunity, nevládních organizací nebo občanských sdružení) při plánování a implementaci příležitostí, jak se studenti mohou v komunitách angažovat v záležitostech demokratického občanství.

6.3.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojili tuto kompetenci VDO/VLP:

- jsou schopni vytvářet fungující vazby se společenskými skupinami tím, že stanoví vhodné a spolehlivé partnery, kteří chápou výhody vzájemné spolupráce,
- jsou schopni budovat a prohlubovat partnerství (s rodiči, rodinami, nevládními a občanskými organizacemi, církvemi a zájmovými skupinami, zástupci komunity, volenými zastupiteli, zaměstnanci médií, zástupci místní samosprávy, s muzei, knihovnami apod.) a dohodnout se na společné vizi a cílech. Hlavní zásady partnerství školy s komunitou budou nejspíš zahrnovat rovnost a vzájemnou úctu, zaměření na studenty a inkluzi, jasné vize a cíle, otevřenost, dlouhodobý závazek, ochotu zkoušet nové věci a realistický pohled na to, co je možné uskutečnit,
- bedlivě sledují vyváženost výuky studentů. Je důležité sledovat povahu interakce s mládeží a předcházet „neřízenému šíření ideologické zaujatosti ze strany těch, kteří jsou přesvědčeni o své pravdě“,⁴³
- dokáží určit řadu možných „na změnu orientovaných kroků“, které vylepší znalosti nebo dovednosti studentů VDO/VLP a současně představují přínos pro komunitu. Například:
 - popis a/nebo prezentace týkající se určité záležitosti nebo problému, veřejné sdělování a vyjadřování názorů prostřednictvím informačního bulletinu, webových stránek nebo jiných médií,
 - vedení konzultací, hlasování nebo voleb, příspěvky k místní/komunitní politice,
 - organizace schůzek, konferencí, fór a debat, obhajování názorů ostatních (například v organizaci, na poradě nebo při jiné příležitosti),
 - tvorba, hodnocení nebo přepracování organizačních pravidel,
 - organizace a uspořádání výstavy, kampaně, přehlídky, společenské události (např. divadla, oslavy nebo dne otevřených dveří),
 - vytvoření a rozvoj akční skupiny nebo sítě,⁴⁴
- dokáže zorganizovat zapojení komunitních partnerů. Zakročí, pokud dospělí bez pedagogického vzdělání hovoří příliš dlouho. Učitelé musí zajistit, aby každý dospělý ve třídě jasně znal svou roli v rámci vyučovací hodiny a chápal, jak může přispět k její zdárné realizaci,
- dokážou přezkoumat a zhodnotit úspěch společného projektu. Probírají se studenty jejich dojmy, umí vymyslet, jak s rodiči a širší komunitou sdílet práci studentů na VDO/VLP prostřednictvím informačních věstníků, prezentací, webových stránek apod. Mají jasnou vizi budoucích partnerství.

43. GEARON, L. NGOs and education: some tentative considerations. *Reflecting Education*. 2. října 2006, str. 17.

44. Seznam inspirovaný QCA. *Play your part: post-16 citizenship*. Londýn: QCA, 2004.

6.3.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 11: Spolupráce v rámci vhodných komunitních partnerství	
<p>Krok 1 (zaměření) Při aktivitách v rámci kurikula podporu komunitních partnerů téměř nevyužíváte. Návštěvy žvete jen ojedíněle. Rodiče a komunita obecně nemají žádné informace o tom, jaký postoj k VDO/VLP škola zaujímá. Škola dosud na svých webových stránkách nevytvořila sekci věnovanou VDO/VLP, která by byla přístupná širší veřejnosti.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> pro začátek si najdete spojení, kteří by se studenty ve vaší škole rádi spolupracovali (například rodiče s vzbami na nevládní organizace nebo nátlakové skupiny; zástupce místních orgánů zabývajících se školstvím, místní radni); v rámci kurikula navrhnete jeden nebo dva projekty, které obsahují „akci orientovanou na změnu“ a/nebo vedou studenty, aby „něco změnili“ v souvislosti s problémem, který je zajímavý. Vyhodnoťte jejich výsledky; snažte se stanovit školní pravidla v souvislosti s efektivnějším využíváním externích návštěv.
<p>Krok 2 (rozvoj) Do jisté míry využíváte místní i státní organizace jako zdroje na podporu aktivity ve výuce. V rámci aktivit VDO/VLP dochází i k částečnému zapojení zástupců z řad komunity. O VDO/VLP se píše ve školním věstníku určeném rodičům a širší komunitě. Školní web také obsahuje stránku věnovanou VDO/VLP.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> usilujte o prohloubení partnerství s určitými společenskými skupinami nebo nevládními organizacemi, které podporují projekty VDO/VLP – například tým, že se dohodnete na společné vizi a určíte si cíle na další rok; na základě rozhovorů s rodiči studentů určete zájmové oblasti v rámci místní komunity, následně se snažte najít vhodné partnery, kteří vám pomohou daný problém zvládnout; ve spolupráci s kolegy zmapujte rozsah kontaktů školy s externími komunitními partnery se zřetelem na problémy a možnosti VDO/VLP; zlepšíte informovanost návštěvníků z řad komunity či z nevládních organizací tak, aby studenti nevnímali zapojení externích partnerů jako jednostrannou událost, ale jako součást učebního procesu.
<p>Krok 3 (ustálení) Mapování revize zdroje plánování komunitní podnětuje plánování aktivity VDO/VLP. Partneri z řad komunity mají jasně instrukce ohledně svých rolí. Neustále se mluví o probíhajících aktivitách. Výsledky projektů či studentské úspěchy se zveřejňují (a dokonce i překládají do českých jazyků) na webových stránkách. Při zvládnutí příležitostí (například při rodičovských schůzkách) se o nich dovídají rodiče.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> využijte všechny dostupné komunikační kanály, abyste informovali rodiče a místní zájmové skupiny o existenci VDO/VLP; informujte důležité aktéry prostřednictvím informačních věstníků o pokroku, kterého jste ve škole a/nebo ve třídě v oblasti VDO/VLP dosáhli. Úspěchy studentů širší v místním tisku, na webových stránkách školy nebo prostřednictvím dalších médií; najděte další způsoby, jak obohatit zkušenosti studentů s VDO/VLP intenzivnějším zapojením nevládních organizací ve škole/třídě – jedná se například o návštěvy zástupců ekologických organizací, charit, nátlakových skupin nebo globálních iniciativ. Snažte se u studentů probudit a zažehnout (mnohdy spící) idealismus.
<p>Krok 4 (pokrok) V rámci komplexního a účinného partnerství se školou komunitní partneri nabízejí podněty, organizují a podporují aktivity VDO/VLP. Fungují zde čile komunikační mechanismy, které rodičům a komunitě nabízejí informace a zdroje a které mají na starost sami studenti.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> celá společnost má prospěch z rozkvetu školy. Zahajte projekty, které studentům umožní spolupracovat s řadou komunitních partnerů na zlepšení různých služeb pro mládež (například volnočasových zařízení, dopravy a otázek ekologie); pokračujte v hodnocení a přehledech partnerství a potenciálních možností pro budoucí projekty; podporujte studenty při získávání finančních prostředků na jejich kampaně a další iniciativy; hleďte způsoby, jak zaručit, aby se na vedení projektů podíleli převážně sami studenti a méně dospělí/učitelé.

6.4. Kompetence č. 12

Kompetence č. 12: Strategie pro zpochybnění veškerých projevů diskriminace

Strategie boje proti všem formám předsudků či diskriminace a podpora boje proti rasismu.

6.4.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

→ dokážou ve třídě vytvořit inkluzivní prostředí, kde se cení podněty všech studentů, kde se zpochybňují stereotypní názory a kde se studenti učí pozitivně hodnotit a oceňovat vzájemné rozdíly. Zavádějí projekty, které ve třídě i v celé škole těží z rozmanitosti. Například:

- tvorbou nástěnných plakátů, které se zabývají souvisejícími otázkami,
- pozitivní prezentací úspěchů každé skupiny,
- výběrem výukových materiálů, které odpovídají zájmům, zkušenostem a potřebám studentů,
- odmítáním předsudků a podporou pozitivních postojů, které uznávají, že rozmanitost je přínosem pro společnost,
- podporou pozitivního postoje k jazykové různosti studentů,
- flexibilitou při vytváření skupin, které studentům poskytují příležitosti ke spolupráci a učení s vrstevníky z odlišných sociálních prostředí a s odlišnými potřebami. Jinak řečeno, studenti se připravují na život v rozmanité a vzájemně provázané společnosti,

→ vědí, že diskriminace, rasismus a antisemitismus mají řadu různých podob.

Mohou to být jakákoliv slova nebo činy zaměřené na jednotlivce nebo skupinu (v její přítomnosti či nepřítomnosti), které vedou k agresi, ponižování, zesměšňování, podkopávání sebevědomí a sebeúcty kvůli společenskému původu, národnosti, vyznání, pohlaví, sexuální orientaci, postižení nebo vzhledu. Mezi takové případy patří:

- nadávky, hrozby, ponižující přívlastky, profeministické, rasistické, protizidovské/diskriminační vtipy, „bezděčné“ rasistické poznámky a zesměšňování kulturních obyčejů (například jídla, hudby, náboženství, způsobu oblékání),
- fyzické napadání, sexuální obtěžování, provokativní chování (např. nošení rasistických odznaků nebo symbolů), podněcování ostatních k rasismu,
- odmítnutí spolupracovat s dalšími studenty nebo dospělými z důvodu jejich domnělé odlišnosti, nošení rasistických materiálů do školy,

→ jsou si v praxi vědomi konceptu mnohonásobných a proměnlivých identit a toho, jak jsou využívány. Rozvoj mnohonásobných identit je velice důležitý pro všechny mladé lidi, aby dokázali sladit svoje osobní neboli „soukromé“ hodnoty s hodnotami veřejnými,

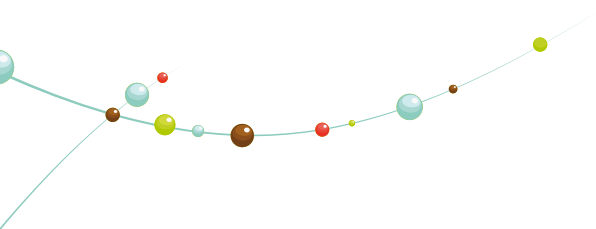
→ jsou obeznámeni s národními a místními pravidly a postupy při řešení nepřijatelného chování a s mechanismy, které jsou ve škole k dispozici při řešení rasistických a antisemitských případů. Dokážou jasně stanovit základní pravidla chování ve třídě – například „žádné shazování“ nebo „nebuďte osobní“,

→ aktivně prosazují rovnost příležitostí a chápou, jak funguje nerovnost ve škole i mimo ni. Jsou si vědomi „mocenských sil“ i toho, že rasismus, antisemitismus a všechny formy diskriminace hrají v naší společnosti určitou roli, protože zajišťují ochranu dominantního postavení jistých hospodářských a politických modelů. Spoluprací se studenty rozvíjejí projektové dovednosti a nabízí jim příležitosti postupně se vypořádat s různými druhy nerovnosti. Sami se zapojují do integračních projektů, které pomáhají stírat rozdíly a vytvářet pocit sounáležitosti.

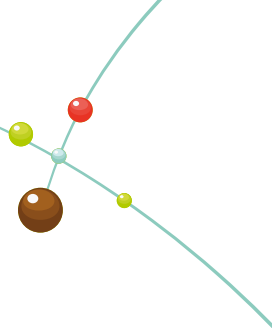
6.4.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 12: Strategie pro zpochybnění veškerých projevů diskriminace (část 1)	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Nechápte problémy související s předsudky, stereotypy nebo rasistickými názory svých studentů (ať už jsou skryté nebo patrné) jako zlehčující školy, učitele či dané oblasti. Nebo se jimi prostě nechcete zabývat. Raději se vyhláste tématům, která zahrnují problematiku rasismu. Vě znalostech různých kultur a náboženství jste nejspíše a raději nic neříkáte, než abyste se někoho nechtěně dotkli. Podobná témata jsou v kurikulu značně omezena. Možná existují národní nebo školní předpisy související s bojem proti diskriminaci a na podporu rasové rovnosti, ale ležet kdesi na polici a jenom se na ně prášit. Školní podagů v této problematice probíhá pouze málo nebo neprobíhají vůbec.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> informujte se o školení na dané téma a přihlaste se na něj; seznámte se s odbornou literaturou na téma nerovnosti a diskriminace ve školách, situace romských komunit v Evropě či o rasismu nebo antisemitismu ve společnosti; pokud je školní populace relativně stejnorodá a nezahrnuje mnoho menšinových skupin, nepředpokládejte automaticky, že zde neexistují předsudky, diskriminace ani rasismus; zajistěte, aby vaše pracovní plány a vyučovací hodiny VDO/VLP poskytl studentům příležitost zabývat se stereotypy, seznámit se s povahou předsudků, diskriminace a obsahovaly různá kulturní hlediska; rozvíjejte aktivity, které podporují empatii a pěstují uvědomění proměnlivosti kultur a identit.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Škola provazuje aktuální politiku rasové rovnosti, která pokrývá nejtěžší oblastí a povinností. Rasistická literatura je nepřipustná a urážlivě grafická je zakazována a odstranována. Bojíte se proti ústředním požadavkům a stereotypům cíleným na určité skupiny obyvatel. Zaměstnaní školy spravlivě a důsledně potírají rasové motivované přestupky a prosí odpovídajícím školením. Učební materiály stále více zohledňují misioni, národní a globální rezmanitost, ale stávají učební přístupy se i nadále drží při zdi a vyhláží se kontroverzním tématům. Obáváte se, že na debaty o rasových problémech se běžná pravidla veřejné diskuse nevztahují. Bojíte se, že taková diskuse může povzbudit nebo snad i ospravedlnit rasistické názory studentů, urazit ostatní ve třídě a možná i šířit ve škole nepřijatelné názory.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> momentálně je většina vaší práce související s předsudky, diskriminací a rasismem zaměřena spíše na reakce než na akce. Snažte se podniknout konstruktivní kroky, díky nimž můžete vytvořit pro studenty učební příležitosti zaměřené na uvedené otázky; pokud možno povzbuzujte studenty, kteří vnímají sami sebe a ostatní odlišně, aby vzájemně komunikovali a učili se spolu; zúčastněte se školení zaměřeného na strategie pro výuku kontroverzních témat ve třídách; zúčastněte se školení zaměřeného na metody, jak zvyšovat informovanost o interkulturním smýšlení. Pojem interkulturní zde znamená pochopit rovnoprávnost a jedinečnost a uvědomit si proměnlivou povahu kultury a různorodost identit každého občana; zajistěte, aby osnova reagovaly i na chování studentů, včetně nadávek či šikany, a snažte se tuto oblast provázat s obecnějšími problémy VDO/VLP.

Kompetence č. 12: Strategie pro zpochybnění veškerých projevů diskriminace (část 2)	
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Školní politika rasové rovnosti je srovnatelná a přiměřená s ohledem na různé příjmy a formy využití. Škola vytrvale prosazuje myšlenku, že rozmanitost se cení a rasismus je nepřijatelný. Ažkoliv dosud neproběhlo školení všech zaměstnanců zaměřené na vhodné metody změny postojů vůči odlišnostem, otázky rovnoprávnosti se stále více řeší během doskolovacích kurzů. Akce a zdroje se soustředí na globální problémy, zkušenosti a otázky.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vytvořte pravidla chování pro podporu dobrých vztahů a vzájemné úcty. Vytvete je na frekventované místo ve společných prostorách; • popřemýšlejte, jak vám naplánované vyučovací hodiny, materiály a výuka naplňují potřeby každého studenta ve třídě; • podněcujte kolegy k diskusi o politice rovnosti/rovných příležitostech, s nimi souvisejících problémech a snažte se spolupracovat na hledání jejich řešení, zorganizujte školení kolegů s využitím náležitých zdrojů; • veďte studenty k zamýšlení nad stereotypy v médiích, učebních materiálech a současně popkultuře; • doporučujte pozitivní obrazy prostřednictvím plakátů, výstav a přehlídek; • vyhledejte zdroje a případové studie, které zobrazují menšiny v nestereotypních rolích; • přivzte přednášející, rodiče nebo zástupce komunity na důkladně připravenou diskusi se studenty na téma rovnosti; • usilujte o školení zaměřené na informovanost o jiných kulturách.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Škola má plán, jak se stát inkluzivní. Politika rovnosti aktivně ovlivňuje každodenní život a práci ve škole, včetně osnov, etiky a politicky zaměstnanosti a navazuje na akční plán. Zaměstnanci školy chápou nutnost bojovat proti všem druhům diskriminace a podporovat inkluzivní vztahy. Mají pro tento účel školení, podporu a pravomoci. Plakáty, výstavy apod. vyzdihují rozmanitost, inkluzivní občanství a jsou vystaveny ve společných prostorách. Nerovnoprávnost a společenská nespravedlnost jsou odsuzovány a diskutuje se o nich.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • systematictěji sledujte či zaznamenávejte případy rasismu, sexismu, diskriminace a použijte tyto záznamy při tvorbě politik, kurikula, řízení chování a/nebo strategií na místní či regionální úrovni; • v komunitě vyhledejte partnery, kteří vám pomohou s projekty na podporu inkluzivního prostředí ve škole; • podněcujte zkoumání a sledování výsledků studentů, můžete tak objevit nové podněty; • pokračujte ve zlepšování své učitelské praxe; • buďte hrdí na své úspěchy a příznivou, inkluzivní etiku školy.

7. Skupina D: Implementace a hodnocení participativních přístupů VDO/VLP

7.1. Stručný nástin a teoretické základy

Tato skupina kompetencí vyžaduje, aby učitelé přemýšleli o povaze a účinku již implementovaných přístupů VDO/VLP a zhodnotili je (jak ve vztahu k celoškolské kultuře a etice, tak ve vztahu k vyučovacím postupům v jednotlivých třídách). Týká se otázky „Jak to můžeme dělat lépe?“

- Nakolik jsme byli efektivní při zapojení studentů do rozhodovacích procesů?
- Nakolik se nám podařilo vytvořit příležitost ke skrytému učení VDO/VLP namísto přímé výuky?
- Jak efektivní je náš přístup k vyučování s ohledem na hodnocení učení ze strany studentů?⁴⁵
- Co se musíme naučit, abychom byli schopni dosáhnout ještě lepších výsledků?

Kompetence č. 13: Hodnocení míry zapojení studentů do rozhodování

Hodnocení toho, jaké mají studenti možnosti hovořit do věcí, které se jich týkají, a zajištění příležitosti k jejich účasti na rozhodovacím procesu.

Kompetence č. 14: Modelování demokratického občanství, hodnot lidských práv, postojů a způsobů přemýšlení

Poukazujte na kladné hodnoty, postoje a ideje VDO/VLP, které od mladých očekáváte – například napodobováním aktivního občanského postoje; spravedlivým otevřeným a kultivovaným vztahem se studenty; využitím demokratického stylu výuky; zapojením studentů do plánování učebních aktivit.

Kompetence č. 15: Revize, sledování a vyhodnocení výukových metod a učení studentů

Příležitost a ochota revidovat, sledovat a vyhodnocovat metody výuky a učení studentů. Následné využití těchto poznatků pro budoucí plánování a profesní rozvoj při výuce VDO/VLP.

Tabulka 7: Skupina D – Implementace a vyhodnocení participativních přístupů VDO/VLP

Vliv a participace studentů na rozhodování jsou důležité. Studenti mají právo podílet se na rozhodnutích, která se jich týkají. Je to cesta ke zlepšení vztahů a rozvoji dialogu ve škole, a co je nejdůležitější, je to příležitost k učení VDO/VLP.

Mnozí učitelé VDO/VLP se domnívají, že větší zapojení studentů do rozhodovacích procesů ve třídě je prvním krokem k tomu, aby se studenti v budoucnu aktivně účastnili dění ve společnosti. Jenže výzkumy však ukazují, že ve skutečnosti studenti mají jen málo příležitostí, jak ovlivnit vlastní vzdělávání, a téměř vůbec se neúčastní projektů, ve kterých by si mohli společně se svými vrstevníky stanovit cíle, které jsou pro ně důležité. Učitelé se proto nemohou spoléhat, že zajistit nezávislé rozhodování studentů v rámci výuky bude jednoduché. Struktura učebny, omezený čas na jiné než vzdělávací aktivity a rozhodovací procesy vedené shora přispívají k podmínkám, v nichž mají učitelé spolupráci s ostatními pedagogy a zaměstnanci školy ztíženu.⁴⁶

45. Posouzení využití přístupů VDO/VLP, například: začleňování studentů do hodnocení, formativní hodnocení, hodnocení pro učení, proces versus obsah a hodnocení bez stanovení úrovně.

46. GOODLAD, J. *A place called school*. New York: McGraw-Hill, 1984. Dostupné z: <http://books.google.com>.

V zájmu změny se učitelé zaměří na oblasti, ve kterých je participace studentů nejjednodušší:

- školní řád a pravidla, pravidla trestů a odměn (bojující proti sexismu, rasismu, šikaně, podporující rovné příležitosti, předepsaný styl oblékání a školní uniformy),
- obsah a struktura kurikula, učební a výukové metody,
- společenské otázky: občanská zařízení/mimoškolní aktivity, vítání nových studentů, organizace setkání s rodiči, starost o všeobecné blaho studentů.

Tato kompetence obnáší tři složky, které učitel potřebuje k jejímu osvojení:

- znalost výukových strategií a aktivit, které podporují rozhodování a přemýšlení,
- kritické myšlení a analýza⁴⁷ stávajících učebních příležitostí studentů,
- znalost a pochopení cílů výchovy k občanství, především toho, jaké povahy má být „vliv studentů“ na problémy, které se jich dotýkají.

Tím neefektivnějším „skrytým“ způsobem výuky je napodobování a předvedení hodnot, principů a postojů demokratického občanství a lidských práv. Zpráva a médium by měly být logicky promyšlené, záměr a prostředky si mají odpovídat. Podstatou takového koherentního přístupu jsou následující zásady:⁴⁸

- aktivní občanství se nejlépe učí aktivně, a nikoliv pasivním přednášením. Je nutné studentům nabídnout možnost, aby sami zkoumali otázky demokratického občanství a lidských práv, a ne jim říkat, jak myslet nebo jak se mají chovat,
- učení aktivnímu občanství není jen vstřebávání faktů, ale znamená také praktické porozumění, dovednosti a postoje, hodnoty a způsoby přemýšlení,
- učební prostředí samo o sobě vysílá sdělení – studenti se o demokratickém občanství naučí hodně (ne-li víc než formální výukou) hlavně díky příkladu svých učitelů a tomu, jak je organizován školní život.

V průběhu vzdělávání pedagogů staví modelování situací učitele do pozice studentů. Umožní jim to pochopit z hlediska studenta, co VDO/VLP obnáší, a seznámit se s tím. Výukové a učební aktivity VDO/VLP mají být předváděny školitelem (například to, jak řídit diskusi, jak rozvrhnout práci na projektu a jak naplánovat vyučovací hodiny či práci). Školitelé také mají předkládat ty demokratické hodnoty a přístup, u nichž očekávají, že je budoucí učitelé předají dál svým studentům (například respekt a ochotu řešit konflikty diskusí).

Nicméně aby bylo modelování efektivní, je nutné mít po jeho skončení prostor k přemýšlení. Učitelé potřebují čas, aby si mohli promyslet, jak na budoucí situace aplikovat to, s čím se seznámili během kurzu. Školitel má navrhnout aktivity, které účastníky přimějí přemýšlet o výuce, učení, o pojmech a hodnotách a přinutí je, aby o nich hovořili se svými kolegy. Učitelé a školitelé by si měli osvojit zvyk sebereflexe. K dispozici jsou různé kategorie reflexe v závislosti na jejím účelu nebo cíli.⁴⁹ Nejvýznamnější vlastností procesu kritického myšlení je jeho zaměření na hledání předpojatosti.⁵⁰ Je tedy vhodné pro začínající i zkušené učitele k tomu, aby odhalili vlastní skryté předpojatosti a předsudky.

47. Kritické myšlení učitelů je užitečné tehdy, kdy se mají rozhodovat rozumně a promyšleně. Například co dělat, jak a kde zapojit studenty do procesů rozhodování. Kritická analýza učitele je formou úsudku, zaměřeného na sledování reakcí či náznaků studentů, který pečlivě hodnotí platnost a důvěryhodnost různých zdrojů informací jako například přemýšlení, chování, obavy a emoce studenta. Učitelé tak vnímají učební aktivity v kontextu, jsou schopni se zapojit do hodnocení rozvoje školních osnov a chápou také zájmy a obavy studentů.

48. HUDDLESTON, T., 2005, op. cit.

49. ZEICHNER, K. The reflective practitioner. In: REASON, P. a H. BRADBURY, eds. *Handbook of action research: participative inquiry and practice*. Londýn: Sage, 2001. Kritická reflexe znamená, že učitelé nebo školitelé jsou stimulováni k přemýšlení o etických, společenských a politických hlediscích svých vlastních postupů. Metakognitivní aktivity vyžadují po studentech, aby přemýšleli o svých postojích a hodnotách.

50. BROOKFIELD, S. D. *Becoming a critically reflective teacher*. San Francisco: Jossey-Bass, 1995. Předpojatosti a předsudky jsou nezpochybněná přesvědčení o světě a našem místě v něm. Zdají se být zřejmé, ale jsou obvykle skryté. Lidé často jednájí na základě neprozkoumaných domněnek.

Níže jsou uvedeny různé způsoby odhalování předpojatostí:

- naše vlastní zkušenosti (jako studentů i jako učitelů) si lépe uvědomíme, pokud si budeme psát výukový deník. Autobiografická reflexe je dobrým výchozím bodem k tomu, abychom jasněji vnímali sami sebe jako učitele, studenty nebo školitele. Tento vhléd má na nás samotné dalekosáhlý a dlouhotrvající vliv.
- vidět sami sebe očima studentů může být překvapující a možná trochu matoucí, protože lze dospět k tomu, že studenti nevnímají některé naše kroky tak, jak je myslíme. Často jsme nesmírně překvapeni rozmanitostí významů, které studenti přičítají našim činům a našim slovům.
- dalším způsobem kritické reflexe je podívat se na sebe očima kolegů. Pokud se například kolegů zeptáme, jaké jsou podle nich typické příčiny odporu studentů k učení a jak tyto příčiny řeší, uslyšíme odpovědi, které podnítí nový pohled na tento problém.
- porovnání našich názorů s teoretickou literaturou je další možností k odhalení předsudků.

Modelování se musí pečlivě naplánovat a implementovat, a protože jde o „skrytou“ výukovou metodu, mělo by se chránit před indoktrinací. Proto je důležité podporovat u studentů svobodu projevu, uvažování o přesvědčeních a očekáváních, kritické přemýšlení, rozhodování a svobodnou aktivní participaci v občanských záležitostech. Zahrnuje také znalost a chápání sociálně-kognitivní teorie a výchovných důsledků modelování občanských kompetencí na výuku.

Přezkoumání, sledování a vyhodnocování výukových a učebních metod poskytuje učitelům příležitost k neustálému zlepšování výukových/učebních procesů. Učitelé musí být schopni využít veškerou zpětnou vazbu od studentů a z dalších zdrojů (například od kolegů, poradců a univerzitních školitelů) ke zlepšení svých výkonů. Je nutné zvážit čtyři prosté otázky:⁵¹

- O co se snažím?
- Jak to dělám?
- Jak vím, že to dělám správně?
- Jak se můžu zlepšit?

(Viz nástroje pro sebehodnocení a kontrolní seznam VDO/VLP v příloze.)

51. Pokyny EUA (European University Association) pro sebehodnocení, viz www.eua.be.

7.2. Kompetence č. 13

Kompetence č. 13: Hodnocení míry zapojení studentů do rozhodování

Hodnocení míry, do které mají studenti vliv na záležitosti, které se jich týkají, a zajištění příležitostí k jejich účasti na rozhodovacích procesech.

7.2.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- umožňují studentům mít vliv na otázky učení a každodenního školního života, například v oblasti výukových metod, školních pravidel nebo plánování školních osnov a hodnotí je. Věří ve schopnost studentů převzít zodpovědnost za vlastní výuku,
- podporují studenty při zapojení do výukového procesu. Učitelé a studenti společně plánují aktivity zaměřené na občanství. Studenti systematicky hodnotí učební postupy a hodnotí také vlastní práci,
- pomáhají studentům analyzovat učení tím, že nastaví hodnocení tak, aby byly učební a výukové metody otevřeny zpětné vazbě ze strany studentů. Na oplátku může toto hodnocení učitelům pomoci zlepšit jejich učitelskou praxi,
- snaží se především o to, aby studentům poskytli dovednosti k praxi efektivního občanství, nabízí příležitosti k objevování a snaží se o vytvoření jasného rámce, v němž mohou mladí lidé uvažovat zcela svobodně,
- vědí, jak studentům pomoci určit situace a problémy (na základě jejich zkušeností s občanstvím), které vzbuzují pochybnosti, nejistotu nebo obtíže a kde se musí rozhodnout, co dělat nebo čemu věřit. Konfrontují představy studentů o tom, co je správné a co špatné (včetně jejich osobního hodnotového žebříčku), s odlišnými názory. Díky tomuto postupu jsou schopni posoudit, nakolik studentům nabídli příležitosti ke kritickému přemýšlení,
- zapojují studenty do skutečných problémů školní komunity a pomáhají jim volit strategie k jejich řešení, spolupracovat s ostatními a být otevření k nezvyklým řešením a důkazům, které jsou v rozporu s upřednostňovanými názory. Vlastní přínos mohou učitelé zhodnotit společným přezkoumáním stavu před problematickou situací a po ní,
- pomáhají studentům rozhodovat se v nejednoznačných a složitých situacích. Například při konfliktech nebo dilematech ve škole pomáhají učitelé studentům rozhodovat se kriticky a eticky s využitím otázek: Co byste dělali, kdyby...? Proč myslíte, že...? Jaké názory na to mají ostatní? Jaké jsou jejich pocity a hodnoty? Zaznamenávají (zápisy, videem) odpovědi studentů, aby mohli sledovat změny v dovednostech VDO/VLP.

7.2.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 13: Hodnocení zapojení studentů do rozhodování	
<p>Krok 1 (zaměření) Máte obavy nebo jste vyloženě proti tomu, aby se studenti zapojovali do rozhodování.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zjistíte si o problému víc. Seženejte informace o teorii a výzkumech v oblasti rozhodování a přečtěte si nějaké příklady činností na podporu rozhodovacích procesů s vyšší mírou inkluzivity, například: jak jinde fungují studentské výbory? • zamyslete se nad svými předchozími zkušenostmi v situacích, kdy bylo nutné rozhodnout se mezi složitými možnostmi. Přemýšlejte o hodnotách, které jsou pro vás důležité, a zaměřte se na ně.
<p>Krok 2 (rozvoj) Proti zapojení studentů nic nenamítáte, ale bojíte se, že nad situací ztratíte kontrolu. Potřebujete další informace o konkrétních příkladech podpory takového rozhodovacího procesu ze strany učitele.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • najděte školu nebo učebnu, kde se tento způsob práce praktikuje, poslechněte si konkrétní příklady. Seženejte si známý výukový aktivít ve třídě a podívejte se na ně; • zaznamenejte druhy otázek, jimiž učitelé podporují rozhodovací procesy studentů. Vhodným příkladem na podporu kritického myšlení a rozhodování je sokratovská metoda; • usilujte o školení zaměřené na kooperativní učení a skupinovou práci.
<p>Krok 3 (ustálení) Unědomyjete si důležitost zapojení studentů do rozhodovacího procesu. Začali jste zavádět studentské aktivity na podporu rozhodování. Pro konzultace s dalšími využívateli různých metod. To ale vyžaduje spoustu času, a proto se někdy vracíte k tradičním autoritativním metodám.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • požádejte studenty nebo kolegy, aby nahráli vaši výuku; • požádejte je o postřehy a komentáře. Chcete-li, můžete si k tomuto účelu připravit tabulku; • podívejte se na video a udělejte si vlastní názor; • porovnejte ho s pozorováním vašich studentů nebo kolegů. Přemýšlejte o rozdílech a shodě mezi jejich a svými závěry; • sestavte strategie ke zlepšení svých metod, aby vyžadovaly méně času, zadání byla jasnější a stručnější, zaznamenávejte svá rozhodnutí, abyste z nich přišší mohli čerpat, vytvořte si určité stereotypy apod.; • rozšířte své (i školní) strategie pro konzultace se studenty. Například třídní a školní rady, skupinové diskuse, pracovní skupiny studentů, plánovací skupiny, dotazníky/průzkumy a schránky pro vkládání návrhů.
<p>Krok 4 (pokrok) Svou roli učitele vidíte hlavně v podpoře studentů prostřednictvím přímého a zodpovědného rozhodování ve snaze propůjčit jim vliv. Domníváte se, že při rozhodování je třeba důkladnější etická reflexe a více příležitosti k meta-kognitivnímu myšlení.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neustále se mějte na pozoru před nedostatkem návaznosti mezi svou odpovědností učitele a svými činy, abyste studenty podporovali a poskytovali jim svobodu a možnost vyjádřit se; • dokažte ještě rozšířit příležitosti k zapojení studentů? • vypracujte pravidla, která zakotví konzultace se studenty do plánů rozvoje nebo zlepšování vaší školy; • do výuky začleňte pravidelný čas potřebný k přemýšlení a navrhnete postupy, díky nimž si studenti vytvoří schopnost sebereflexe.

7.3. Kompetence č. 14

Kompetence č. 14: Modelování demokratického občanství, hodnot lidských práv, postojů a způsobů myšlení

Ukažte pozitivní hodnoty, postoje a smýšlení VDO/VLP, které od mládeže očekáváte. Například prostřednictvím modelu aktivního občanského postoje, spravedlivých, upřímných a uctivých vztahů se studenty, využití demokratického stylu vyučování, zapojování studentů do plánování a jejich podílu na vzdělávacích aktivitách.

7.3.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

- přemýšlejí nad tím, proč a jak učí. Snaží se zakotvit svou pedagogickou praxi v hlavních demokratických hodnotách (například spravedlnosti, poctivosti a soucitu). Na těchto hodnotách pak staví zásady chování ke studentům a organizaci vyučovacích hodin. Snaží se vytvořit podmínky, ve kterých budou všechny názory (včetně jejich) vyslyšeny a ve kterých jsou učební procesy otevřené k projednávání,
- uvědomují si, jak ke třídě hovoří, jsou upřímní při formulování učebních procesů. Před studenty nic neskrývají a jsou připraveni modelovat své myšlenkové pochody ve spolupráci s nimi. Ty zahrnují například kritické myšlení, hodnocení a vzájemné sdílení zkušeností či znalostí,
- podněcují studenty, aby o svých zkušenostech a učebních procesech přemýšleli, což zahrnuje i výběr témat, která by je zajímala,
- předvádějí model demokratické komunikace. Učitelé poskytují studentům příležitost svobodně vyjádřit názory na politická, společenská a kontroverzní témata. Podněcují je, aby o těchto problémech začali sami ve třídě hovořit. Jsou otevření rozdílným názorům studentů. Podněcují je k tomu, aby vyjádřili myšlenky, které se liší od názorů většiny spolužáků i názoru učitele. Seznamují studenty s různými možnostmi náhledu na problém. Podněcují je k tomu, aby diskutovali politické nebo společenské problémy, na něž se názory různí. Předkládají modely kultivovaných diskusí a konstruktivní kritiky. Vytvářejí pravidla demokratického diskursu, který zkoumá a zpochybňuje přesvědčení o „těch druhých“, která nevyhnutelně pronikají do třídy z vnějšího světa,
- uvědomují si, že třída představuje určitou sílu i potenciál k jejímu zneužití, a její vliv na studenty. Vědí, že jejich činy mohou umlčet nebo naopak podnítit hlasy studentů. Vážně a soustředěně naslouchají tomu, co studenti říkají. Záměrně vytvářejí v hodinách chvíle k přemýšlení o problémech studentů (nikoliv o záležitostech, na které se chce zaměřit učitel) a soustředí na ně aktivity třídy během vyučování. Neustále zjišťují, jak studenti vnímají společné problémy a tyto informace zveřejňují. Podněcují studenty k tomu, aby přemýšleli o vlastních pohnutkách a chování a snaží se přizpůsobit své jednání zájmům i obavám studentů. Důvěřují jim a do své výchovné praxe zahrnují vzájemné učení studentů,
- chápou, jak vnímat různé učební styly a způsob myšlení studentů. Navrhují vzhled tříd, které podporují přemýšlení, a využívají flexibilní strategie, jež u studentů kultivují schopnost přemýšlet (například formou dotazování, experimentů, hledání významu, kreativity, metakognitivní reflexe a zpochybňování předsudků).

7.3.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 14: Prezentace modelů demokratického občanství, hodnot lidských práv, postojů a způsobů myšlení	
<p>Krok 1 (zaměření) <i>Cítíte se lépe, když... máte ve třídě hlavní slovo? Nevědomujete si sílu a vliv, který máte na ostatní, když mluvíte či přednášíte nějaké téma.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zjistíte a přetčete si o metodě modelování více; • přemýšlejte o předchozích zkušenostech, kdy vaše komunikační dovednosti ovlivnily učení nebo chování ostatních. Přemýšlejte o tom, jak a proč se to podařilo. Našli se lidé, které vaše komunikační dovednosti neovlivnily? Proč? • naplánujte si vyučovací hodinu nebo aktivitu využívající modely.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Máte pocit, že potřebujete víc informací o konkrétních příkladech modelování a ujasnit si, co se formou modelování žáci naučí. Máte obavy a jste nervózní z toho, že se dozvíte více o naší síle a vlivu na učení ostatních.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pozorujte ostatní při prezentaci modelů; • sežehňte si videa diskusí třídy na témata občanství; • porovnejte situaci, kterou jste sledovali, s vlastním způsobem komunikace a s tím, jaký máte vliv na ostatní.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>Zatváří jste přicházet s tématy VDO/VLP. Například probíráte otázky demokracie ve škole a váhu přičítanou vlivu studentů. Máte určité obavy, protože existuje spousta směrů a problémů, které je nutné posoudit, a mnoho aktérů, které je třeba zapojit. Máte strach, že jste právě otevřeli Pandoraňinu skříňku a nebudete schopni zvládnout následky.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nejdříve proveďte modelování stejného tématu s kolegy a použijte vyhodnocení této relace k vylepšení a přípravě modelování ve třídě; • požádejte kolegy nebo studenty, aby nahráli vaši výuku; • podívejte se na video a utvořte si vlastní názor, požádejte kolegy nebo studenty, aby provedli totéž; • porovnejte obě pozorování a přemýšlejte o rozdílech a shodách mezi svými závěry a postřehy vašich studentů či kolegů.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>Uvědomujete si svou odpovědnost učitele za posilování občanských kompetencí vašich studentů v demokratickém zřízení, přitom cítíte jejich svobodnou vůli. Jste si jisti, že vašimi postoji ve třídě prolínají principy VDO/VLP. Máte za to, že je třeba více etické reflexe.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neustále se mějte na pozoru před nedostatkem návaznosti mezi svou rolí učitele a svými činy, které mají podpořit studenty a poskytnou jim možnost vyjádřit se; • na konci hodiny si vyzádejte zpětnou vazbu od studentů ohledně jejich zážitku z výuky. Použijte ji pro lepší posouzení vašich modelovacích metod; • nabídněte kolegům, aby navštívili vaši třídu, a podpořte je, pokud také chtějí rozvíjet dovednosti, které vy již ovládáte.

7.4. Kompetence č. 15

Kompetence č. 15: Revize, sledování a hodnocení metod výuky a učení studentů

Příležitosti i ochota revidovat, sledovat a hodnotit metody výuky a učení studentů a využívat získané poznatky pro budoucí plánování či profesní rozvoj při VDO/VLP.

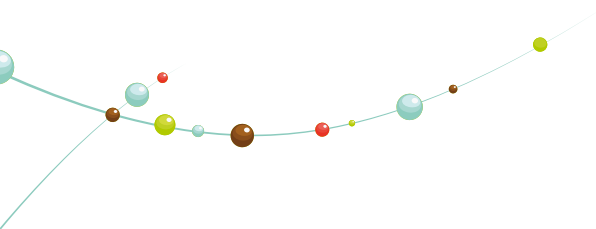
7.4.1. Popis a příklady: „Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci...“

Učitelé, kteří si osvojí tuto kompetenci VDO/VLP:

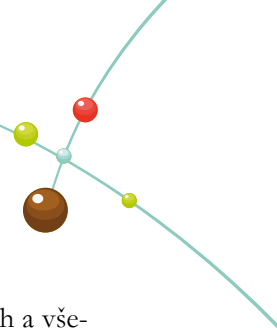
- si uvědomují, že k posouzení pokroku studentů v aktivním občanství je nejen nutné znát procesy, ale také mít zkušenosti pro realizaci efektivních projektů aktivního občanství a kritickou analýzu kontextů/aktivit VDO/VLP, jejich výstupů a učení studentů,
- vnímají sami sebe očima svých studentů, kteří je hodnotí na základě postojů, strategií a činů jako občany a učitele občanství,
- sami hodnotí rozličné složky výuky VDO/VLP a využívají k tomu různé prostředky,
- uvažují o pedagogických a technických složkách výuky, které v praxi využívají. Například přemýšlejí o používání různých forem dotazování, které může studentům zabránit, nebo je naopak podpořit ve svobodném vyjádření názorů,
- jsou schopni přemýšlet o etických, společenských a politických hodnotových systémech a „samozřejmých“ hodnotách, na kterých spočívají jejich vlastní postoje k VDO/VLP,
- znají různé formy provádění sebereflexe a sebehodnocení. Jako východisko používají osobní deník, aby sami sebe vnímali jasněji coby učitele a studenty,
- porovnávají své zkušenosti s výukou se zkušenostmi svých kolegů, a mohou tak zpětně uvažovat o vlastních krocích a postojích. Například se mohou kolegů zeptat, jaké jsou běžné důvody neochoty studentů změnit postoj, a navrhnout aktivity nebo strategie podporující angažovanost a aktivní participaci,
- srovnávají vlastní činy a postoje s teoretickou literaturou o pedagogice VDO/VLP. Například mohou interpretovat šikanu/neukázněnost studentů jako jevy způsobené jejich vlastní osobností. Literatura o studentech z řad menšin může vysvětlovat neukázněnost jako vzdělávací a politickou kontraindikaci, která je založena na myšlence, že vzdělávání může překonat útlak a realitu.

7.4.2. Vývojová tabulka

Kompetence č. 15: Revize, sledování a hodnocení metod výuky a učení studentů	
<p>Krok 1 (zaměření) Máte pocit, že přenos znalostí o VDO/VLP na studenty je dostatečným důkazem toho, že jste tématu oddáni a není potřeba měnit metodiky, protože děláte vše, co je ve vašich silách. Nebodnete se v rámci VDO/VLP, a sbláží nám mojitace potřebná k posuzování vaší praxe.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • využijte výsledků vašeho hodnocení studentů a diskutujte s nimi o nejčastějších mylných představách, které odhalilo hodnocení. Pokuste se na základě své praxe porozumět pozadí těchto mylných představ; • přezkoumejte své učební výsledky; • zkontrolujte vliv svých metod na vnímání VDO/VLP ze strany studentů tím, že si s nimi pohovoříte o několika otázkách, které by si podle vás měli osvojit; • promluvte si s kolegy, abyste poznali jejich postupy, zvlášť se zaměřte na jejich cíle a metody.
<p>Krok 2 (rozvoj) Ve škole neexistuje politika hodnocení aspektů výuky VDO/VLP. Čas od času dáte studentům dotazníky týkající se vlivu vaší výuky, pouze abyste zjistili, jak na tom jste. Probíráte výsledky těchto průzkumů s kolegy, ale šříčka používáte zpětnou vazbu k tomu, abyste své metody změnili.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozdejte studentům dotazníky. Sestavte je tak, abyste získali informace o vlivu svých metod na chování studentů; • výsledky z dotazování prodiskutujte se studenty; • zapojte školu do procesu sebehodnocení a vzbudte zájem svých kolegů o monitorování, hodnocení a zlepšování zkušeností studentů s VDO/VLP; • berte v úvahu postřehy studentů a kolegů. Pokuste se měnit metody podle jejich zpětné vazby. Využijte je k práci na sobě.
<p>Krok 3 (ustálení) Škola má projekt, jehož cílem je zlepšit kvalitu učení VDO/VLP, ale jeho smysl není dostatečně jasný. Obecně se ví, že se škola pokouší zlepšit procesy učení/výuky VDO/VLP. Jste ochotni spolupracovat, ale nevíte, jak tento proces podpořit.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozdejte studentům dotazníky a diskutujte o svých metodách a jejich dopadu na chování svých studentů; • do výuky a učebních aktivit zapojte problémy navržené samotnými studenty; • zapojte školu do podpory informovanosti studentů o VDO/VLP.
<p>Krok 4 (pokrok) Škola disponuje jasným projektem ke zlepšení kvality výuky VDO/VLP. Studenti a další akční v něm mají slovo a jsou do celého procesu zapojeni. Výsledky dotazování jsou využívány ke zlepšení učebního/vyukového procesu. Metodologie a výstupy učení jsou posuzovány v pravidelných intervalech. Studenti se aktivně podílí na projektu a pomáhají identifikovat procesy, které vyžadují zlepšení.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • využijte veškerou možnou zpětnou vazbu k průběžnému sledování vlastního výkonu, tak si budete vytvářet příležitost k neustálému zlepšování; • informujte studenty o svých záměrech, využijte jejich závazku k tomu, aby vám pomohli splnit vaše cíle; • posuďte, do jaké míry studenti využívají, co se s vámi naučí, v každodenním životě; • Proberte s nimi svá zjištění a pokuste se společně najít něco, co v budoucnu využijete; • hledejte osvědčené postupy i jinde, abyste mohli poměřit vlastní činnost s ostatními; • přivítejte do třídy další učitele, abyste „šřítili“ své osvědčené postupy.

8. Materiály pro další zúčastněné strany

Výše uvedené kompetence jsou určeny především učitelům a jejich školitelům, ale důležitost, rozsah a všeobecná platnost VDO/VLP samozřejmě zahrnují i další zásadní aktéry, včetně osob s rozhodovací pravomocí, ředitelů škol a institucí vyššího vzdělávání.

8.1. Osoby s rozhodovací pravomocí

Aby byly VDO/VLP úspěšné, vyžadují podporu a uznání ze strany různých osob s rozhodovací pravomocí (poslanců, vládních úředníků, místní samosprávy, poradců apod.), kteří formulují pravidla a zajišťují podmínky pro VDO/VLP. Nejlepší je, když:

- se důležitost VDO/VLP zakotví v legislativě,
- se praktické pokyny začleňují do dalších normativních dokumentů,
- se tato složka podporuje a zabezpečuje potřebnými zdroji z rozpočtu za účelem zavádění změn v osnách i mimo ně.

Cílem řady publikací Rady Evropy na téma VDO/VLP (včetně této příručky) je poskytnout osobám s rozhodovací pravomocí příležitost lépe porozumět podstatě a nezbytnosti VDO/VLP, pokud jde o všeobecný cíl podpory sociální inkluze. Snaží se zdůraznit:

- důležitost VDO/VLP ve vzdělávání mladých lidí,
- úsilí VDO/VLP o rozvoj nových a aktivních přístupů k výuce.

8.2. Ředitelé škol a učitelé

Přístupy VDO/VLP se nejlépe rozvíjejí tam, kde je podporuje aktivní závazek a angažovanost ze strany ředitelů škol. Veškeré výzkumy ukazují, že tato podpora je rozhodující.

Každý učitel se tak či onak podílí na vytváření školní kultury. Čím více splňuje daná kultura záměry a cíle demokracie, tím lépe. Ředitelé škol a učitelé by měli zohlednit dopady zde uvedených kompetencí na další vzdělávání a výhody začlenění cílů pro rozvoj VDO/VLP do ročních akčních plánů zaměřených na zlepšování školy. Celoškolní „audit“ stavu VDO/VLP a určení dalších činností může být dobrým začátkem implementace akčního plánu.

Také se důrazně doporučuje, aby VDO/VLP hrály důležitější roli při vzdělávání učitelů a v jejich dalším profesním rozvoji. Doufáme, že kompetence a doprovodné příklady poskytují praktické náměty pro všechny, kdo jsou zapojeni do vzdělávání pedagogických pracovníků.⁵² Jejich semináře nebo školení se zaměří na zprostředkování znalostí, dovedností, postojů, hodnot a mentality k rozvoji efektivních přístupů k VDO/VLP ve výuce všech zúčastněných. Existují formy učení, které musí být každý učitel schopen plynule a jistě zvládat. Jedná se zejména o diskusi, hraní rolí, simulaci a kooperativní projekty, které se všechny dají efektivně využít během vyučování kteréhokoliv předmětu, včetně VDO/VLP. Učitelé také mají pěstovat vlastní dovednosti v navrhování učebních aktivit s ohledem na situaci v komunitě nebo širším okolí a rozvíjet strategie k řešení citlivých a kontroverzních otázek.

Následující vývojová tabulka představuje skupinu námětů, kde mohou ředitelé škol a učitelé zjistit, „jak jsou na tom“ s ohledem na porozumění a angažovanost ve věci otázek VDO/VLP, aby mohli implementovat některé změny stávajících přístupů.

52. Včetně nevládních organizací a kolegů-školitelů.

<p>Krok 1 (zaměření) Škola (i většina učitelů) je na samém počátku rozvoje VDO/VLP. Zatím vůbec nemusí chápat roli a smysl VDO/VLP. Osnovy týkající se VDO/VLP nejsou souvisle ani konkrétně plánovány. Školy a/nebo učitelé se mohou domnívat, že zatím postačí etika, která podporuje VDO/VLP v tom nejširším slova smyslu.</p>	<p>Vyzkoušejte toto:</p> <ul style="list-style-type: none"> hlavní je zahájit další vzdělávání a získat více informací o pozitivních změnách, které mohou VDO/VLP přinést do škol (rozšíření výukových metod a učení, vytváření inkluzivních škol, vzdělávání aktivních demokratických občanů zítřka apod.).
<p>Krok 2 (rozvoj) Školy a/nebo učitelé posouvají VDO/VLP dále. Učitelé začínají chápat potenciál VDO/VLP k angažovanosti mladých lidí a ke zlepšení jejich znalostí a dovedností. Zaměstnanci začínají pracovat na hlavním programu. Obecné znalosti zaměstnanců se rozvíjejí prostřednictvím dalšího vzdělávání a podpory. Mohou se objevit následující problémy:</p> <ul style="list-style-type: none"> přílišný spoleh na tištěné zdroje, nedostatečné znalosti předmětu VDO/VLP, nedostatek sebedůvěry při aktivní a otevřené výuce VDO/VLP. 	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> v této fázi je nezbytné nutné zachovat hybnou sílu: Podněcujte zaměstnance, aby vytrvali ve svém úsilí a zajistíte jim další vzdělávání VDO/VLP; pomozte učitelům určit místní partnery a navázat s nimi spolupráci na realitě: zapijte projekty aktivního občanství, do kterých se mohou zapojit i studenti.
<p>Krok 3 (ustálení) Ve školách v této fázi fungují účinné struktury vedení VDO/VLP (srov. <i>Democratic governance of schools</i> (Backeman a Trafford, 2007)). Program VDO/VLP se rozvíjí ve třídách jednotlivých učitelů i mimo ně. Učitelé již zahájili budování komunitních vazeb. Znalosti o předmětu jsou relativně ustálené. Je jasné určena potřeba dalších školení týkajících se širšího smyslu přístupů aktivního učení a vyučování. Obavy panující v této fázi se týkají řízení změn a strachu z případných neřádných důsledků.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <p>Mezi hlavní cíle jednotlivých pedagogů patří:</p> <ul style="list-style-type: none"> vytváření vazeb s rodiči, místními orgány a dalšími členy komunity, využívání ICT ke zlepšení výuky, rozvoj rozsahu a kvality znalostí, dovedností a participace studentů ve VDO/VLP, ocenění úspěchů.
<p>Krok 4 (pokrok) V této fázi má škola velice efektivní zajištění VDO/VLP a u jednotlivých učitelů dochází ke rozvoji promyšlených a efektivních přístupů k výuce. Učtelské týmy sdílí společnou vizi a porozumění, přistupují k nim flexibilně a upravují je tak, aby odpovídaly potřebám studentů. Školy navázaly účinné vazby s komunitou. Úspěchy studentů jsou oceňovány. S ohledem na předchozí úspěchy mají učitelé na studenty vysoké nároky. Hlavním faktorem efektivní výuky ve třídě jsou nové technologie. Učitelé jsou natolik sebevědomí, aby nechali studenty ovlivňovat agendu a vyřkovšet něco nového. V této fázi se cíle týkají inovace a nových strategií k zachování bybné síly a rozvoje profesních dovedností učitelů. Problémy souvisí se spoluprací a opakovaným zaměřením.</p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <p>Mezi cíle může patřit:</p> <ul style="list-style-type: none"> sdílení osvědčených postupů s ostatními kolegy a školami, další rozvoj inovací k podpoře opravdové aktivní občanské angažovanosti a nezávislého učení, zachování a rozvoj procesů participativního hodnocení a evaluace, do nichž se zapojují studenti i partneři školy, ocenění úspěchů.

Tabulka 8: Vývojová tabulka pro ředitele škol a učitele

8.3. Vyšší vzdělávání

Je správné zmínit, že v Evropě vládne všeobecná neinformovanost o VDO/VLP jako základní složce profesní přípravy učitelů. V současnosti existují různé koncepce a chápání vzdělávacích cílů a profesní úlohy učitele, které ovlivňují implementaci kurzů VDO/VLP. Obecně učebnímú diskursu vládnu dvé konkurenční koncepce učitelské role:

- první koncepci charakterizuje převaha podpory kognitivního rozvoje dětí v předem určených oblastech vědění. V rámci této koncepce je učitel odborníkem, který zprostředkuje především informace a určité předmětové znalosti. Za společenské a demokratické vzdělávání už tolik nezodpovídá,
- druhá teoretická koncepce souvisí spíše s obecnějším chápáním výuky a důležitostí zapojení do společnosti, které probíhá ve školním prostředí. Je běžnější v prvotní fázi vzdělávání. Učitelé, kteří se ztotožňují s tímto druhým konceptem, mají sklony zdůrazňovat svou roli pastýře a považovat se spíše za sociální pedagogy. Zaměřují se více na podporu osobnostního a sociálního rozvoje svých studentů.

Práce na VDO/VLP nabízí příležitost vyvážit obé konkurenční teoretické koncepce a zapojit je do komplexního chápání profesní úlohy učitele coby instruktora a mnohostranného pedagoga.

Nemůžeme zde požadovat, aby instituce vyššího vzdělávání (IVV) – nezávislá a autonomní zařízení – povinně zaváděly VDO/VLP do kurikula vzdělávání pedagogických pracovníků nebo do sylabů příslušných kurzů. Nicméně se domníváme, že je důležité přesvědčit děkany (nebo osoby na odpovídající pozici) o profesních výhodách takového uspořádání a integraci VDO/VLP mezi hlavní cíle těchto institucí. Je to proces, který vyžaduje čas a neustálou práci. Je však možné pokusit se o větší uznání stěžejní úlohy VDO/VLP jako součásti základní pedagogické odbornosti a podle toho přizpůsobit a rozvíjet nové přístupy.

Základními orgány pro podporu implementace VDO/VLP jsou instituce pro vzdělávání učitelů. Děkani pedagogických fakult, tvůrci kurzů a jejich vedoucí mohou pracovat na možnostech a udržitelnosti v oblasti VDO/VLP začleněním zvláštních modulů do osnov, určených pro začínající i zkušené učitele, a upřednostněním těchto kurzů. V případě vzdělávacích institucí pro pedagogy je pravděpodobně hlavní výzvou uznání VDO/VLP jako základního přístupu a jeho začlenění do vzdělávání budoucích učitelů bez ohledu na předmět nebo specializaci. Je důležité najít způsob, jak ovlivnit a informovat kolegy-školy učitelů celé řady předmětů o výhodách VDO/VLP a jejich použitelnosti a životnosti v kontextu různých předmětů.

Následující vývojová tabulka přináší souhrn návrhů, ze kterých mohou instituce vyššího vzdělávání zjistit, jaká je jejich situace z pohledu na porozumění a angažovanost ve VDO/VLP, případně jaké zavést změny stávajících přístupů:

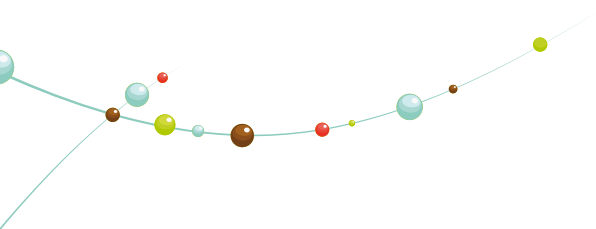
<p>Krok 1 (zaměření) <i>V rámci instituce existuje omezený přístup k VDO/VLP, zaměřený v podstatě jen na učitele dějepisu a společenských věd. Celková perspektiva VDO/VLP neexistuje. Instituce vyššího vzdělávání se nacházejí v rané fázi rozvoje VDO/VLP a domnívají se, že postačuje vyučovat látku, která podporuje VDO/VLP v obecném slova smyslu (například poskytováním rovných učebních příležitostí a učním o interaktivních a kooperativních metodách u konkrétních předmětů).</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • obstarajte si další informace o principech a hodnotách VDO/VLP a potenciálu, které nabízí pro obohacení výuky a vzdělávání aktivních občanů ztřítka; • využijte každou příležitost ke zvýšení informovanosti o tématech VDO/VLP v souvislosti s obsahem předmětu. Například se pokuste řešit témata jako sociální spravedlnost, právo na vzdělání pro všechny, sociální inkluze, rozmanitost a rozvoj strategií potřebných k vy pořádání se s těmito tématy.
<p>Krok 2 (rozvoj) <i>Instituce vyššího vzdělávání a/ nebo učitelé posouvají VDO/VLP dále. Vzniká hlubší sdílené chápání potenciálu VDO/VLP angažovat studenty a rozvíjet jejich znalosti a dovednosti. Instituce začaly pracovat na základním programu jako součásti vzdělávání každého studenta. Roste zájem ostatních školitelů a učitelů specializovaných předmětů o VDO/VLP.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <ul style="list-style-type: none"> • v této fázi je nezbytné zachovat hybnou sílu a trvale podporovat daný závazek, protože v opačném případě hrozí, že se vše zhroutí; • s pomocí externích partnerů rozvíjejte svou odbornost; • podpora vedení IVV je vysoce žádoucí, tím dochází k integraci VDO/VLP do profilu instituce a k zapojení maximálního počtu učitelů a studentů.
<p>Krok 3 (ustálení) <i>IVV zavvedly účinné struktury VDO/VLP. V rámci vzdělávání pedagogických pracovníků dochází k rozvoji souvislého programu. Jednotliví učitelé začínají aspekty VDO/VLP do svých předmětů. Instituce nabízejí široké spektrum kurzů aktivní výuky a učebních příležitostí za účelem rozvoje znalostí a dovedností studentů v oblasti VDO/VLP.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <p>Myšlenka aktivní participace/demokratické angažovanosti se soustavně zkoumá. Mezi hlavní otázky patří:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozvoj participace studentů v aktivitách souvisejících s VDO/VLP; • zapojení studentských spolků do organizace aktivit v rámci instituce; • vytváření vazeb s místními orgány, ostatními členy komunity a nevládními organizacemi; • zapojování studentů do plánování souvisejícího s komunitou (projekty/ učení službou), zde jsou velice užitečné stáže; • navázání spolupráce s podobnými institucemi a představiteli neformálního vzdělávání.
<p>Krok 4 (pokrok) <i>V této fázi mají IVV velice efektivní VDO/VLP, u jednotlivých učitelů dochází k rozvoji důmyslných a efektivních přístupů k výuce tématu. Vazby mezi vzdělávacími programy při školení a během profesionální činnosti pedagogů nabývají na intenzitě. Cíle v této fázi se zabývají inovací a novými strategiemi k zachování bybné síly a odbodlání na všech úrovních instituce.</i></p>	<p>Vyzkoušejte následující:</p> <p>Mezi cíle patří:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budování týmu s kolegy; • průřezová výuka VDO/VLP; • vývoj dalších kurzů vedoucích k magisterskému titulu z VDO/VLP; • rozšíření vzdělávacích příležitostí VDO/VLP na školení učitelů během výkonu jejich praxe; • rozšíření hodnocení a evaluace výsledků pro podporu učebních postupů.

Tabulka 9: Vývojová tabulka pro IVV

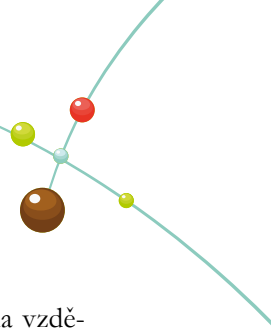
8.4. Rozdělení kompetencí VDO/VLP mezi různé aktéry

Aktéři	Znalosti a porozumění VDO/VLP	Plánování, management třídy, výuky a hodnocení	VDO/VLP v akci – partnerství a zapojení komunity	Implementace a hodnocení participativních přístupů VDO/VLP
Osoby s rozhodovací pravomocí	<ul style="list-style-type: none"> zajistit, aby byly učební výstupy VDO/VLP jasně definovány jak v rámci kurikula, tak na úrovni řízení zajistit, aby byli ředitelé škol důkladně proškoleni a informováni přidělit fin. prostředky na další vzdělávání a reformy v této oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> zajistit, aby osoby odpovědné za vzdělávání na národní úrovni zdůraznily roli a význam VDO/VLP zabudovat VDO/VLP do podstaty kurikula poskytnout všem učitelům podporu a příklady správné praxe VDO/VLP formou tištěných materiálů, videí a dalších kurzů 	<ul style="list-style-type: none"> podporovat nevládní organizace poskytnutím fin. prostředků a usnadnit školní iniciativy vytvorit národní a regionální seznamy podpůrných komunitních skupin zajistit a podpořit legitimní kampaně proti diskriminaci/rasismu 	<ul style="list-style-type: none"> být otevřený k angažovanosti studentů a naslouchat jim podporovat školní rady a další iniciativy, díky nimž budou školy otevřenější a demokratičtější, navrhnout pravidla pro inkluzivní školní rady zajistit prostředky a rozpočet pro další vzdělávání učitelů ve VDO/VLP během jejich učitelské praxe
Ředitelé škol	<ul style="list-style-type: none"> seznámit se s důvody, proč je tato oblast důležitá, a s případovými studii, které mají účinné programy VDO/VLP na školy zavázat se k dalšímu vzdělávání a podpoře učitelů ve škole, aby mohli rozvíjet nové přístupy 	<ul style="list-style-type: none"> jmenovat koordinátora VDO/VLP a podporovat ho v průběhu šíření praxe ve škole rozvíjet strategie, které posouvají VDO/VLP vpřed s ohledem na tři „K“ občanství – celoškolní kulturu, školní kurikulum a zapojení do komunity 	<ul style="list-style-type: none"> aktivně podporovat nové a inovativní přístupy k zapojení do komunity otevřeně podporovat projekty aktivního občanství, které u studentů rozvíjejí dovednosti, postoje a způsoby přemýšlení VDO/VLP 	<ul style="list-style-type: none"> podporovat podněty ze strany učitelů a studentů, které se týkají zlepšení podmínek ve škole osobně se zavázat k začlenění aktivního občanství a VDO/VLP do školního vzdělávacího programu podporovat iniciativy zaměstnanců obhajobou jejich práce před vyššími úředníky
Školitelé/ vyučující na pedagogických fakultách	<ul style="list-style-type: none"> zahrnout odkazy na obsahy a formu-lace znalostních kompetencí VDO/VLP do příslušných vzdělávacích modulů využívaných před začátkem výkonnosti učitelského povolání i během něj 	<ul style="list-style-type: none"> pracovat především na učebním plánu VDO/VLP poradit učitelům při výuce kontrolních témat 	<ul style="list-style-type: none"> pomoci učitelům dopodrobna promyslet praktické výzvy VDO/VLP v konkrétních akcích, poskytnout případové studie a příklady možných řešení 	<ul style="list-style-type: none"> vytvářet prostor k přemýšlení v rámci vzdělávacích modulů usilovat o sladění vzdělávacích příležitostí s novými vzdělávacími potřebami učitelů
Učitelé	<ul style="list-style-type: none"> aplikovat ve třídě některé z námětů ohledně vědomostí VDO/VLP 	<ul style="list-style-type: none"> experimentovat s některými z navrhovaných třídních aktivit do vyučovacích hodin přidat trošku kontroverzních a aktuálních témat 	<ul style="list-style-type: none"> plánovat posloupnost vyučovacích hodin, které zahrnují komunitního partnera a ve kterých se mohou studenti zapojovat o změnu 	<ul style="list-style-type: none"> zůstat objektivní a otevřený

Tabulka 10: Rozdělení VDO/VLP kompetencí různými aktéry

9. Závěr

S příchodem nových společenských trendů a změn na místní i globální úrovni se vyvíjí také úloha vzdělávání, která musí plnit potřeby dnešních studentů. VDO/VLP jsou základem a pojivem míru a dialogu v Evropě a ve světě zítřka. Problematika řízení konfliktu, respektování rozmanitosti, mezikulturního uvědomění a pochopení práv a povinností občanů jsou základními tématy školních zařízení.

Po učitelích se dnes požadují kolektivní kompetence (pro spolupráci a kolektivní inteligenci) a rozvojové kompetence (k neustálému přizpůsobování nebo profesnímu rozvoji). Tato publikace se snaží reagovat na rostoucí množství učitelských povinností a sloužit jako nástroj, který učitelům pomůže osvojit si požadované schopnosti (znalosti, dovednosti a přístupy), aby mohli učit mladé lidi lépe chápat svět a stát se aktivními občany.

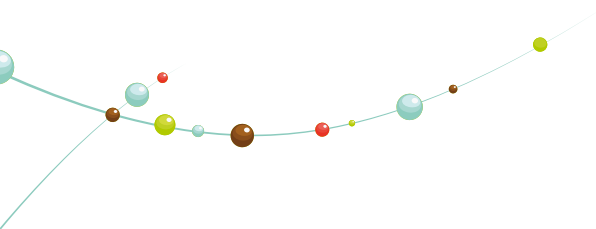
Doufáme, že prostřednictvím rozvoje čtyř oblastí klíčových kompetencí (znalost VDO/VLP, praktická výuka ve třídě včetně průřezových přístupů, rozvoj partnerství a hodnocení) budou učitelé moci využít tento model k implementaci VDO/VLP ve škole a komunitě. Navíc budou motivováni k tomu, aby zahrnuli VDO/VLP do učebních osnov. Ačkoliv se dnes často klade důraz na akademické úspěchy, tato publikace názorně předvádí, že hodnoty, sociální dovednosti a participace, které má vzdělávání poskytnout mladým lidem v naší globální společnosti, jsou přinejmenším stejně důležité.

Doufáme, že tvůrčí příležitosti, které VDO/VLP nabízí, povedou učitele a studenty cestou, kde bude možné svobodně vyjadřovat názory a myšlenky. VDO/VLP je zábava, přitom představuje důležitý přínos pro ty učitele, kteří chtějí studenty plně zapojit do výuky.

Rádi bychom skončili zmínkou o sociální inkluzi. Čtenář v průběhu plánování VDO/VLP projektů sám zjistí, že hlavním cílem, společným všem aktivitám, je inkluze. Osvědčené postupy VDO/VLP vedou k inkluzivním třídám, inkluzivním školám a mladým lidem připraveným zasadit se o inkluzivní komunitu a společnost.

„Děti mají právo formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jich týkají, přičemž se jejich názorům musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jejich věku a úrovni.“*

* Článek 12 Úmluvy OSN o právech dítěte

10. Přílohy

10.1. Jednotlivé fáze sebehodnocení

Jednotlivé složky sebehodnocení odrážejí výsledky výzkumu, zda a jaké obavy provází učitele v různých fázích jejich profesní kariéry.

Obavy definujeme jako souhrn pocitů, starostí, myšlenek a úvah nad konkrétním úkolem nebo problémem. Reiman a Thies-Sprinthallová určili šest kategorií obav učitelů, které rozdělili do čtyř úrovní.⁵³ Pro každou úroveň jsou doporučeny kroky dalšího vzdělávání a vývoje.

V krocích 1 a 2 se učitelé převážně zabývají sami sebou, v kroku 3 se spíše soustředí na úkol, který mají splnit, a v kroku 4 se učitelé zabývají vlivem své výuky na studenty.

V jednotlivých fázích zažívá pedagog různé pocity.

Kroky/fáze	Související otázky	Doporučené kroky
Krok 1 Osobní úroveň Obava: <ul style="list-style-type: none">• nedostatečná informovanost	Nový program mě vůbec nezajímá. Jsem apatický.	<ul style="list-style-type: none">• poskytnout informace
Krok 2 Osobní úroveň Obavy: <ul style="list-style-type: none">• informační• osobní	Potřebuji další informace, jsem zvědavý. Jak mě nový program ovlivní? Bude se rodičům/žákům líbit a budou si mě vážit za snahu a pokus o něco nového? Jsem nervózní.	<ul style="list-style-type: none">• ujasnit si očekávání a smysl inovace• popsat, jak inovace ovlivní člověka• aktivně naslouchat• zorganizovat podpůrnou skupinu pro řešení daných obav
Krok 3 Úroveň úkolu Obava: <ul style="list-style-type: none">• řízení	Nikdy nebudu mít dost času na to, abych udělal vše, co je třeba. Jak mám držet krok se všemi novými iniciativami a papírováním? Jsem frustrovaný. Ztratím kontrolu nad třídou, pokud tam zařadím diskuse na kontroverzní témata? Mám obavy související s výukou a řízením.	<ul style="list-style-type: none">• poskytnout konkrétní tipy k řízení• nechat pedagoga sledovat jiného úspěšného učitele
Krok 4 Úroveň dopadu Obavy: <ul style="list-style-type: none">• následky• spolupráce• opakované zaměření	Je vyučovací hodina zajímavá pro všechny studenty? Cítím úspěch i nejistotu. Nemůžu se dočkat, až o tom řeknu kolegům. Jsem nadšený. Chci přizpůsobit a změnit rámec své výuky a osnov tak, aby lépe odpovídaly potřebám studentů. Cítím se sebejistý.	<ul style="list-style-type: none">• externí spolupráce a tvoření vazeb

Tabulka A1: Dotazník úrovní obav

53. REIMAN, A. J. a L. THIES-SPRINTHALL. *Mentoring and supervision for teacher development*. New York: Addison-Wesley Longman, 1998.

10.2. Tabulka pro sebehodnocení

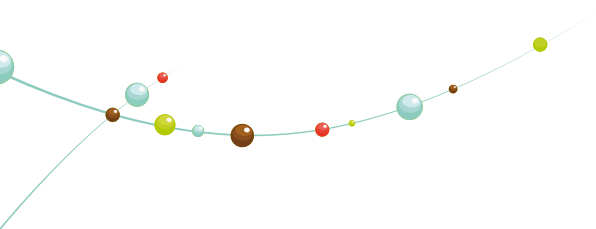
Skupina	Kompetence	Primárně zacílit	Dále rozvíjet	Ustálené	Pokročile
Znalosti a porozumění VDO/VLP	Kompetence č. 1: Cíle a smysl VDO/VLP				
	Kompetence č. 2: Hlavní mezinárodní rámce VDO/VLP				
	Kompetence č. 3: Obsah kurikula VDO/VLP				
	Kompetence č. 4: Kontexty implementace VDO/VLP				
Učební a vzdělávací aktivity, které rozvíjejí VDO/VLP ve třídě a ve škole	Kompetence č. 5: Plánování přístupů, metod a příležitostí k učení				
	Kompetence č. 6: Zahrnutí principů a postupů VDO/VLP do vlastní výuky				
	Kompetence č. 7: Ustálení jasných pravidel k dosažení pozitivního školního klimatu				
	Kompetence č. 8: Vývoj různých přístupů ke zlepšení diskusních dovedností studentů				
	Kompetence č. 9: Využití široké škály hodnotících přístupů				
Učební a vzdělávací aktivity rozvíjející VDO/VLP formou partnerství a angažovanosti v komunitě	Kompetence č. 10: Učební prostředí podporující využívání různých zdrojů				
	Kompetence č. 11: Spolupráce v rámci vhodných komunitních partnerství				
	Kompetence č. 12: Strategie ke zpochybnění všech projevů diskriminace				
Implementování a vyhodnocení participativních přístupů VDO/VLP	Kompetence č. 13: Hodnocení míry zapojení studentů do rozhodování				
	Kompetence č. 14: Představení modelů demokratického občanství, hodnot lidských práv, postojů a způsobů myšlení				
	Kompetence č. 15: Zkoumání, sledování a hodnocení metod výuky studentů				
Konečné posouzení	Všechny kompetence				

Tabulka A2: Tabulka pro sebehodnocení

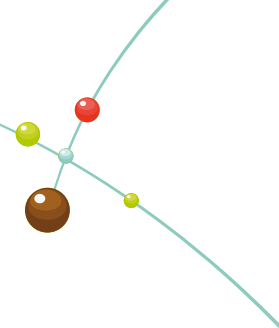
10.3. Akční plán profesního rozvoje (akční plán sebehodnocení VDO/VLP pro jednotlivé učitele a jejich školitele)

Oblast rozvoje	Činnosti	Kdo?	Kdy?	Kritéria úspěchu k dosažení cílů

Tabulka A3: Akční plán profesního rozvoje učitelů

11. Použitá literatura a zdroje

11.1. Zdroje použité v příručce

Reference použité v předmluvě

BACKMAN, E. a B. TRAFFORD. *Democratic governance of schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2007.

BÎRZEA, C. et al. *All European study on education for democratic citizenship policies*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2004.

BÎRZEA, C. et al. *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

RADA EVROPY. *Programme of Activities Learning and living democracy for all (2006–2009)*. DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14. března 2006.

EURYDICE. *Citizenship education at school in Europe*. Brusel, 2005.

HUDDLESTON, T. *From student voice to shared responsibility: effective practice in democratic school governance in European schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing / Network of European Foundations, 2007.

HUDDLESTON, T., ed. *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

NAVAL, C., M. PRINT a C. IRIATE. Civic education in Spain: a critical review of policy. *Journal of Social Science Education* [online]. 2003, č. 2.

OSLER, A. a H. STARKEY. *Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995–2005*. Academic Review, BERA, 2005, kapitola č. 10.

Zdroje citované v úvodu

BÎRZEA, C. et al. *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

BOLIVAR, A. Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad [Limits and problems of the cross-curricular approach]. *Revista de Educacion*. 1995, č. 309, str. 23–65.

EVROPSKÁ KOMISE, Generální ředitelství pro učení a kulturu. *Common European principles for teacher competences and qualifications*. Prezentováno na Evropské zkušební konferenci o společných evropských principech pro kompetence a kvalifikaci učitelů, Brusel, 20.–21. června 2005.

KERR, D. Citizenship: local, national and international. In: GEARON, L., ed. *Learning to teach citizenship in the secondary school*. Londýn: Routledge, 2003.

OECD. *The definition and selection of key competencies (DeSeCo)*. 2005. Dostupné z: www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf

ORE (Observatoire des Reformes en Education). *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*. Montreal: ORE, 2006.

WEINERT, Franz E. *Concepts of competence*. Mnichov: Max Planck Institute for Psychological Research, 1999.

Zdroje použité v přehledu

CRICK, B. *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londýn: QCA, 1998.

DAVIES, I. What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors. *Citized.info* [online]. 2003. Dostupné z: www.citized.info

HABERMAS, J. *The theory of communicative action*, vol. 1. Cambridge: Polity Press, 1984.

HABERMAS, J. *The theory of communicative action*, vol. 2. Cambridge: Polity Press, 1984.

LUKE, A., S. MUSPRATT a P. FREEBODY, eds. *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*. Cresskill: Hampton Press, 1997.

McNAMARA, D. Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators. *Journal of Education for Teaching*. 1991, roč. 17, č. 2, str. 113–128.

REECE, P. a D. BLACKALL. *Making news: literacy for citizenship* [online]. 2008. Dostupné z: <http://makingnewstoday.uow.edu.au>

SCHULMAN, L. Those who understand: knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*. 1986, č. 15, str. 4–14.

Zdroje použité ve skupině A

AUDIGIER, F. *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2000.

BANKS, J. A. *Handbook of research on multicultural education*. New York: Simon & Schuster / Macmillan, 1995.

CRICK, B. *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londýn: QCA, 1998.

DAVIES, I. What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors. *Citized.info* [online]. 2003. Dostupné z: www.citized.info

McNAMARA, D. Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators. *Journal of Education for Teaching*. 1991, roč. 17, č. 2, str. 113–128.

NAVAL, C., M. PRINT a R. VELDHUIS. Education for democratic citizenship in the new Europe. *European Journal of Education*. 2002, roč. 37, č. 2.

OSLER, A. a H. STARKEY. *Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995–2005*. Academic Review, BERA, 2005, kapitola č. 10.

SCHULMAN, L. Those who understand: knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*. 1986, č. 15, str. 4–14.

SLIWKA, E., M. DIEDRICK a M. HOFER, eds. *Citizenship education – Theory, research, practice*. Münster: Waxmann, 2006.

TORNEY-PURTA, J. et al. *Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2001.

WIEVIORKA, M. *The arena of racism*. Londýn: Sage, 1995.

Zdroje ve skupině B

BACKMAN, E. a B. TRAFFORD. *Democratic governance of schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2007.

BLACK, P. et al. *Assessment for learning: putting it into practice*. New York: Open University Press, 2003.

CRICK, B. *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londýn: QCA, 1998.

CUNNINGHAM, J. Rights, responsibilities and school ethos. In: BAGLIN JONES, E. a N. JONES, eds. *Education for citizenship: ideas and perspectives for cross-curricular study*. Londýn: Kogan Page, 1992.

DEVRIES, R. a B. ZAN. *Moral classrooms, moral children: creating a constructivist atmosphere in early education*. New York: Columbia University Press, 1994.

DUERR, K., V. SPAJIC-VRKAŠ a I. FERREIRA MARTINS. *Strategies for learning democratic citizenship*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2000.

GOLEMAN, D. *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books, 1995.

ROGERS, B. *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*. Plymouth: Northcote House Publishers, 1994.

Zdroje ve skupině C

AJEGBO, K. *Curriculum review: diversity and citizenship*. Londýn: DfES, 2007.

BILLIG, S. a H. SHELLEY. *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds*. Bloomington: Phi Delta Kappan, Science Education, 2000. Studie sponzorovaná Carnegie Corporation of New York a CIRCLE (Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement).

CITIZENSHIP FOUNDATION. *Education for citizenship, diversity and race equality: a practical guide*. Londýn: Citizenship Foundation, 2003.

RADA EVROPY. *Learning and living democracy. Concept paper*. Ad hoc Committee of Experts for the European Year of Citizenship through Education, CAHCIT. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

DEWEY, J. *Democracy and education*, New York: NY Free Press, 1966 (1916). Dostupné z: <http://books.google.com>

DONNELLY, C. What price harmony? Teacher's methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland. *Educational Research*. 2004, roč. 46, č. 1.

GIROUX, H. *Ideology culture and the process of schooling*. Filadelfie: Temple University Press / Londýn: Falmer Press, 1981.

GEARON, L. NGOs and education: some tentative considerations. *Reflecting Education*. 2. října 2006.

GOWRAN, S. *Opening doors: school and community partnership in poverty awareness and social education initiatives*. Návrh pokynů pro rozvoj partnerství, Curriculum Development Unit. Dublin: CDVEC / Combat Poverty Agency, 2004.

HART, R. *Children's participation: the theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. Londýn: Earthscan, 1997.

HELD, D. Democracy and the new international order. In: ACHIBUGI, D. a D. HELD, eds. *Cosmopolitan democracy*. Cambridge: Polity Press, 1995.

OSLER, A. The Crick report: difference, equality and racial justice. *Curriculum Journal*. 2000, roč. 11, č. 1.

OSLER, A. a H. STARKEY. Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and young people's experiences. *Educational Review*. 2003, roč. 55, č. 3.

QCA. *Play your part: post-16 citizenship*. Londýn: QCA, 2004.

ZACHARAKIS-JUTZ, J. a J. FLORA. Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development. In: ARMSTRONG, P., N. MILLER a M. ZUKAS, eds. *Crossing borders, breaking boundaries*. Londýn: University of London, 1997.

Zdroje ve skupině D

BACKMAN, E. a B. TRAFFORD. *Democratic governance of schools*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2007.

BANDURA, A. *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, New York: Prentice-Hall, 1986.

BARELL, J. *Teaching for thoughtfulness. Classroom strategies to enhance intellectual development*. Londýn: Longman, 1991.

BROOKFIELD, S. D. *Becoming a critically reflective teacher*. San Francisco: Jossey-Bass, 1995.

GOODLAD, J. *A place called school*. New York: McGraw-Hill, 1984. Dostupné z: <http://books.google.com>.

HUDDLESTON, T., ed. *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2005.

HUDDLESTON, T. a D. KERR, eds. *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*. Londýn: Hodder Education, 2006.

ROWE, D. *The business of school councils*. Londýn: Citizenship Foundation, 2003.

ZEICHNER, K. The reflective practitioner. In: REASON, P. a H. BRADBURY, eds. *Handbook of action research: participative inquiry and practice*. Londýn: Sage, 2001.

Zdroje citované v příloze

REIMAN, A. J. a L. THIES-SPRINTHALL. *Mentoring and supervision for teacher development*. New York: Addison-Wesley Longman, 1998.

11.2. Další zdroje

Zdroje k evaluaci a hodnocení

BLACK, P. et al. *The nature and value of assessment for learning*. 2003. Dostupné z: www.umds.ac.uk/content/1/c4/73/57/formative.pdf

JEROME, L. *Assessment in citizenship education*. 2003. Dostupné z: www.citized.info/pdf/commarticles/Lee_Jerome_Assessment_workshop.pdf

KLENOWSKI, V. *Developing portfolios for learning and assessment: processes and principles*. Londýn: RoutledgeFalmer, 2002.
QCA. *Assessing citizenship*. Londýn: HMSO, 2006.

Zdroje k řešení kontroverzních témat

Conference report on the teaching of controversial issues. *Citized.info* [online]. 2006. Dostupné z: www.citized.info/pdf/conferences/31_03_06report.pdf

CITIZENSHIP FOUNDATION. *Teaching about Iraq and other controversial issues*. 2003. Dostupné z: www.citizenshipfoundation.org.uk/main/resource.php?s124

CLAIRE, H. a C. HOLDEN, eds. *The challenge of teaching controversial issues*. Oakhill: Trentham Books, 2007.

GOLLOB, R. a P. KRAPE. *Living in democracy – lesson plans for lower secondary level*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2008.

OSCE. *Toledo Guiding Principles – Teaching about religions and beliefs*. 2008. Dostupné z: www.osce.org/publications/odihr/2007/11/28314_993_en.pdf

Prodejci publikací Rady Evropy

BELGIE

La Librairie Européenne – The European
Bookshop Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: order@libeurop.be
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services Avenue du Roi
202 Koningslaan BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSNA A HERCEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Zelená linka: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CHORVATSKO

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ČESKÁ REPUBLIKA

Suweco CZ, s.r.o.
Klečáková 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DÁNSKO

GAD Vimmelskiftet 32
DK-1161 KOBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINSKO

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilau@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCIE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tel.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr>

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois FR-67000
STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

NĚMECKO A RAKOUSKO

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
<http://www.uno-verlag.de>

ŘECKO

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

MAĎARSKO

Euro Info Service Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITÁLIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

MEXIKO

Mundi-Prensa México, S.A. De C.V.
Río Pánuco, 141 Delegación Cuauhtémoc
MX-06500 MEXICO, D.F.
Tel.: +52 (01) 55 55 33 56 58
Fax: +52 (01) 55 55 14 67 99
E-mail: mundiprensa@mundiprensa.com.mx
<http://www.mundiprensa.com.mx>

NIZOZEMÍ

Roodveldt Import BV Nieuwe Hemweg 50
NL-1013 CX AMSTERDAM
Tel.: + 31 20 622 8035
Fax: + 31 20 625 5493
E-mail: orders@publidis.org
<http://www.publidis.org>

NORSKO

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLSKO

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGALSKO

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.) Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISABO
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
<http://www.livrariaportugal.pt>

RUSKO

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

ŠPANĚLSKO

Mundi-Prensa Libros, s.a.
Castelló, 37
ES-28001 MADRID
Tel.: +34 914 36 37 00
Fax: +34 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
<http://www.mundiprensa.com>

ŠVÝCARSKO

Planetis Sàrl
16 chemin des pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

VELKÁ BRITÁNIE

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

SPOJENÉ STÁTY A KANADA

Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road
US-CROTON-ON-HUDSON, NY 10520
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 271 5856
E-mail: Info@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Editions du Conseil de l'Europe

FR-67075 Štrasburk Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – <http://book.coe.int>

Tento překlad vznikl v rámci projektu Výchova k občanství (reg. číslo OP VK: CZ.1.07/1.2.00/14.0084), realizovaného Centrem občanského vzdělávání s finanční podporou Evropského sociálního fondu a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillardová a Maria Helena Salemová

**Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům
rámec pro rozvoj kompetencí**

Odpovědný redaktor: Mgr. Petr Čáp

Ilustrace: Aleš Čuma

Grafická úprava: GRAFEX-AGENCY s.r.o., Brno

Vydala Masarykova univerzita v roce 2012.

Tisk: STUARE, Jihlavská 2f, Troubsko – Veselka, 664 41

1. vydání

ISBN 978-80-210-5947-4

Publikace je neprodejná. Je možné ji objednat nebo stáhnout na www.obcanskevzdelavani.cz.

Centrum občanského vzdělávání

Centrum občanského vzdělávání je samostatné analyticko-aplikační pracoviště Masarykovy univerzity. Posláním COV je podporovat občany v rozvoji dovedností, které jim umožní lépe se orientovat ve veřejném prostoru a účinněji se zapojovat do občanského života.

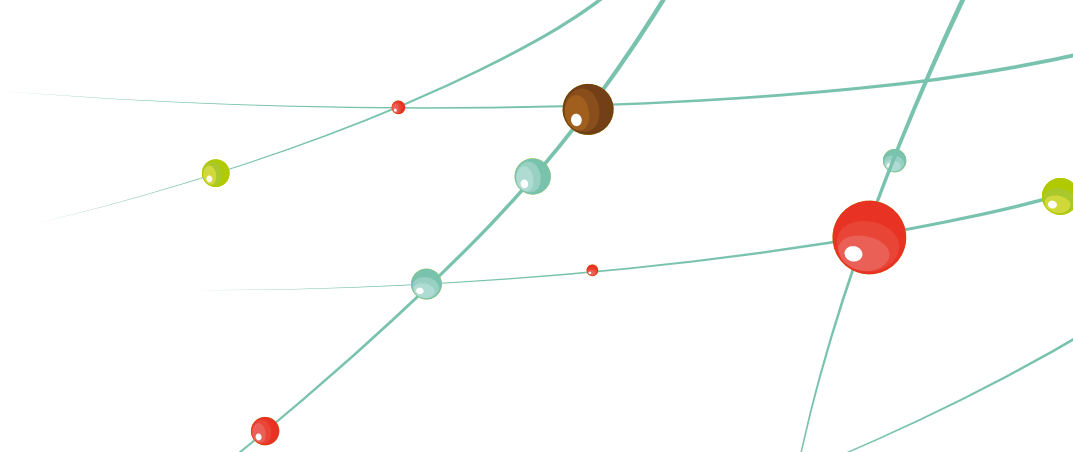
COV vychází z předpokladu, že moderní demokracie se nezakládá jen na institucích, ale také na odpovědnosti jejich zástupců a na dovednostech občanů efektivně a správně instituce využívat. Bez těchto dovedností jsou instituce prázdnou skořápkou, které správně plní svou funkci pouze v situaci bez velkých problémů a tlaků. Základním stavebním kamenem demokratické politické kultury a demokratické občanské společnosti je proto především vzdělaný a svobodně myslící občan.

Občanské vzdělávání se přirozeně dotýká i témat, která jsou předmětem aktuální politické diskuse. Smysluplné občanské vzdělávání proto musí být nadstranické a vyvážené. COV se ve své činnosti řídí třemi principy:

- **bez indoktrinace**
občanské vzdělávání nesmí manipulovat studujícím a bránit mu ve vytváření jeho vlastního úsudku,
- **vyváženost**
občanské vzdělávání nesmí zjednodušovat a zamlčovat kontroverze u témat, která jsou předmětem společenské, politické nebo vědecké diskuse,
- **podpora samostatného myšlení**
občanské vzdělávání má vést studující k dovednosti realizovat vlastní zájmy demokratickými prostředky.

Centrum občanského vzdělávání spolupracuje se zahraničními organizacemi s podobným zaměřením. Je součástí sítě Networking European Citizenship Education, která umožňuje výměnu zkušeností na evropské úrovni.

Ve svých publikacích COV nabízí analýzy, metodické postupy a doporučení v oblasti systémového zavádění občanského vzdělávání v České republice. Publikace jsou dostupné na adrese www.obcanskevzdelavani.cz

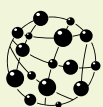

Tato příručka určuje hlavní kompetence, které učitelé potřebují k tomu, aby zavedli demokratické občanství a lidská práva do tříd, do škol a širší komunity. Je určena všem učitelům (nejen odborníkům, ale i pedagogům ostatních předmětů) a školitelům působícím v institucích vyššího školství nebo v zařízeních zaměřených na vzdělávání před zahájením pedagogické praxe a v jejím průběhu.

Představuje celkem 15 kompetencí, které jsou uspořádány do čtyř skupin. Každá kapitola se zabývá jednou skupinou kompetencí. Každá z kompetencí je podrobně popsána a doplněna příklady. Čtenář zde nalezne vývojové tabulky a návrh aktivit k jednotlivým kompetencím. Tabulky (zobrazující zaměření, rozvoj, ustálení a pokrok) mají za úkol pomoci učitelům a jejich školitelům určit, na jaké úrovni se nachází jejich profesní praxe a identifikovat tak konkrétní a praktické formy zlepšení, na něž se mohou zaměřit.

Tato příručka je součástí balíčku nástrojů pro zavádění a podporu výchovy k demokracii a lidským právům, vyvinutým Radou Evropy na základě zkušeností členských států. Balíček obsahuje publikace přímo určené ředitelům škol, školským inspektorům či vysoce postaveným úředníkům s rozhodovací pravomocí v oblasti vzdělávání. V češtině je z balíčku dostupná např. Charta Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům, zbytek materiálů je dostupný v angličtině na stránkách Education for Democratic Citizenship and Human Rights Rady Evropy (www.coe.int).

Rada Evropy také vydala sadu metodických příruček pro učitele k výchově k demokratickému občanství a lidským právům. Šest svazků obsahuje celou řadu lekcí pro základní a střední školy, otestovaných učiteli v několika evropských zemích. Český překlad části těchto materiálů vydalo Centrum občanského vzdělávání, řadu lekcí také adaptovalo a zveřejnilo na metodickém portálu Výchova k občanství (www.vychovakobcanstvi.cz).

MASARYKOVA UNIVERZITA
CENTRUM OBČANSKÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ

... jenom volit nestačí.

muni
PRESS

<http://book.coe.int>

Anglický originál je dostupný v Nakladatelství Rady Evropy €10/US\$20

Tato publikace je neprodejná. Je možné ji objednat nebo stáhnout na www.obcanskevzdelavani.cz

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ISBN 978-80-210-5947-4

9 788021 059474